

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYE PAZARINDAKİ
DURUMU VE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Alkan SARIBIYIK

Danışman

Prof. Dr. Günal ÖNCE

2010

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Yabancı Sermayenin Türkiye Pazarındaki Durumu ve Etkilerinin İncelenmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....

Alkan SARIBIYIK

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Alkan SARIBIYIK
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Uluslararası İşletmecilik
Tez Konusu : Yabancı Sermayenin Türkiye Pazarındaki Durumu
Ve Etkilerinin İncelenmesi
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**
ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet O
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Yabancı Sermayenin Türkiye Pazarındaki Durumu Ve Etkilerinin İncelenmesi

Alkan SARIBIYIK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Uluslararası İşletmecilik Programı

Çalışmanın birinci bölümünde, küresel sermaye kavramı açıklandıktan sonra, ekonomik terminolojideki yatırım kavramı, doğrudan yabancı sermaye yatırım teorileri ve bu yatırımlarının nedenleri üzerinde durulmuştur. Küresel ekonominin aktörleri olan çok uluslu şirketlere ait açıklamalar yapıldıktan sonra doğrudan yatırımların ekonomik etkilerine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'deki yabancı sermaye yatırımları incelenmiştir. Özellikle 1980 sonrası dönemin analiz edildiği bu bölümde, Türkiye'nin doğrudan yatırım çekme potansiyeli, avantajları ve dezavantajları, mevcut yatırımların sektörel dağılımları ve ülkeye daha fazla yatırım çekilmesi için alınması gereken önlemler ve izlenmesi gereken politikalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise İstanbul Sanayi Odasının her yıl "Türkiye'nin En Büyük 500 Sanayi kuruluşu" adı altında yayınlamakta olduğu verilerden yararlanılarak yabancı sermaye gelişimi, kamu ve özel sermayeli şirket verileri ile karşılaştırılması ve Türkiye piyasasına etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Sermaye, Çok Uluslu Şirketler, Yabancı Sermaye Yatırımları, Türkiye Piyasası, İstanbul Sanayi Odası

ABSTRACT

Master Thesis

The Status of Foreign Investment In Turkish Market and Evaluation of the Impact.

Alkan SARIBIYIK

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of Business Management

International Management Program

The first chapter of this study begins with the definition of “investment” in the economic terminology, global economy. In the following sections, the most important theories of foreign direct investment (FDI) and motives for FDI are presented. The chapter concludes with some data on multinational firms and the economic effects of FDI on both home and host countries.

The second chapter analyses FDI Turkey. Turkey’s potential for attracting FDI, and its competitive position relative to some other countries in the region is studied. After the sectoral breakdown of FDI in Turkey is analyzed, some suggestions on economic and political measures for increasing the inflow of FDI in to Turkey are made.

In the third and final chapter, some economic and financial observations are made using the data from “The 500 Largest Industrial Firms in Turkey” compiled by the İstanbul Chamber of Commerce. The economic performance and financial health of these firms (public, private and foreign capital firms) are compared to find out whether there are any significant differences.

Key Words: Global Capital, Multinational Companies, Foreign Investment, Turkish Market, İstanbul Chamber of Industry.

YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYE PAZARINDAKİ DURUMU VE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YABANCI SERMAYE

1.1. Küreselleşme: Tanımı Ve Bir Süreç Olarak Teorik Yönü	3
1.1.1. Küreselleşme Tanımı	3
1.1.2. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Faktörler	6
1.1.2.1. Teknolojik Gelişmeler	8
1.1.2.2. Politik Gelişmeler	9
1.1.2.3. Ekonomik Gelişmeler	10
1.1.2.3.1. Dış Ticaretin Serbestleşmesi	11
1.1.2.3.2. Sermaye Hareketlerinde Serbestleşme	13
1.1.2.3.3. İş Gücü Piyasalarındaki Gelişmeler	14
1.2. Yabancı Sermaye Tanımı Ve Türleri	15
1.2.1. Uluslararası Portföy Yatırımları	16
1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	18
1.2.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Nedenleri	22
1.2.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri	26
1.2.2.2.1. Ekonomik Faktörler	26
1.2.2.2.2. Siyasi Faktörler	28

1.2.2.2.3. Sosyo-Kültürel Faktörler	29
1.2.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Biçimleri	30
1.3. Çok Uluslu Şirketler	32
1.3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yapıları	37
1.3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Katkıları	39
1.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bir Ülkeye Giriş İçin Aradıkları Kriterler Ve Giriş Yöntemleri	40
1.4.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yatırım Kriterleri	41
1.4.1.1. Yerel Piyasanın Özellikleri	42
1.4.1.2. Piyasaya Giriş	42
1.4.1.3. İşgücü	42
1.4.1.4. Yerel Para Birimi	43
1.4.1.5. Sermaye ve Kâr Transferi	43
1.4.1.6. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması	44
1.4.1.7. Ticaret Politikaları	45
1.4.1.8. Devlet Düzenlemeleri	45
1.4.1.9. Vergi Oranları ve Teşvikler	46
1.4.1.10. Politik İstikrar	47
1.4.1.11. Makroekonomik Politika Çerçevesi	47
1.4.1.12. Altyapı ve Destek Hizmetleri	48
1.4.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Giriş Yöntemleri	48
1.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri	50
1.5.1. Yatırımın Kaynaklandığı Ülke Ekonomisi Açısından Etkiler	51
1.5.2. Yatırımın Alan Ülke Ekonomisi Açısından Etkiler	53
1.5.2.1. Ulusal Gelir	53
1.5.2.2. Ödemeler Dengesi	54
1.5.2.3. Ücretler	55
1.5.2.4. Verimlilik	56
1.5.2.5. İhracat	57

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

2.1. Türkiye’nin Ekonomik ve Demografik Yapısı	58
2.2. Türkiye’ye Yatırım Yapılmasında Rol Oynayan Faktörler	61
2.2.1. Büyük ve Büyümekte Olan İç Pazar	61
2.2.2. Rekabetçi İşgücü	64
2.2.3. Benzersiz Konum	67
2.2.4. Gelişmiş Altyapı	69
2.2.5. Yasal Çerçeve	69
2.3. Türkiye’de Doğrudan Yatırımı Engelleyen Faktörler	70
2.3.1. Siyasi İstikrarsızlık	70
2.3.2. Yüksek Borçlar ve Bütçe Açıkları	71
2.3.3. Yüksek Enflasyon ve Düşük Gelir	72
2.3.4. Yasal Hakların Korunmasında Karşılaşılan Problemler	73
2.4. Uluslararası Raporlarda Türkiye’nin Yeri	73
2.4.1. AT Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Güven Endeksi	73
2.4.2. Dünya Ekonomik Forumu Uluslararası Rekabet Gücü Araştırması	77
2.4.3. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü Dünya Rekabet Yıllığı	80
2.4.4. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu	81
2.5. Dünya Uluslararası Doğrudan Sermaye Yatırımları	83
2.6. Türkiye’ye Giren Yabancı Sermaye	93
2.7. Türkiye Bankacılık Sektörü Yatırımları	101
2.8. Türkiye Sigortacılık Sektörü Yatırımları	109
2.9. Türkiye’ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekmek İçin Yapılması Gerekenler	111
2.9.1. AB İle İlişkilerin İlerletilmesi	113
2.9.2. Bürokrasinin Etkin İşler Hale Getirilmesi	113
2.9.3. Siyasi ve Ekonomik İstikrarın Sağlanması	117
2.9.4. Diğer Ülke ve Ülke Grupları İle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi	121
2.9.5. Türkiye Yatırım Promosyon Ajansının Kurulması	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YABANCI SERMAYELİ ŞİRKETLERİN YAPISI VE EKONOMİK
KATKILARININ ÖLÇÜLMESİ

3.1. Analizde Kullanılan verilerin Tanıtımı	124
3.2. Ekonomik Faaliyeti Temsil Eden Göstergeler	125
3.3. 500 Büyük Kuruluşun Temsil Gücü	126
3.4. Ekonomide Yabancı Sermaye Etkisi	128
3.4.1. Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	128
3.4.2. Ekonomik Faaliyete Yabancı Sermaye Katılımı	129
3.4.3. Yabancı Sermayeli Kuruluşların Ekonomik Katkılarının Ölçülmesi	135
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	139
KAYNAKÇA	142

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ASEAN	Güney Doğu Asya Ulusları Birliği
CIPE	Center for International Private Enterprise
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DiE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
FDI	Doğrudan Yabancı Yatırım
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMD	Institute Of Management Development
IMF	Uluslararası Para Fonu
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSO	İstanbul Sanayi Odası
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NBER	The National Bureau of Economic Research
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PwC	Pricewaterhouse Coopers
s.	Sayfa No
ss.	Sayfa Aralığı

TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TPE	Türk Patent Enstitüsü
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDPAD	United Nations Development Policy and Analysis Division
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Türkiye DSYS Çıkışları (Yatırım Yapan Ülkeler) (2000-2006, Milyar \$)	20
Tablo 1.2 Türkiye DSYS Girişleri (Yatırım Alan Ülkeler) (2000-2006, Milyar \$)	20
Tablo 2.1. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Açılan Kapanan Şirket Sayıları (2001-2007, Adet)	64
Tablo 2.2. Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Nüfus (2007, Kişi)	65
Tablo 2.3. Türkiye İş Gücü Piyasası Karşılaştırılması (2007, Milyon Kişi)	66
Tablo 2.4. Kıdemli ve Yetkin Yöneticilerin Bulunabilirliği Açısından Ülke Sıralaması (2007, %)	66
Tablo 2.5. İş Gücü Piyasası Kalifiye Mühendis Bakımından Ülke Sıralaması (2007, %)	67
Tablo 2.6. AT Kearney Global Perakendecilik Gelişim İçeriği (2007)	77
Tablo 2.7. Büyüme Rekabet Gücü Endeksi (2006-2007)	79
Tablo 2.8. Altyapı Rekabet Gücü Endeksi (2006-2007)	79
Tablo 2.9. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü Dünya Rekabet Gücü Yıllığı (2006-2007)	81
Tablo 2.10. Enformasyon Ağı Hazırlık Endeksi (2007)	82
Tablo 2.11. Dünya Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri, (2006-2007, Milyar \$)	85
Tablo 2.12. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri, (2006-2007, Milyar \$)	86
Tablo 2.13. Uluslararası Doğrudan Yeni Yatırımlar (2007)	87
Tablo 2.14. Yeni (Greenfield) Yatırımlar (2007, Milyar \$)	88
Tablo 2.15. Sınır Ötesi Birleşmeler ve Satın Almalar (\$1 Milyar ve Üzeri Anlaşmalar)	90
Tablo 2.16. Yıllar İtibariyle Türkiye’ye Giren Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (1995-2007, Milyar \$)	94
Tablo 2.17. Türkiye’nin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldığı Paylar (%)	95
Tablo 2.18. Türkiye’ye UDY Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2003-2007, Milyon \$)	96

Tablo 2.19. Türkiye’ye UDY Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı (2006-2007, Milyon \$)	97
Tablo 2.20. Türkiye’de Başlıca Uluslararası Birleşme ve Satın Almalar (2007, Milyon \$)	99
Tablo 2.21. Yıllar İtibariyle Türkiye Cari İşlemler Dengesi ve UDY Girişleri (1980-2007, Milyon \$)	100
Tablo 2.22. Türkiye’de 1980 Sonrası Banka, Şube ve Personel Sayıları (Adet)	103
Tablo 2.23. Bankacılık Sektörü Toplam Aktifleri İçerisinde Yabancı Sermayeli Bankaların Payı (%)	104
Tablo 2.24. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların 2007 Yılı Toplam Aktif Büyüklükleri ve Pazar Payları (Bin TL, %)	105
Tablo 2.25 Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Satış Fiyatları ve İştirakleri	106
Tablo 2.26 Türkiye’de Yabancı Sermayeli Bankaların Aktif Büyüklükleri ve Sektördeki Payları (2007, Bin TL, %)	107
Tablo 2.27 Türkiye’ye Yabancı Sermaye Girişinin Arttırılması için İzlenmesi Gereken Politikalar	112
Tablo 2.28 İşlem Başına Toplam Maliyet (\$)	116
Tablo 2.29 Uluslararası Saydamlık Örgütü Yolsuzluk Endeksi (2007)	120
Tablo 3.1 Yabancı Sermaye Paylı Kuruluşların 2007 Yılı Çalışan Sayısına Göre Dağılımı	128
Tablo 3.2 Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçerisinde Yabancı Sermayeli Kuruluşlar (Adet)	129
Tablo 3.3 Yabancı Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler	130
Tablo 3.4 Özel Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler	134
Tablo 3.5 Kamu Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler	134
Tablo 3.6 İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçindeki Yabancı Sermayeli Şirketler İçin Regresyon Analizi Sonuçları	135

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Global ve Grup Ekonomilerine Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, (1980-2006, Milyar \$)	19
Şekil 1.2 Çok Uluslu Şirket Sistemi	39
Şekil 2.1 Türkiye’de 2007 Yılı Gayri Safi Milli Hasıla Dağılımı (%)	59
Şekil 2.2. Türkiye GSMH’ sinin Diğer Ülkelere Göre Durumu (Milyar \$)	63
Şekil 2.3. Türkiye’nin Dünya Haritasındaki Merkezi Konumu	68
Şekil 2.4. Türkiye’nin Kolayca Ulaşabildiği Pazarlar	68
Şekil 2.5 2007 Yılı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Güven Endeksi	75
Şekil 2.6. Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (1992-2007, Milyon \$)	84
Şekil 2.7. Dünya Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Dağılımı (1995, 2000, 2006)	89
Şekil 2.8. Türkiye’de Başlıca Uluslararası Birleşme ve Satın Almalar (2003-2007, Milyar \$)	98
Şekil 2.9. Türkiye’de Bankacılık Sektörü Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (Adet)	104
Şekil 2.10 İstikrar Endeksi	118
Şekil 3.1 İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Ekonomik Faaliyeti Temsil Eden Göstergeler	126

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Üretim Aktivitesi İçindeki Yabancı Sermaye Değişimi (Milyar TL)	154
Ek 2. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Aktif Büyüklük İçindeki Yabancı Sermaye Değişimi (Milyar TL)	154
Ek 3. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Toplam Sermaye İçindeki Yabancı Sermaye Değişimi (Milyar TL)	155
Ek 4. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Toplam Satışlar İçindeki Yabancı Sermaye Payı (Milyar TL)	155
Ek 5. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda İhracat İçindeki Yabancı Sermaye Payı (Milyon \$)	156
Ek 6. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda İstihdam İçindeki Yabancı Sermaye Payı (Adet)	156
Ek 7. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Kâr İçindeki Yabancı Sermaye (Milyar TL)	157
Ek 8. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Katma Değer İçindeki Yabancı Sermaye (Milyar TL)	157
Ek 9. Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ekonomik Göstergeleri (Milyon TL)	158
Ek 10. Özel Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler (Milyon TL)	159
Ek 11. Kamu Sermayeli Şirketlerin Ekonomik Göstergeleri (Milyon TL)	160

GİRİŞ

1990'lı yıllarda dünyayı etkileyen önemli olaylar olmuş, Sovyetler Birliği dağılmış, Çin ekonomisini yabancı sermayeye açmış ve Güney Amerika'daki birçok ülke ekonomik ve politik rejiminde radikal değişimler yaşamıştır. Tüm dünyada gelişmekte olan ülkeler ekonomik ve politik reformlar gerçekleştirmek zorunda kalmış, ticaret önündeki bariyerleri kaldırma ve uluslararası sermaye akımları önündeki engelleri azaltma çabalarına girişmişlerdir. Bu süreçte üretim faaliyetlerinin küreselleşmesi hız kazanmış, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki devrimsel gelişmeler şirketlerin uluslararası çapta üretim yapmalarını kolaylaştırmıştır.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, 1990'lı yılların başından itibaren dünya ticaret hacmi ve uluslararası sermaye akımları, özellikle de doğrudan yatırımlar hızla artmaya başlamıştır. Günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gelişmekte olan ülkelere giren sermaye akımları içerisinde en büyüğü ve önemlisi olmuştur. Yabancı sermayeden büyük faydalar sağlayan gelişmekte olan ülkeler, ekonomilerini daha da serbestleştirme yönünde adımlar atmışlardır. Örneğin dışa açık ülkelerde dahi genellikle yabancılara kapalı olan telekomünikasyon, ulaştırma, enerji gibi sektörler yabancı sermayeye açılmıştır. Bir çok ülke yatırım ortamını iyileştirme çabasıyla yabancı sermaye önündeki engelleri kaldırma yönünde reformlar yapmışlardır. Gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu rekabet ortamı, yabancı sermayenin olumlu etkileri olduğu konusunda fikir birliğine ulaşıldığının en önemli göstergesidir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere ekonomik kalkınma yolunda büyük fırsatlar sunduğu bir gerçektir. Bu ülkeler, çok uluslu şirketler tarafından ekonomilerine getirilen sermaye, yöneticilik becerisi, know-how ve ileri teknolojilerden yararlanarak önemli ölçüde verimlilik artışı sağlayabilirler. Yabancı yatırımlar sayesinde istihdamın genişlemesi, ulusal gelirin artması ve ihracatın yükselmesi sağlanarak, ileriki dönemlerde ekonomik büyümeyi mümkün kılabilmek için sermaye birikimi sağlanabilmektedir.

Türkiye'nin doğrudan yatırım çekmede benzer özellikler gösteren ülkelere göre çok daha düşük bir performans gösterdiği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Türkiye'nin 1980'lerde ekonomisini açmasında bu yana çekmiş olduğu toplam yabancı yatırım miktarı, gelişmekte olan kimi ülkelere bir senede giriş yapan yabancı sermayeden daha azdır. Türkiye, bölgedeki rakipleri olarak gösterilen Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan ve İsrail gibi ülkelerle karşılaştırıldığında çok az miktarda yabancı yatırım çekmektedir. Bu fark, ülkeye giriş yapan yabancı sermayenin gayri safi yurt içi hasılaya oranı olarak incelendiğinde daha da belirgin olmaktadır.

Yine de günümüzde Türkiye'de yatırım ortamını iyileştirme yolunda çok önemli gelişmeler sağlanmaktadır. Geçmişteki olumsuz deneyimler göz önünde bulundurularak, Türkiye'deki yatırım ortamını iyileştirmek için 2003 yılında Türk hükümeti kapsamlı bir reform programı başlatmıştır. Haziran 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yabancı sermayenin önünü açan bir kanun olarak gösterilmektedir.

Aynı yıl içerisinde Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu kurulmuş, belli başlı engelleri ortadan kaldırma yolunda akılcı öneriler ve stratejiler geliştirilebilmesi için her biri başka bir alanda uzmanlaşmış teknik komiteler kurulmuştur. Bürokratik işlemleri hızlandırmak amacıyla, bir çok yenilik yapılmış ve 2005 yılından itibaren yabancı sermaye girişinde büyük bir artış sağlanmıştır.

Bu çalışmanın amaçlarından bir de yabancı sermaye hakkındaki teorik bilgileri verdikten sonra Türkiye'ye giren yabancı sermayenin nedenlerini, özelliklerini, ve ekonomik etkilerini incelemektir. Çalışmada yatırımların önündeki siyasi istikrarsızlık, yüksek borç, düşük gelir düzeyi ve fikri mülkiyet haklarının yeteri kadar korunamaması gibi faktörler incelendikten sonra Türkiye'nin daha fazla yabancı sermaye çekebilmesi için tamamlaması gereken reformlar ve alınması gereken ekonomik ve siyasi önlemler üzerinde durulmuştur. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye için, yabancı sermaye ekonomik kalkınma sürecinde önümüzdeki yıllarda çok önemli bir rol oynayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE YABANCI SERMAYE

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ortaya çıkışında küreselleşme sürecinin önemli rolü bulunmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının incelendiği bir çalışmada da küreselleşme olgusu ve sürecinin değerlendirilmesi bu nedenle kaçınılmaz olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle küreselleşmeyi ortaya çıkaran faktörler incelenmekte daha sonra ekonomik küreselleşme, finansal faaliyetlerin küreselleşmesi, portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları değerlendirilmesi ve küreselleşmeye karşı olumlu ve olumsuz yaklaşımlar incelenmektedir.

1.1. Küreselleşme: Tanımı Ve Bir süreç Olarak Teorik Yönü

1.1.1. Küreselleşme Tanımı

Küreselleşme sözcüğü son yıllarda dünyada yaşanan çok çeşitli gelişmeleri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu gelişmelerin politik, ekonomik, kültürel, toplumsal ve teknolojik boyutları olduğu için de küreselleşmenin tanımı ve anlamı kişiden kişiye değişmektedir. Küreselleşme konusunda birbirine alternatif olabilecek çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bunlardan birinde; küreselleşme, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin ulusal devletin tanımlanan sınırlarının dışına çıkarak dünyaya genişlemesi, ülkeler ve toplulukları birbirine bağlayan bağların sıklaşması ve böylece giderek artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Kimileri bu sürecin tarihsel doğuşunu 1800'lere dayandırırken kimileri de özellikle 1980 yılından itibaren teknolojik ilerleme ile birlikte bilgi çağına girildiğini ve asıl küreselleşmenin bu noktadan itibaren gelişme gösterdiğine vurgu yapmaktadırlar¹. Dolayısıyla farklı perspektiflerden bakıldığı için söz konusu sürece ilişkin çok çeşitli çözümlerin olduğunu görürüz. Ama genel olarak

¹ Güneş,Canan, Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) TC. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2006, , s. 4.

bakıldığında tartışmalarda çoğunluğun hemfikir olduğu nokta küreselleşmenin bir süreç olduğu gerçektir.

Bir başka yaklaşıma göre de küreselleşme; ülkeler arasında mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını, serbestleşmesini ve bunların sonucunda ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder. Bu tanıma göre küreselleşme; ülkeler arasındaki mali işlemleri, çeşitliliğini, değer artışlarını, hizmetler ve uluslararası sermaye akımlarındaki artışları, teknolojinin çok hızlı ve yaygın bir şekilde yükselmesini, ekonomik yönden gelişme ve bütünleşmeyi ifade etmektedir².

Küreselleşme kavramı bilindiği gibi, İngilizce “globalization” kelimesinin Türkçe karşılığı olmakla birlikte, bazı kaynaklarda bu kelime globalleşme olarak da karşımıza çıkmaktadır. “Global” kelimesi 400 yılı aşkın bir süredir kullanılan bir kelime olmasına rağmen; “globalleşme (globalization)”, “global olma (globalizing)” kelimelerinin yaygın olarak kullanılması, 1960’lardan sonra başlamıştır³.

Küreselleşme, farklı bilim dallarından bilim adamları tarafından, “dünyanın küçülmesi”, “dünyanın sıkışması”, “dünyanın tek mekan olarak algılanması”, “ulusal olanın anlamını yitirmesi”⁴, “büyük pazar”⁵, “dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi”, “küresel çarşı”, “küresel işyeri”, “küresel finans ağı”, “uluslararası bağımlılık ve uluslararası işbirliği”, “yeni dünya düzeni” gibi değişik kavramsal ifadelerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Farklı bir perspektiften bakıldığında küreselleşme süresi, dünyadaki ekonomik ve sosyal yönden meydana gelen bir dizi değişimin doğal sonucu olarak karşımıza

² Güneş, Canan, s. 5.

³ Görgün, Tahsin, “2007 Kültür Komisyonu Müzakereleri”, **Küreselleşme**, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 34.

⁴ Mutlu, Esin Can, **Uluslararası İşletmecilik**, Beta Basım ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999, s.160.

⁵ Acar, İbrahim Atilla ve Yavuz, Ali, “Küreselleşme Olgusunun Finans Piyasaları Üzerine Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, Isparta, 1998, s.267.

çıkılmaktadır.⁶ Bu süreç geçmiş dönemlerde ortaya çıkan gelişmiş-azgelişmiş ülke, sanayileşmiş-sanayileşmekte olan ülke ve merkez-çevre ülke ayrımlarını anlamsızlaştırmıştır.

Küreselleşme en genel anlatımla ulaşım, haberleşme ve bilgi işlem teknolojisindeki gelişmelerin, toplumsal düzenlemeler üzerinde mekansal uzaklıklardan kaynaklanan farklılıkları ortadan kaldırdığı bir süreci anlatmak üzere kullanılmaktadır. Toplumsal hayatın başlıca düzenleme alanları ekonomik, politik ve kültürel alanlar olarak düşünüldüğünde, küreselleşme toplumsal hayatın bütün bu alanlarında, geleneksel mekana bağlı koşullardan çözülme sürecini ifade etmektedir. Bu yaklaşımla bakıldığında ekonomik boyutu ile küreselleşme, üretim faktörlerinin, mal ve hizmetlerin, yatırım ve yönetim ile bilgilerin uluslar arasında engel tanımadan dolaştıkları bir dünyayı idealize etmektedir. Kültürel anlamda ise, farklı kültürlerin kaynaşması, insanların yaşam tarzlarının, tercihlerinin, değer yargılarının giderek birbirine benzemesi anlamına gelmektedir.

Küreselleşme kavramı, gerek ilgili yazında gerekse günlük yaşamda güncelliğini korumasına karşın üzerinde görüş birliğine varılmış bir tanımlı bulunmamaktadır. Yazında karşılaşılan küreselleşme tanımları, büyük ölçüde anlaşılmazdır ve kavramı tüm yönleriyle tam olarak açıklayamamaktadır⁷.

Günümüzde küreselleşme olgusuyla ilgili sürecin önemi üzerine çok geniş bir literatür oluşmuştur. Bu konuya ilişkin birbirinden tümüyle farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla gerek teorisyenler gerekse uygulamacılar arasında bir uzlaşmadan bahsetmek olası değildir. Küreselleşmenin siyasal, kültürel ve ekonomik sonuçları yaygınlık kazandıkça, taraftarları kadar karşı çıkanların sayılarında da artış olmuştur. Çünkü küreselleşmeden kazananlar olduğu kadar kaybedenlerde mevcuttur.

⁶, Vikipedi, İnternet Ansiklopedisi, Küreselleşme, 2009, <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCreselle%C5%9Fme> (23.10.2009), s. 1.

⁷ Yeung, Henry Wai-chung, "The Limits to Globalization Theory: A Geographic Perspective On Global Economic Change", **Economic Geography**, No: 78/3, Singapur, Haziran 2002, s.285.

Bu bağlamda üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi, küreselleşme sürecinin başlangıç noktasının ne zaman olduğudur. Bu konudaki tartışmalar, genelde üç ayrı görüş üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre küreselleşme süreci, tarihin başlangıcı ile aynı yaşıttır. Ancak tarihin başlangıcından beri varolan bu süreç son yıllarda bir ivme kazanmıştır. İkinci görüşe göre, modernleşme ve kapitalizmin gelişmesi ile küreselleşme süreci yaşıttır ve şu andaki durum bu sürecin hızında bir artış yaşanmasıdır. En son görüşe göre ise, küreselleşme son yıllarda ortaya çıkan bir olgudur. Buna göre küreselleşme olgusu, sanayi ötesi toplum ve kapitalist düzenin çözülmesiyle gündeme gelmiştir.

1.1.2. Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Faktörler

Ekonomistler arasında, küreselleşme genellikle 1980'lerden itibaren ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilmekte ve teknolojik gelişmeyle olan yakın ilişkisi vurgulanmaktadır.⁸ Küreselleşmenin özellikle finans piyasaları, yabancı sermaye ve dış ticaret gibi alanlarda geliştiği ileri sürülmektedir. Ulaşım, enformasyon, mikro-elektronik ve iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler ülkeleri hızla birbirlerine yakınlaştırmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ulaşım ve iletişim maliyetleri büyük ölçüde düşmüş ve ülkeleri, insanları ve piyasaları birbirinden ayıran zaman ve mekan gibi doğal engeller ortadan kalkmıştır.

Küreselleşmeyi ortaya çıkaran bir başka husus, özellikle İkinci Dünya savaşından sonra hızlanan finansal liberalleşme hareketleri olmaktadır. Liberalleşme hareketlerinin artmasında uluslararası kuruluşlar kadar hükümet politikaları da önemli rol oynamıştır. Devlet anlayışındaki değişimler ve piyasa ekonomisinin ülkeler arasında giderek artan ölçüde benimsenmesi, dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmasına ortam hazırlamıştır.

⁸ Güneş, Canan, a.g.t., s. 6

Uluslararası ticaretteki serbestleşmenin doğal sonucu olarak ülkeler arasındaki sermaye hareketleri, ulaşım ve iletişim maliyetlerindeki azalmalar, bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler; şirketlere neyin, nerede, nasıl üretileceği ve kime satılacağı konusunda çok farklı tercihler sunabilmektedir. Böylece bir yandan sınırları ulus ötesine taşan şirketler (ÇUŞ'lar) hızla çoğalırken diğer yandan da piyasalardaki rekabet gittikçe artmaktadır. Dışa açılmayla birlikte, yurt dışı yatırımların artışı, uluslararası üretimi artırarak bir yandan ulusal piyasayı genişletirken diğer yandan da daha büyük ve geniş ölçekli bölgesel ve küresel piyasaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁹

Çokuluslu işletmeler, genel olarak üretimi bütün yerküreye yaymışlardır. Önceleri yalnız ihracat ve ithalat ile dış pazarlara giren bu işletmeler, giderek uluslararası etkinliklerini arttırmış ve dış pazarlarda doğrudan yatırım, üretim ve satış işlevini de kendileri yüklenmişlerdir. Bir çok çokuluslu işletme, son 10-15 yıl içinde yöresel işletme olmaktan çıkıp, çok uluslu ya da küresel işletmelere dönüşmüşler ya da bu yönde çaba harcamışlardır. Yığın üretim, deneyim artışı ve standartlaşmanın beraberinde getirdiği düşük maliyetler, yeni pazarlara girme ve stratejik ortaklıkların yarattığı yeni ufuklar, işletmeleri küresel bir nitelik kazanmaya özendirmiştir¹⁰.

Küreselleşmenin ortaya çıkmasında soğuk savaş döneminin sona ermesi de önemli ölçüde etkili olmuştur. Soğuk savaş döneminin sona ermesi, küreselleşmenin önündeki engelleri ortadan kaldırmış ve eski Doğu Bloku ülkelerinin batı ile yakın ekonomik ve siyasi entegrasyon içine girmelerine ortam hazırlamıştır. İletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkan tüketici tercihlerindeki değişimler, ülkeleri birbirlerine yaklaştırmıştır. Ayrıca, tüketiciler küresel şirketlere tarafından üretilen ucuz ve kaliteli mal ve hizmet çeşitlerini yakından tanıma fırsatına kavuşmuşlardır. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında, yukarıda bir kısmı belirtilen çok sayıda faktör etkili olmuştur. Bu faktörleri üç ana başlık altında

⁹ Balay, Refik, "Küreselleşme, Bilgi Toplumu Ve Eğitim", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Ankara, 2004, s. 63.

¹⁰ Çeken, Hüseyin, "Küreselleşme", **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.17.

toplamak mümkün olmaktadır. Bunlar, teknolojik gelişmeler, politik gelişmeler ve ekonomik gelişmelerdir.

1.1.2.1. Teknolojik Gelişmeler

Küreselleşme, son yıllarda yaşanan ve bilişimde devrim yaratan teknolojik gelişmelerin hem nedeni hem de sonucudur. Teknolojide meydana gelen yenilikler telekomünikasyonda büyük ilerlemelere neden olmuştur. Daha önce fiziki uzaklıkların neden olduğu engeller ve yüksek maliyetler ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri, teknoloji ve bilgi alışverişini önemli ölçüde kısıtlamıştır. Teknolojik gelişmeler, hem yeni olanaklar sağlayarak hem de varolan araçların kullanım maliyetlerini düşürerek küreselleşmeye katkıda bulunmaktadır. Teknoloji, küreselleşme sürecinde yeterli koşul değildir; ancak olmazsa olmaz koşuldur. Günümüzde olağanüstü bir hızla ucuzlayarak yaygınlık kazanan bilgi teknolojileri, uluslararası değişim ve etkileşim sürecinde, küresel dönüşümü hızlandırmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde gerek hız gerekse maliyet boyutunda yaşanan gelişmeler, aynı zamanda küreselleşme olgusunun yayılmasında büyük ölçüde etkili olmuştur¹¹.

Bilgi, dünyada sadece insanlar arası ilişkileri biçimlendiren bir çerçeve olarak görülmemektedir. Aynı zamanda bir girdi olarak da ekonomide önemli bir üretim unsuru olmuş ve bilgi ekonomisi adı altında ulusal ekonomilerin önemli bir sektörü haline gelmiştir. Yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, yeni ürünlerin, yeni piyasaların keşfedilmesi ve yeni pazarlama yöntemlerinin geliştirilmesinde bilginin işlevi artmış ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde bilgi ucuz bir mal

¹¹ Odyakmaz, Necmi, “Bilgi Teknolojileri, Küreselleşme ve Kalkınma”, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl 5, Sayı 18, İstanbul, Temmuz 2000, s.96

haline gelmiştir. Bilgi edinme maliyetinin düşmesi piyasaları etkinleştirmiş ve kaynakların verimliliğini artırmıştır.¹²

1.1.2.2. Politik Gelişmeler

1940'lı yılların sonuna doğru başlayan soğuk savaş dönemi, dünyanın ekonomik olduğu kadar politik olarak da bloklaşması sonucunu doğurmuştur. O yıllardan 1990'lı yıllara kadar geçen dönemde yeryüzünde üç dünyanın olduğu varsayılmıştır. Birinci dünya ABD'nin liderliğini yaptığı gelişmiş ülkelerden oluşmaktaydı. Bu ülkelerde siyasi yapı çoğulcu demokrasiye, ekonomik yapı ise piyasa ekonomisine dayanıyordu. İkinci dünya Sovyetler Birliği'nin liderliğini yaptığı sosyalist ülkelerden oluşmaktaydı. Bu ülkelerde siyasi yapı tek parti yönetimine, ekonomik yapı ise planlamaya dayanıyordu. Üçüncü dünya ise, batının eski sömürgesi gelişmekte olan ülkelerden oluşmaktaydı. Belli bir liderleri yoktu. Bu ülkelerdeki siyasi örgütlenme çoğulcu demokrasiden askeri diktatörlüklere kadar çeşitlilik göstermekteydi. 1980'li yılların sonlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte soğuk savaş dönemi sona ermiştir. Doğu bloğunun yıkılmasıyla bu bölgedeki ülkelerde piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamıştır.

Siyasal küreselleşme, ulus-devletin üstünlüğünü sarsmış ve ulus devletleri, yetkilerini başkalarıyla paylaşmaya mecbur bırakmıştır. Bu devletler yetki ve otoritelerini uluslararası ve uluslar üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır. Bu süreçte uluslararası ilişkilerin artmasına paralel olarak sorunların uluslararası arenaya taşınması da artış göstermiş ve bunların çözümü uluslararası işbirliğini zorunlu hale getirmiştir.

¹² Şenel, Ahmet ve Gençoğlu, Serhat, “Küreselleşen Dünyada Teknoloji Eğitimi”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl 11, Sayı 12, Ankara, 2003, s. 50.

1.1.2.3. Ekonomik Gelişmeler

Küreselleşmenin en önemli göstergelerinden biri de uluslararası ekonomik düzenin evrimidir. Bu bağlamda en önemli gelişmelerden birisi, kumanda ekonomilerinden serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanmasıdır. Bu geçişi sağlamanın kolay olmadığı, piyasa sisteminin işleyebilmesi için gerekli düzenlemelerin kültürel ve siyasal alanda da uygulanması gerektiği bilinmektedir. Çünkü ekonominin dönüşümü, ahlak kurallarından tüketim alışkanlıklarına, hukuk kurallarından toplumsal kurumlara kadar her alanda bir dizi değişimin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.¹³

1980'li yıllar kumanda ekonomisiyle yönetilmeyen devletlerin de müdahaleci ekonomi anlayışından hızla uzaklaştığı, hükümetlerin küresel dünyaya ayak uydurmak için gerekli ekonomik düzenlemeleri yaptığı bir dönem olmuştur. Dünyada birçok ülke, uluslararası mal ve sermaye hareketlerinin üzerindeki kısıtlamaları ve denetimleri azaltan uygulamaları hayata geçirmiş ve devletin ekonomik hayata müdahalesini azaltma yoluna gitmiştir. Ekonomik anlamda ülkelerin büyük bir kısmı birbiriyle bütünleşmeye başlamıştır.¹⁴ Örneğin Tayland'da başlayan bir kriz bütün Asya'yı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkileyebilmektedir. Ya da Rusya'da yaşanan bir kriz sonrasında Türkiye'den bu ülkeye ihracat yapan şirketlere kapılarına kilit vurmaya zorunda kalabilmektedirler. Bu durum doğal olarak ülkeleri kendi politikaları kadar, başka ülkelerin izlediği ekonomik ve siyasal politikalar konusunda da duyarlı olmaya zorlamaktadır.

Küreselleşmenin gelişimini hızlandıran faktörler arasında, özellikle kâr maksimizasyonu açısından tüm dünyayı bir pazar ve hammadde kaynağı olarak görmeyi hedefleyen girişim kabiliyetinin ve çok uluslu girişimciliğin rolü büyüktür.¹⁵

¹³ Güneş, Canan, a.g.t., s. 10.

¹⁴ Balay, Refik, a.g.e., s. 64.

¹⁵ Balkanlı, A. Osman,, “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXI, Sayı 1, Bursa, 2002, s.14.

Küreselleşmeye yol açan ekonomik gelişmeleri, dış ticaret alanında serbestleşmeler, sermaye ve işgücü hareketlerindeki gelişmeler bağlamında ele alınabilmektedir.

1.1.2.3.1. Dış Ticaretin Serbestleşmesi

Dünya ticaretini serbestleştirme çabaları önce sanayileşmiş ülkeler arasında ortaya çıkmış daha sonra az gelişmiş ülkelerde bu akıma katılmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkeler, bozulan ekonomilerini düzeltebilmek ve kalkınma süreçlerini hızlandırabilmek için bir yandan bölgesel entegrasyonlara yönelirken diğer yandan da uluslararası dış ticareti geliştirme ve serbestleştirme çabasına girmişlerdir. Avrupa kıtasında; Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), Amerika kıtasında; Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR), Asya kıtasında; Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (ASEAN) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) bölgesel entegrasyonlar olarak ortaya çıkmıştır.

Uluslararası ticareti serbestleştirme çabasındaki sanayileşmiş ülkeler İkinci Dünya Savaşı sona ermeden 1944 yılında Bretton Woods'ta toplanmışlardır. Toplantıda, Bretton Woods sistemi olarak da adlandırılan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın (IBRD) temelleri atılmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesi yönündeki başka bir gelişme de, 1947 yılında Havana'da toplanan elli kadar ülkenin, kurulmasını kararlaştırdığı Uluslararası Ticaret Örgütü (İTO) olmuştur. Bu örgütün temel görevinin uluslararası ticarete gümrük tarifeleri ve öteki kısıtlamaların kaldırılarak, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi olduğu belirtilmiştir. Ancak bu örgütün kurulmasını başta ABD olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkeler onaylamamıştır. Bu örgütün kuruluşunun engellenmesi üzerine, geçici bir anlaşma

olarak 1947 yılında G m r k Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmıştır.¹⁶

GATT,  ye ülkeler arasında ticaretin serbestleştirilmesini, g m r k vergilerinin düşürülmesini, miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını ve dış ticaret rejimlerinin  ye ülkeler arasında uyumlaştırılmasını hedeflemiş ve bu amacında büyük  l de başarılı olmuştur. İkinci Dünya Savaşının sonrasında tesis edilen IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi uluslararası kuruluşların hayata geçirilmesi küreselleşme sürecine hız kazandırmıřtır¹⁷. 1950'li ve 1960'lı yıllarda global üretim ve global ticaret hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir şekilde artmış, bu da dünya ticaretinin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Dünya ticaretini daha liberal hale getirmek üzere GATT müzakereleri gerçekleştirilmiştir. Bunlardan sekizincisi Uruguay Raundu, ekonomik küreselleşme açısından önemli bir gelişme olmuştur. 1986'da başlayan ve yedi yıl süren müzakereler 1993'te sonuçlanmış; 15 Nisan 1994'te imzalanan Nihai Senet'le de y r rl ge girmiştir. Nihai Senet'le, dünya ticaretinde serbestleşme ve genişleme sağlanırken, sübvansiyonlar, anti dumping, ticaretin çok taraflı ilke ve kurallarla geliştirilmesi, fikri mülkiyet hakları ve yatırım tedbirleri için yeni kuralların oluşturulması ve Dünya Ticaret  rg t 'nün (WTO) kurulması kararlaştırılarak küreselleşme eğilimine hız kazandırılmıştır. Bunun yanında WTO bünyesinde 2001 yılında başlayan Doha Kalkınma Raundu kapsamında tarım dışı ürünlerde pazara girişe ilişkin olarak sürdürülen müzakereler, engellerin kaldırılması bakımından  ye ülkelere fırsatlar sunmuştur. Ayrıca Doha Kalkınma Raundu'nun dünya ticaretinin serbestleştirilmesi için büyük bir potansiyele sahip olduğu ve serbest ticaret yapan ülkeler için yeni imkanlar yarattığı da belirtilmiştir.

¹⁶ Seyidoğlu, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003, s. 193.

¹⁷ Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, 5. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.150

Öte yandan küreselleşme ile pazarların serbestleştirildiği, ürün ve hizmetlerin standart hale getirildiği ve üretim miktarlarında büyük artışlar sağlandığı, maliyetlerde önemli düşüşler ve verimlilikte önemli yükselişler kaydedilerek dünya kaynaklarının daha etkin kullanımının hedeflendiği ileri sürülmektedir.¹⁸

1.1.2.3.2. Sermaye Hareketlerinde Serbestleşme

Gelişmiş ülkeler arasında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi 1950'li yılların sonlarına doğru başlamış, ödemeler dengesinde sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi Bretton Woods sisteminin 1973'te çöküşü ile başlamıştır.¹⁹ Bretton Woods sistemi, ABD'nin izlediği para ve maliye politikaları sonucunda çökmüştür. ABD bundan sonra resmen altın ve dolar konvertibilitesini tanımadığını ilan etmiştir. Bretton Woods sisteminin sona ermesiyle birlikte birçok ülke sabit kur sistemini terk etmiş ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırmıştır. 1974'de ABD ve 1979'da İngiltere ve Fransa sermaye hareketlerini serbestleştirmişlerdir.

1970'li yılların ikinci yarısında petrol fiyatlarında dört kata yaklaşan artış, petrol ihraç eden ülkelerin (OPEC) elinde çok önemli meblağlara ulaşan fonların birikmesine yol açmıştır. OPEC üyesi ülkeler atıl fonlarını özellikle sanayileşmiş ülkelerin bankalarına yöneltmişler ve bu bankalar OPEC fonlarını uluslararası piyasalarda yeniden dağıtma işlevini üstlenmişlerdir. Diğer yandan birçok ülkede, mali piyasalarda etkinliği artırmak amacıyla, bankacılık faaliyetlerinde deregülasyona gidilmiştir. Bütün bu gelişmeler 1970'li yıllarda uluslararası finans piyasalarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1990'lı yılların başında ABD'de tahvil piyasalarının yabancılara açılmasını sağlayan SEC 144 A Yasası ve aynı yıllarda Japonya finansal piyasalarına yabancıların girme serbestliğini sınırlandıran 65 sayılı yasanın yürürlükten kaldırılması, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin tüm sınırları kaldırma girişimlerinin finansal piyasaları da kapsıyor olması küreselleşme sürecine hız kazandırmıştır.

¹⁸ Dicle, Atilla, "Küreselleşme: Nedenler, Sonuçlar, Tepkiler 1-2", **Ekonomik Forum Dergisi**, İstanbul, 2000, s.57.

¹⁹ Güneş, Canan, a.g.t., s. 16.

Sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin gevşetilmesi, üretimin uluslararası düzeyde yapılması, dünya genelinde yaşanan finansal serbestleşme politikaları, yeni haberleşme ve bilgisayar teknolojisi finansal serbestleşmenin gelişmesinde çok önemli rol oynamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için artan dış kaynak gereksinimi gelişmiş ülkelerdeki yatırımcıları geliştirmekte olan ülkelerdeki cazip yatırım imkanlarını değerlendirmeye yönlendirmiş ve geliştirmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketlerinin gittikçe artmasına yol açmıştır.

1.1.2.3.3. İş Gücü Piyasalarındaki Gelişmeler

İşgücü piyasalarının küreselleşme eğilimi diğer piyasaların küreselleşme eğilimine oranla sınırlı kalmıştır.²⁰ Mal, sermaye ve finans piyasalarının artan hareketliliğine karşılık işgücünün hareketliliği, ulusal devletlerin sınırları içinde kalmaktadır. İşgücünün uluslararası hareketliliğini sınırlayan birçok belirleyici vardır. Bunlardan birincisi, işgücünün uluslararası hareketliliğinin maliyet yönünden yüksek olmasıdır. İkincisi, devletin vatandaşlık ve çalışma hayatına ilişkin yasal düzenlemelerinin engel oluşturmasıdır. Üçüncüsü, kültürel farklılıkların uluslararası hareketliliği teşvik etmemesidir. Sonuncusu ise, diğer ulusal işgücü piyasalarındaki koşullara ilişkin bilgi eksikliğidir.

Sermaye hareketliliğinin en önemli nedenlerinden biri işgücü maliyetlerini ucuzlatmaktır. Bu nedenle işgücü, coğrafi açıdan olmasa da emek arzı ve çalışma koşulları açısından küreselleşme sürecine girmiştir. İşgücü piyasalarında yaşanan değişim, işgücünün verimlilik ve vasıf düzeyleri ile üretimin uluslararası örgütlenme sürecine uyum sağlayabilme esnekliği ile doğru orantılıdır. Bir ülkedeki işgücünün ürettiği ürünün birim maliyetinin düşük olması işgücü piyasasını küreselleştiren etkenlerin önünde gelmektedir.

²⁰ Güneş, Canan, a.g.t., s. 17.

İşgücünün uluslararası hareketi çeşitli sebeplerden dolayı engellenmektedir. Gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru vasıflı işgücünün akışı, gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır ve bu ülkeler nitelikli elemanlarını kaybetmektedir. Öte yandan bu durum göç alan ülkedeki nitelikli işgücü üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere gelen nitelikli işgücünün maliyeti daha düşük olduğu için, göç alan ülkenin kendi nitelikli işgücünü tercih etme oranı düşmektedir.

1.1. Yabancı Sermaye Tanımı Ve Türleri

Kısaca yabancı sermaye, bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna başka bir ülkenin sahipliğini ifade eder. Yabancı sermaye alan bir ülke, aslında ileride geri ödemek üzere başka ülkelere mali ya da teknolojik kaynakları ekonomisine katmaktadır. Uluslararası alanda oluşan özel sermaye hareketleri genelde üç grupta tanımlanır. Bunlar banka kredileri, portföy yatırımları, ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır. Bunlara ek olarak devletler düzeyindeki resmi akımlar da mevcuttur. Günümüzde her bir sermaye hareketini yönü ve miktarı dünya ekonomisindeki gelişmeler paralel olarak değişebilmekte ve ülke ekonomilerinin üzerinde doğrudan etki edebilmektedir.²¹ Hazine Müsteşarlığının 2002 yılında yayınlanan Yabancı Sermaye Raporu'nda yer alan tanıma göre yabancı sermaye:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif cinsinden nakdi sermayeyi,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine tekabül eden kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların, dış kredi, anapara ve faiz ödemelerinin transferi veya transfer edilebilir değerleri,

²¹ Demircan, Hayrettin, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Dünya'da ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:35, Ankara, 2003, s. 9.

- Makine, teçhizat, alet ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı ve malzeme ile Hazine Müsteşarlığı'nın sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları,
- Patent ve ticari marka gibi fikri haklardan müsteşarlıkça kabul edilenleri,

ifade etmektedir.²²

OECD'ye göre yabancı sermaye:

- Yabancı yatırımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlardaki payını,
- Yabancı yatırımcının nakit veya aynı sermaye yoluyla ana şirketten hisse ve borç senetleri (kısa, orta ve uzun vadeli borç senetleri) alımını,
- Yabancı yatırımcının şirkete sağladığı kredileri,
- Yabancı yatırımcının şirketten nakit dışı makine ve üretim hakları alımlarını,
- Yabancı yatırımcının sağladığı ticari ve diğer kredileri,

içermektedir.²³

1.2.1 Uluslararası Portföy Yatırımları

Bir ülkenin para ve sermaye piyasaları tarafından çıkarılan, hisse senedi ve tahvil gibi finansal araçların uluslar arası sermaye piyasaları tarafından satın alınması yoluyla yapılan yatırımlara portföy yatırımları denilmektedir. Bu yatırımlar genelde kısa bir dönem için faiz ya da temettü kazancı elde etme amacıyla, bankalar ya da yatırım fonları gibi aracı kurumlar vasıtasıyla yapılmaktadırlar.²⁴

²² T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Yabancı Sermaye Raporu 2002**, Ankara, 2003, s. 10.

²³ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Yabancı Sermaye Raporu 2002**, Ankara, 2003, s. 11.

²⁴ Salvatore, Dominick, **International Economics**, John Wiley & Sons Publications, New York, 2001, s. 400.

Uluslararası portföy yatırımları, kısa vadede kâr amacı üzerine kurulmuş olmaları nedeniyle ve likiditelerinin yüksek olmasının da etkisiyle, buldukları ülkedeki ekonomik ve siyasi gelişmelere çok duyarlı olmaktadır. Yüksek miktarda uluslararası portföy yatırımı alan ülkeler (özellikle gelişmekte olan ülkeler - GOÜ) her an bir mali krize girme riskini almaktadır. Örneğin kamu finansman açığı yaşayan ülkeler hala yüksek reel faiz politikası izleyerek bu açıkları borçlanma yoluyla kapatmayı seçmektedirler. Yüksek reel faizler kısa süreli yabancı fonların ülkeye girişini özendirir. Yüksek faizlerin çekiciliği ile ülkeye giren fonlar geçici bir rahatlama sağlamaktadırlar.²⁵ Fakat portföy yatırımları olumsuz beklentiler karşısında kısa sürede ve büyük miktarlarda ülkeyi terk ettikleri için ekonomik dengeyi altüst edip mali krizlere yol açabilmektedir. 2001 yılının şubat ayında Türkiye'nin içine girmiş olduğu mali krizin nedeni de "sıcak para" da denilen kısa vadeli sermayenin siyasi istikrarsızlık bahanesiyle ülkeyi terk etmesidir. Aynı şekilde 1994 yılında Meksika, 1997'de Güney Doğu Asya ülkeleri ve 1998'de de Rusya bu krizlerden etkilenmiştir²⁶.

Asya krizinde aşırı değerlenmiş kur politikası uygulamalarının önemli bir etkisi olmuştur. Krizin ilk başladığı Tayland'da ulusal para olan Baht belirli bir dalgalanma marjı içinde dolara bağlanmıştı ve dış ticaret açıkları kısa sürede yabancı sermaye girişleri ile finanse ediliyordu. Bu dönemde Baht'ın aşırı değerlendiğini fark eden uluslararası yatırımcılar, olası bir devalüasyondan zarar görmemek amacıyla bu ülkeden çıkmaya başlamış, sonuçta Tayland piyasadaki döviz talebini karşılayamayınca parasını devalüe etmek zorunda kalmıştır. Panik kısa sürede bölgede sabit kur sistemi uygulayan Malezya, Endonezya, Filipinler ve Güney Kore'ye de yayılmış ve bir süre sonra tüm mali piyasaları etkisi altına almıştır.

Bir yıl sonra Rusya'da ortaya çıkan krizde ise kamu açıklarının kısa süreli borçlanma ile karşılanmasının büyük etkisi olmuştur. Bu amaçla çıkartılan hazine

²⁵ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 631.

²⁶ Açıkalın, Sezgin ve Ünal, Seyfettin, **Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2008, s. 14.

bonolarının büyük kısmını yabancılar satın almıştır, Rus hükümeti yüksek miktarlara ulaşan kısa vadeli borcunu erteleme kararı aldığında da mali kriz patlak vermiştir.²⁷

1.2.2 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir şirketin, üretimi ana merkezinin bulunduğu ülkenin sınırlarının dışına yaymak üzere, başka ülkelerde üretim tesisi kurması ya da mevcut üretim tesislerini satın almasına ise doğrudan yabancı sermaye yatırımı (DYSY) denmektedir.²⁸

Ekonomi literatüründe DYS yatırımları hakkında birçok tanım yer almaktadır. Bir tanıma göre DYSY, bir ülkede bir şirketi satın almak veya yeni kurulan bir şirket için kuruluş sermayesi sağlamak veya mevcut bir şirketin sermayesini artırmak yoluyla o ülkede buluna firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan şirketlere yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi (know-how) ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır.²⁹ Bununla birlikte, bazı ülkeler yabancı yatırımların doğrudan yatırım olarak sayılabilmesi için değişik kriterler getirmiştir. Aradaki tanım farkından dolayı değişik kaynaklardan alınan yabancı sermaye verileri farklılık gösterebilmektedir.

Uluslararası alanda geçerli olan, IMF ve OECD tarafından kararlaştırılan ve “The Benchmark Definition of Foreign Direct Investment” adı altında yayınlanan tanıma göre; Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı bir ülkede yerleşik bir kuruluşun (yatırımcı), farklı bir ülkede uzun vadeli kalıcı ekonomik çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar kavramı, yabancı sermaye yatırımcısı ile yatırım ve yatırımın kontrolü konularında uzun dönemli bağımlılığı ifade eder. Yabancı sermaye yatırımcısı, yerleşik olduğu ülkeden farklı bir ülkede şube, bağlı şirket ya da ortaklıklar kurma yolu ile yatırım yapan kamu ya da özel sektör kuruluşları, devletler ya da girişimcilerdir.³⁰

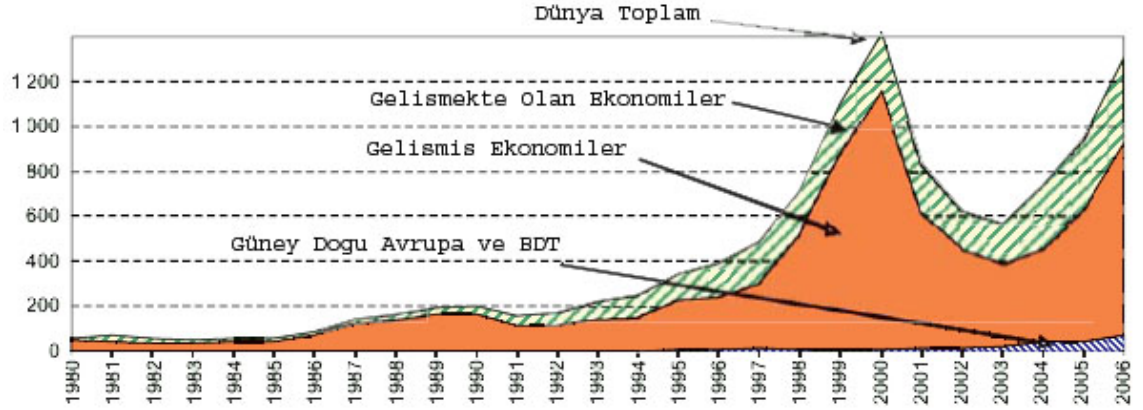
²⁷ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 632.

²⁸ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 718.

²⁹ Karluk, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 466.

³⁰ Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, OECD Publications, Paris, 1999, s. 7.

Şekil 1.1 Global ve Grup Ekonomilerine Göre Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, (1980-2006, Milyar \$)

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s.33.

Doğrudan yabancı sermaye dünyadaki toplam üretimden ve dünya ticaretinden daha hızlı büyümüştür. Dolayısıyla dünya ekonomisi üzerindeki etkileri de buna paralel olarak önem kazanmıştır. Şekil 1.1 doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 1980-2006 yılları arasındaki seyirini göstermektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 1996 yılından itibaren gösterdiği artış açıkça görülmektedir. 1996 yılı öncesine göre 2000 yılında neredeyse sekiz kat artarak \$ 1.39 trilyon ulaşmıştır. Bu yıldan sonra küresel ekonomideki konjonktör nedeniyle düşüş gösteren DSYS 2003 yılında \$ 559,6 milyar olarak gerçekleşmiştir. Tablo 1.1 DSYS çıkışlarını, Tablo 1.2 ise DSYS girişlerini göstermektedir. Bu tablolara bakıldığında en çok yatırım yapan ve en çok yatırım çeken ülkelerle Türkiye karşılaştırılmıştır.

Tablo 1.1. Türkiye DSYS Çıktıları (Yatırım Yapan Ülkeler)
(2000-2006, Milyar \$)

Bölge-Ülke	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gelişmiş Ülkeler	1083,9	658,1	547,6	569,6	745,9	706,7	1022,7
ABD	142,6	124,9	115,3	151,9	257,9	230,2	216,6
Japonya	31,6	38,3	32,3	28,8	30,9	45,7	50,2
Avrupa Birliği	806,1	429,2	351,2	336,9	359,9	608,7	572,4
Fransa	177,5	86,7	49,4	57,3	56,7	120,9	115,0
Hollanda	75,6	48,0	34,5	36,1	26,5	142,9	22,6
İngiltere	233,4	58,9	35,2	55,1	91,0	83,7	79,4
Belçika- Lüksemburg	86,3	100,6	126,1	95,9	40,6	41,2	65,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	99,0	59,8	44,0	35,6	117,3	115,8	174,3
Türkiye	0,87	0,5	0,17	0,5	0,8	1,1	0,9
Dünya	1186,8	721,5	596,5	612,2	877,3	837,1	1215,7

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s.254.

Tablo 1.2 Türkiye DSYS Girişleri (Yatırım Alan Ülkeler)
(2000-2006, Milyar \$)

Bölge-Ülke	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Gelişmiş Ülkeler	1108,0	571,5	489,9	366,6	418,8	590,3	857,5
ABD	314,0	159,5	62,9	29,8	135,8	101,0	175,4
Japonya	8,3	6,2	9,2	6,3	7,8	2,8	-6,5
Avrupa Birliği	671,4	357,4	374,0	295,1	204,2	486,4	530,9
Fransa	43,2	50,5	48,9	47,0	32,5	81,0	81,0
Hollanda	63,8	51,9	25,6	19,7	2,1	41,4	4,3
İngiltere	118,7	52,6	27,8	14,5	55,9	193,6	139,5
Belçika- Lüksemburg	88,7	88,2	117,0	87,5	49,5	41,2	101,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	252,5	219,7	157,6	172,0	283,0	314,3	379,0
Türkiye	0,98	3,2	1,0	0,57	2,8	9,8	20,1
Dünya	1387,9	817,6	678,7	559,6	742,1	945,7	1305,8

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s.254.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarını birbirlerinden ayırt edebilmenin çeşitli yolları vardır. Bu iki tür yatırım arasındaki en büyük fark vadelerinin farkı olmaktadır. Portföy yatırımları DSY yatırımlarına göre çok daha hareketli, geçici ve değişkendirler. Küreselleşmenin sağladığı olanaklar sayesinde, bir ülke veya bölgedeki yatırım ortamının değişmesi o bölgeye akan portföy yatırımlarında dramatik değişimlere yol açabilmektedir. Gelişme yolundaki bir ülke için, uluslararası portföy yatırımları yeni istihdam ve refah yaratarak o ülkenin kalkınmasına yardımcı olabilmektedir. Fakat uluslararası yatırımcıların beklentilerinin yeteri kadar karşılanmadığı durumlarda bu fonlar hiç vakit kaybetmeden ülkeyi terk etmektedirler.³¹ Bunun tersine, ekipman, arazi, emlak gibi fiziksel varlıkların mülkiyeti ya da bir işletmenin yönetimi anlamına gelen DSY yatırımlarının bir ülkeyi terk etmesi çok daha zordur. Burada belirtmek gerekir ki, portföy yatırımları buldukları ülkeyi terk ettikten sonra geri dönebilmektedirler; fakat DYS yatırımlarının terk ettikleri ülkeye geri dönmeleri çok daha zor olmaktadır³².

Bir diğer önemli ayırım ise bu yatırımların sermaye yapıları arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Doğrudan yatırımlarda, yatırımcı yabancı fiziksel kaynakların yanı sıra üretim teknolojisi ve yöneticilik bilgisi gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerin şiddetle ihtiyaç duyduğu yenilikleri de beraberinde getirmektedir. Uluslararası portföy yatırımları ise sermayeden başka bir katkıda bulunmamaktadır³³.

Portföy yatırımları, yatırımcıya sağladığı risk üzerindeki yönetim özgürlüğü sebebiyle de DYS yatırımlarından ayrılmaktadırlar. DYS yatırımcısı, yatırım yaptığı işletmenin en az %10 hissesine sahip olup yönetimde aktif rol alırken, portföy yatırımcıları genellikle yönetimde pay almaksızın şirket hisselerine sahip olmaktadır. Burası tabii ki bu iki tip yatırımcının da birbirlerine göre farklılık gösterdiklerini belirtmek gerekmektedir. DYS yatırımcıları genelde mal ve hizmetler üreten şirketlerden oluşmaktadır. Buna karşı portföy yatırımcıları ise büyük ölçüde

³¹ Globalization 101, "Investment - Differences Between Portfolio And Direct Investment", **A Students Guide To Globalization**, Levin Institute Publications, New York, 2009, s. 6.

³² United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, s.254.

³³ Açıklan, Sezgin ve Ünal, Seyfettin, a.g.e., s. 22.

finansal kurumlardan, kurumsal yatırımcılardan ya da bireylerden meydana gelmektedir. DYS yatırımcılarının temel hedefi, üretim için ihtiyaç duydukları girdileri uygun koşullarda temin ederek verimli ve düşük maliyetli üretim yapmak üzere yoğunlaşmaktadır. Bu sebepten dolayı, yatırımları hakkında daha uzun bir perspektife sahiptirler. Yabancı portföy yatırımcılarının temel hedefi ise hislerine ortak oldukları kuruluşun kârından kısa vadede pay almaktadırlar.³⁴

Günümüzde DYSY uluslararası sermaye akımları arasında en büyük paya sahiptir. Dönem dönem portföy yatırımları DYSY akımlarını geride bırakmış olsa da, gittiği ülkede daha uzun kaldığı, ekonomik gelişmeye katkıda bulunduğu ve istihdam yarattığı için DYSY hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin tercih ettiği yatırım biçimi olmaktadır. Örneğin küresel mali krizlerin yaşandığı 1997-1998 yılları süresince Doğu Asya ülkelerine yapılan DYS yatırımları büyük ölçüde sabit kalmıştır. Diğer özel sermaye akımları ise tamamıyla yön değiştirmiştir.³⁵ DYS yatırımlarının istikrarlı yapısı 1994-1995 Meksika krizinde ve Latin Amerika'nın 1980'lerde içine düştüğü borç krizinde de kendini göstermiştir. UNCTAD'ın net DYS yatırımları verileri incelendiğinde de aynı sonuca ulaşmak mümkün olmaktadır. UNCTAD'ın Dünya Yatırım Raporuna göre gelişmekte olan ülkelere giriş yapan DYS yatırımları 1998 yılında \$194 milyar, 2000 yılında \$252 milyar, 2001 yılında \$219 milyar, 2004 yılında \$283 milyar, 2006 yılında \$ 379 milyar olmuştur.³⁶

1.2.2.1 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Nedenleri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında son otuz yıldan beri meydana gelen hızlı gelişmeleri açıklamak üzere oldukça geniş bir literatür oluşmuştur. Bu konuda birçok teori ortaya atılmış ve test edilmiştir. Genel olarak FDI'ların nedenleriyle ilgili olarak bir dizi ekonomik, stratejik ve davranışsal etken üzerinde durulmuştur. Bu etkenler aşağıdaki şekilde gözden geçirilebilmektedir.³⁷

³⁴ Karluk, Rıdvan, a.g.e., s. 645.

³⁵ Lipsey, Robert E., **Foreign Direct Investors in Three Financial Crises**, NBER Working Paper, No:8084, Cambridge, USA, 2008, s. 14.

³⁶ United Nations Conference on Trade and Development, **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008 (UNCTAD) s.254.

³⁷ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 452.

a. Hammadde Kaynakları: Hammadde kaynakları yeryüzüne dengeli biçimde dağılmış değildir. Hammaddelerin işletilmesine yönelik yatırımlar, madenlerde olduğu gibi bu kaynakların bulunduğu yerlere kurulmaktadır. Geleneksel dış yatırımların nedenleri bununla ilgilidir. Geçen asırda ve bu asrın başlarında ana ülke sanayilerinin ihtiyacı olan hammaddelerin sağlanması için, Batılı şirketlerin yatırımları bu kaynakların bulunduğu az gelişmiş ülkelere yapılmıştır.

b. Faaliyetlerin Bütünleştirilmesi: İlk aşamadan nihai ürün aşamasına kadar tüm faaliyetleri (dikey bütünleşme) veya aynı aşamadaki üretim faaliyetlerini tek bir yönetim altında toplamanın yararlı olduğu durumlarda (yatay bütünleşme), üretimde bütünleşmeye gidilmektedir. Üretimde bütünleşmeye gidilmesinde, girdi sağlamanın güvence altına alınması veya belirli aşamaları farklı ülkelerde gerçekleştirmenin maliyet avantajı yaratması gibi nedenler dolayısıyla, üretim farklı ülkelere yaygınlaştırılmaktadır.

c. Aktarılamayan Bilgiler: Şirketler üretimle ilgili sahip oldukları teknik bilgileri daima, patent veya lisans anlaşmaları biçiminde diğerlerine satabilmektedirler. Fakat geliştirilen bir üretim yönteminin veya ürün patentinin şirketin kendi elinde bulundurmasını zorunlu kılan bazı özel durumlar olabilmektedir. Öyle bilgiler vardır ki bunlar uzun yılların deneyim ve birikimine bağlı olup, satılması uygun değildir. Dolayısıyla bu durumlarda doğrudan üretim kaçınılmaz olmaktadır.³⁸

d. Şirket Unvanının Korunması: Bazı şirketler, iş hayatında çok olumlu bir isim yapmış olabilmektedir. Hatta, ünleri ülke sınırlarının dışına taşmakta olabilmektedir. Lisans anlaşması yapıp ürünün imal hakkını yabancı üreticilere verdiklerinde, aynı kalitenin tutturulabileceğinden emin olmayabilirler. Dolayısıyla ürün kalitesine ve ünlerine zarar gelmemesi için, malları yurt dışında da kendileri üretmeyi tercih edebilmektedirler.

³⁸ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s 724.

e. Şirketin Unvanından Yararlanmak: Burada amaç, unvanı korumak değil, bundan yarar sağlamaktır. Örneğin bankacılık sektöründe isim yapmış olmak çok önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bir bankanın uluslararası üne sahip olması, tasarruf sahiplerinde güven doğurarak mevduatı artırıcı etki yapmaktadır. Nitekim, büyük bankaların hızla uluslararası nitelik kazanma sürecine girmelerinde bu faktörün önemli bir rolü olmaktadır.

f. Sırların Korunması: Üretime ilişkin bilgilerde gizliliğin önemli olduğu durumlarda, doğrudan yatırım lisansa tercih edilmektedir. Çünkü lisans sahibi, bu bilgilerin dışarıya sızmasında patent sahibi kadar özen göstermeyebilmektedir.

g. Ürünün Yaşam Dönemi Hipotezi: Şirketlerin iç ekonomideki gelişmenin sınırına ulaşmalarıyla, bu piyasada daha fazla kâr olanakları kalmamaktadır. Kâr artışının sürdürülebilmesi için, daha az girilmiş bulunan ve belki de rekabetin daha sınırlı olduğu yabancı piyasalarda üretim yapılması gerekebilmektedir.³⁹

h. İthalatçı Ülkenin Koyduğu Tarife ve Kotalardan Kaçınma: İhracatçı şirket dış alıcı ülkenin uygulamaya koyduğu tarife ve kotalar karşısında, o piyasayı kaybetme tehlikesi ile karşılaşmaktadır. Bu durumda, tarife ve kotaların etkisinden kurtulup o piyasayı elde tutmanın en etkili yolu, söz konusu piyasada üretime başlamaktır.

ı. Yurtiçi Kısıtlamalardan Kurtulmak: Bankaların ve bazı imalat sanayi alt sektörlerinin uluslararası alana yayılmalarında önemli bir etkendir. Sanayileşmiş ülkelerde bankacılık yasalarının getirmiş olduğu düzenlemeler, bunlardan kurtulmak üzere bankaları yurt dışında şubeler açmaya yöneltmiştir. Bunun gibi, ülkedeki çevre koruma standartlarının getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak isteyen imalat sanayi şirketleri de üretim için düşük çevre standartlı ülkeleri seçmişlerdir.

³⁹ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s 453.

i. Müşteri İzleme: Bazı endüstrilerdeki şirketlerin, müşterilerini izlemeleri gerekli olabilmektedir. Müşterileri, yurt dışına yatırım yapınca onlarda o yörelerde şube veya ofis açmaktadırlar. Bankalar, danışmanlık ve menkul kıymet aracı şirketleri bir ölçüde bu niteliktedir.

j. Yatırımları Uluslararası Çeşitlendirme: Üretimin tek bir piyasa ile sınırlı bulunması durumunda, nakit akımları göreceli bir istikrarsızlık göstermektedir. Şirket, ürün çeşitlendirmesi ile bunu bir ölçüde dengelemeye çalışabilmektedir. Fakat aynı ülkedeki tüm ürünlerin satış koşullarının benzer yönde etkilenmesi normal karşılanmaktadır. Yani çeşitlendirme ile risk giderilememektedir. Oysa şirket, üretimini uluslararası düzeyde çeşitlendirerek bu riski bir ölçüde azaltabilmektedir.⁴⁰

k. Ucuz Yabancı Faktör Kullanımı: Emek ve doğal kaynak maliyetleri, ülkeler arasında büyük değişimler göstermektedir. Dolayısıyla emek ve doğal kaynak yoğun malların bu faktörlerin bol ve ucuz olduğu yerlerde kurulması üretim maliyetlerini düşürücü etki yapabilmektedir.

l. Yabancı Teknoloji Kullanılması: Çok uluslu şirketler yurt dışında üretim tesisleri kurarak veya mevcut tesisleri satın alarak, yabancı ülke teknolojilerini öğrenmekte, daha sonra da bu bilgileri üretim süreçlerinin geliştirilmesinde kullanılabilmektedirler.

Bütün bunlardan hareketle özellikle ucuz emek ve bol hammadde açısından zengin olan gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) ÇUŞ'ların yatırımları açısından ne denli önemli olduğu görülmektedir.

⁴⁰ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 726.

1.2.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Yabancı yatırımcıların başka ülkelerde yatırım yapmalarının en belirleyici özelliği kuşkusuz kâr elde etmektir. Üstelik bu kâr, yatırımcı ülkenin kendi ülkesinde elde ettiği kârdan daha fazla olmalı, şirketin yabancı bir ülkede faaliyette bulunmasından doğacak her türlü riski de karşılayabilmelidir. Yatırımcı için önemli olan sadece yüksek kâr elde etmek değil, aynı zamanda elde edilen bu kârın transfer edilebilmesidir. Eğer bu kâr transfer edilemezse yabancı ülkede yapılan yatırımın bir önemi kalmaz. Ayrıca, yatırım yapılması düşünülen ülkenin siyasal ve ekonomik istikrarı, altyapı yatırımlarının tamamlanıp tamamlanmadığı, yabancı sermaye konusundaki yasal düzenleme ve uygulamaları ve teknoloji emme kapasitesi yatırım kararlarında önemli rol oynamaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarında esas amaç kârlılık ve kâr transferidir. Bunun yanında yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri olarak ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel faktörleri de incelemek mümkündür.

1.2.2.2.1. Ekonomik Faktörler

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (FDI) amacı, kendi ülkesinde elde ettiği kârdan daha yüksek kâr elde etmektir. Bu yüzden gidecekleri ülkedeki maliyet koşullarını dikkate alarak yatırımlarını gerçekleştirirler. Yatırımcı ülke açısından gideceği ülkenin bazı belirleyici özellikleri vardır. Bunlar; yatırım yapılacak ülkenin nüfusu, işgücünün niteliksel yönü, ulaşım imkanları, enerji, elektrik temini ve uygulanan ekonomik politikaları⁴¹.

FDI'lar, faizlerin ve üretim maliyetlerinin düşük olduğu, kârlılık oranlarının yüksek olduğu, büyüme dinamizmi olan, makro dengeleri oturmuş, iç talebin ve

⁴¹ Karluk, Halil, a.g.e., s. 440.

eğitilmiş insan gücünün yüksek olduğu ekonomileri tercih etmektedirler. Makro ekonomik yapının istikrarlı olması, fiziki ve hukuki altyapının uygunluğu, bürokratik düzenlemelerin basitliği, işgücünün düşük maliyetli ve eğitimli olması yabancı sermayenin aradığı özelliklerdir. Ekonomik faktörleri çeşitli parametrelere ayırarak incelemek mümkün olmaktadır;

a) Pazarın Genişliği: FDI'lar için, ev sahibi ülkedeki pazarın genişliği ve gelişme hızı, bölgesel ve küresel pazarlara erişim olanağı, ülkeye özgü tüketici tercihleri, pazar yapısı ve yerel ticaretin gelişmişliği özel bir önem taşımaktadır. Çünkü, yabancı yatırımcı açısından pazar genişliği ve gelişme hızı daha fazla talep ve daha fazla kârlılık anlamına gelmektedir.

Bazı ülkeler geniş iç pazar olanağına sahip olmasalar bile, bölgesel pazarlara erişim imkanları olduğundan yabancı sermaye için önemli birer merkez olabilmektedirler. Bazı ülkeler ise küçük yerel piyasalarına karşın, bölgesel pazarlara serbest olarak giriş hakkına sahip oldukları için büyük miktarda yabancı sermaye çekebilmektedirler.

b) Ekonomik İstikrar: Günümüzde ekonomik ve politik istikrar yabancı sermaye açısından temel belirleyici unsur haline gelmiştir. Sık sık iktidar değişikliğine ve politik çalkantılara sahne olan ülkeler yabancı sermaye açısından cazip görülmemektedir. Yabancı sermaye, hızla büyüyen, adil şekilde gelir bölüşümü yapabilen ve istikrarlı olan ekonomileri tercih etmektedir. Ülkede uygulanan ekonomik politikalar da yabancı sermaye tarafından dikkatle izlenmektedir. Bu çerçevede piyasa mekanizması güçlerine dayalı ve nispeten liberal politikalar uygulayan ülkeler yabancı sermayeyi çekme açısından daha cazip görülmektedir.

c) Kurumsal Yapının Özellikleri: Yabancı sermayenin geleceği açısından güvenilir dayanaklardan biri de sağlam bir kurumsal yapının varlığıdır. Yabancı sermaye karar mekanizmasının işleminde çok değişik karar odaklarının olması ve

bunların arasında koordinasyon eksikliğinin olması bürokratik anlamda ağırlık doğurmakta ve yabancı sermaye bakımından caydırıcı etki yapmaktadır. Yatırım kararı alındıktan sonra şirketin ev sahibi ülkede kaldığı sürece tabi olacağı yasalar ve kurallar ile bunların sürekliliği ve uluslararası işlemlere uygunluğu da belirleyici unsurlardır⁴².

Yabancı sermaye açısından zayıf ve çeşitlenmemiş sermaye piyasasına sahip olan ya da bu türden piyasaları hiç olmayan ve şirketleri uluslararası piyasalarda güçsüz olan ülkeler yabancı sermaye bakımından dezavantajlı olan ülkelerdir. Yasal ve kurumsal ortamı yabancı yatırımlar için çekici hale getirmek, yabancı sermayenin gelmesi bakımından önemli noktalardan biridir. Yabancı sermayeyi çekmek için oluşturulmak istenen yasal ve kurumsal çerçeve, yerli sermaye ile ilgili genel düzenlemelerden çok farklı olmamalıdır.

d) Hammadde Kaynakları: Yabancı yatırımcılar, maliyetlerini düşürmek ve kârlarını maksimize etmek amacıyla, bol ve kolay hammadde edinebildikleri, enerji, ulaşım, iletişim gibi altyapının yeterli düzeye ulaştığı ve işgücünün ucuz olduğu ülkelerde yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Bir ülkedeki hammadde zenginliği o ülke için avantaj olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Ancak emek tasarrufu sağlayan yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve bunların ÇUŞ'lar tarafından yoğun bir şekilde kullanılması sonucunda ucuz işgücü göreceli olarak önemini yitirmektedir. Buna karşın, üst düzey yöneticilerin gelişmiş ülkelerdeki maliyetlerinin hızlı artışı, uluslararası yatırımcıların iyi eğitilmiş insan gücüne sahip gelişmekte olan ülkeleri tercih etmesine neden olmaktadır.

1.2.2.2.2. Siyasi Faktörler

Yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelişini belirleyen en önemli faktörlerden biri de siyasi istikrardır. Yabancı sermaye için ekonomik istikrar kadar

⁴² Karluk, Rıdvan, a.g.e., s. 442.

siyasi istikrar da önemlidir. Çünkü yabancı sermaye ilk önce emniyetli ve güvenli bir ortam aramaktadır.

Yabancı yatırımcıyı en fazla tedirgin eden konuların başında, yabancı şirketlerin millileştirilmesi ve kâr transferlerine kısıtlamalar getirilmesi gelmektedir. Bu tür yatırımlar ülke riskini yükseltmekte ve yatırımcının isteksiz davranmasına yol açmaktadır. Bu yüzden, yabancı yatırımlardan daha fazla pay almak isteyen ülkelerin, ekonomik ve siyasi istikrarlarına daha fazla önem vermeleri gerekmektedir.

1.2.2.2.3. Sosyo-Kültürel Faktörler

Eğitim düzeyi ve okuma-yazma oranı düşük ve geleneksel yapıya sahip olan ülkelerde, yabancı sermayenin ülkeye girişi ile birlikte toplumsal bir değişim yaşanacağı görüşü yaygındır. Yatırım yapılacak olan ülkenin ekonomik ve politik durumu ne kadar elverişli olursa olsun yatırımın gerçekleşeceği ülke halkının yabancı sermaye konusundaki düşünüş ve davranış şekilleri, yabancı sermayedar açısından bir risk ihtimalini doğurur. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgindir⁴³.

Sermaye ithal eden ülkelerdeki kültür yapıları, yabancı sermayeye karşı koyma veya izin verdikten sonra kontrol etme şeklinde de bir etkiye bulunabilmektedir. Yabancı sermayeye karşı böyle tepkilerin olduğu yerlerde yatırımcılar, bu pazarları kaçırmamak için bölgedeki politikacı ve partilerin desteği ile hareket etmektedirler.

⁴³ Karluk, Rıdvan, a.g.e., s. 446.

1.2.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Biçimleri

Çok uluslu şirketler doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmaya karar verirken, aynı zamanda diğer pazarlara giriş biçimine de karar vermek zorunda kalmaktadırlar. Bu konuda belli başlı birkaç yol vardır. Bunlar; bir veya daha çok sayıda yerel şirketle ortak girişim kurmak, mevcut bir yerel şirket ile birleşmek veya onu satın almak ve bir yada daha çok sayıdaki ortak ile stratejik birlik kurmaktır.⁴⁴

a. Ortak Girişim ve Tam Mülkiyete Dayalı Bağlı Şirket

Doğrudan dış yatırımlar bazen yerel bir şirketle ortak girişim (joint venture) biçiminde olabilmektedir. Ortak girişimler ev sahibi ülke tarafından zorunlu tutulabilmektedir. Burada amaç, yerli şirketlerin yabancılarla ortaklığa giderek bilgi ve deneyimlerini artırmalarıdır. Yerel şirketlerle ortak girişim kurmanın, tek başına yabancı ülkede bir bağlı şirket oluşturmaya göre avantajları aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir⁴⁵:

- Yerel ortağın kendi ülkesiyle ilgili gelenek, kurum ve uygulamalar hakkındaki bilgisinden yararlanma

- Yerel ortağın girişim deneyimi ve sahip olduğu unvan dolayısıyla yerel sermaye piyasalarına girme kolaylığı

- Yerel ortağın teknolojisinin o ülke koşullarına daha uygun olması

- Yerel mülkiyetin doğurduğu 'yabancı olmama' düşüncesi sonucu satışların geliştirilebilmesi

- Ortak girişimlerin, siyasi nedenlerle ev sahibi ülkenin millileştirme olasılığını azaltıcı özelliği olması

- Ev sahibi ülkelerin yerel şirketlerle ortaklığı özendirici önlemler almaları, tek başına mülkiyeti ise sınırlandırmaları

⁴⁴ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 457.

⁴⁵ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 457.

Bu yararlarına karşın, uygulamaya bakıldığında ortak girişimlerin tek mülkiyet altındaki bağlı şirketler kadar yaygın olmadıkları görülmektedir. Bunun önemli bir nedeni, ÇUŞ'ların, bazı kritik kararlar alınmasında yerel ortağın engelleri ile karşılaşma endişeleri yatmaktadır. ÇUŞ'ların amacı, dünya çapında gerçekleştirdikleri faaliyetlerden elde edilecek gelirlerin maksimum düzeyde olması isteğidir.⁴⁶

b. Şirket Birleşmeleri

Şirket birleşmeleri 'şirket evlilikleri' olarak da adlandırılmaktadır. Sınır ötesi şirket birleşmelerinin bazı yararları aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

- Şirket birleşmeleri yabancı bir ülke veya Avrupa Birliği gibi belirli bir bölgede faaliyete geçmenin oldukça kısa bir yoludur.

- Teknolojiyi içsel olarak geliştirme yerine, çok daha düşük maliyetle mevcut teknolojiye ulaşma olanağı sağlamaktadır.

- Sınır ötesi birleşmelerde iç ekonomilere oranla daha büyük ölçek ekonomileri elde edilebilmektedir.

Bununla birlikte, sınır ötesi şirket birleşmelerinin bazı olumsuz yönleri de vardır. Bunlar:

- Kültür farklılıkları, çeşitli milliyet, gelenek ve değerlere sahip örgütlerin birleşmelerini güçleştirici bir rol oynayabilmektedir.

- Ulusal bir şirketin yabancı şirket içinde erimesi, ev sahibi ülkede olumsuz siyasal tepkiler doğurabilmektedir.

- Farklı milliyetlere mensup şirketlerin birleşmesi, işçi ücretleri ve toplu sözleşmeler yönünden de sorunlara yol açabilmektedir.

⁴⁶ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 458.

c. Stratejik Birleşmeler

Yerel şirketler uluslararası şirketlerle stratejik birleşme yoluna giderek dünya pazarlarında rekabet edebilecek bir konuma gelmek istemektedirler. Çünkü bu şirketler uluslararası ürünlere ve sermayeye daha kolay ulaşabilmektedirler ve daha iyi pazar olanakları ve yeni teknolojileri sağlayabilmektedirler⁴⁷.

Sınır ötesi stratejik birleşmenin en kolay yolu, iki şirketin hisse senetlerinin belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleridir. Şirketlerin amacı, hisse senetlerinin güvenilir ellere geçmesini sağlamaktır. Bu durum portföy yatırımı niteliği taşımaktadır. Stratejik birleşmeler daha geniş kapsamlı bir şekilde ele alındığında ise, taraflar hem hisse senetlerini değiştirir hem de mal ve hizmet üretmek amacıyla ortak bir girişim kurarlarsa bu doğrudan yatırım niteliği taşımaktadır. Bu tür birleşmeler otomobil, elektronik, telekomünikasyon ve uçak sanayi alanlarında sıkça görülmektedir. Stratejik birleşmeler, özellikle araştırma ve geliştirme masraflarının yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önem taşıdığı ileri teknoloji ürünleri için daha ideal bir yaklaşımdır.

1.3 Çok Uluslu Şirketler

Çok uluslu şirketler (TNCs - Trans National Corporations ya da , MNCs - Multi National Corporations/Enterprises) en geniş ölçüde kabul gören tanıma göre, en az iki ülkede üretim ya da ticaret faaliyeti gösteren şirketlerdir.⁴⁸

Bir diğer tanıma göre ise bu şirketler, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını gerçekleştiren; birden fazla ülkede katma değer yaratan faaliyetleri kontrol eden ve bu yatırımları yöneten şirketlerdir. Şirketin uluslararasılık derecesi, faaliyet

⁴⁷ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 545.

⁴⁸ Root, Franklin Russell, **International Trade and Investment**, South Western Publications, Cincinnati, 1997, s. 575.

gösterdiği ülke sayısı ile doğru orantılıdır. Bir şirket ne kadar çok ülkede faaliyet gösteriyorsa, o kadar uluslararasılaşmış demektir⁴⁹.

Globalleşen dünyada en önemli ekonomik aktörlerden biri haline gelen çok uluslu şirketler birden fazla ülkede kazanç sağlayıcı iktisadi faaliyetlerde bulunan ve uluslararası üretimde bulunan şirketler olarak tanımlanabilmektedirler. Oligopolcü bir yapıda olma eğiliminde olan çokuluslu şirketler birden fazla ülkede üretim ve satış faaliyetlerini yürütür ve şirketin mülkiyeti ve yönetimi birden fazla ülke vatandaşına ait olabilmektedir. Bu şirketlerin yatırım, üretim, araştırma faaliyetleri ve personel politikası ile ilgili stratejik kararları ana merkezin bulunduğu genel merkezde alınmaktadır. Çokuluslu şirketler ulusal sınırlar arasında mal ve hizmet üretir, ürettiği mal ve hizmetleri pazarlar ve dağıtır; fikirleri, zevk ve teknolojileri dünyanın her yanına yayar ve global ölçekte planlar yapıp global stratejilerini hayata geçirmektedirler. Bu şirketler üretim, finans, teknoloji, güvenlik, enerji ve ticaret başta olmak üzere global ekonomik yapının tümünde temel belirleyici konumundadır.

Global düzeyde üretim zincirlerinin farklı aşamalarını kontrol edebilen, üretim faktörlerinin ve devlet politikaları ile sağlanan avantajların kullanımında coğrafi farklılıklar nedeniyle ortaya çıkan potansiyeli kullanabilen ve kaynak ve faaliyetlerini global ölçekte yönlendirebilen şirketler global şirketler, yani çokuluslu şirketlerdir. Şirketlerin global faaliyetlerde bulunmaları değişen koşullara kolayca uyum sağlama yeteneği düşük olan diğer kurumlara (Örneğin, parlamento, sendikalar, üniversiteler v.b.) göre daha kolay olmaktadır. Bu stratejik kapasitesinin yanı sıra çokuluslu şirketleri dünya ölçeğinde gerçek global oyuncular haline getiren iki farklı nitelikleri daha vardır. Modern toplumlar teknolojiye ve daha fazla mal ve hizmet üretimine büyük bir önem vermektedirler. Sanayileşmiş ülkeler kitlesel üretim teknolojileri ile büyük ilerlemeler gerçekleştirip ulusal refahlarını artırdıkça bu gelişmeye yol açan büyük ekonomik işletmeler önemlerini artırmışlar ve global ekonomik ve siyasi kültürü belirleyen aktörler haline gelmişlerdir. Teknolojik altyapıyı üreten ve global ekonomiye hizmet sunan bu şirketler refah ve istihdam yaratan ve böylece yaşam standardını artıran ekonomik birimler olarak ortaya

⁴⁹ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 543.

çıkışlardır. Çokuluslu şirketler, günümüzde, hangi bölge veya ülkelerin istihdamı ve refahı artıran yatırımları çekeceğini, yeni üretim birimlerinin nerelerde inşa edileceğini ve dünyanın geriye kalanına ne kadar teknoloji transfer edileceğini belirleyen kurumlardır. Ülkelerin rekabet gücü ve dolayısıyla yaşam kalitesi global piyasaların tercihlerine uygun mal ve hizmetleri en elverişli koşullarda üretip satan global şirketlerin varlığına, bu şirketlerin yabancı ülkelerde yaptığı yatırım tutarına ve benzer şirketler için ne ölçüde çekici bir yer olduğuna bağlı olduğundan çokuluslu şirketler sürdürülebilir rekabet gücü ve yaşam standartlarının da en önemli belirleyicisidirler.

Çok uluslu şirketlerin ilk ortaya çıkışı, sanıldığı gibi İkinci Dünya Savaşı sonrası olmamıştır. Bazı çevreler, 16. ve 17 .yüzyıllarda faaliyet gösteren Hollanda ve İngiltere kökenli ticaret şirketlerini ilk çok uluslu şirketler olarak kabul etmektedir. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde ABD'de iç savaşın bitmesiyle ekonomik faaliyetler hız kazanmış, bu dönemde ulaşım ve iletişim teknolojilerinde sağlanan ilerlemelerin yanı sıra sanayi şirketlerinin de büyümeleri, bazı Amerikalı üreticileri Kanada'ya, Güney Amerika'ya ve Avrupa'ya yatırım yapma yönünde cesaretlendirmiştir. Örneğin, bu sürecin öncü şirketlerinden olan Singer, 1855 yılında, bir Fransız şirketine yeni dikiş makinesini üretme lisansı vermiş ve 1867 yılında Glasgow'da yurt dışındaki ilk fabrikasını kurmuştur. 1879 yılında Westinghouse şirketi Paris'te fren üretmek için küçük bir atölye açmış; 1882 yılında Amerikalı telekomünikasyon şirketleri olan Western Electric ve International Bell, Belçika'da ortak bir girişimde bulunmuşlardır.⁵⁰ 1870 ve 1880'li yıllarda birçok Amerikan şirketi, yeni ürünlerini (vidalar, yazarkasalar, asansörler, buhar pompaları, lokomotifler, kilitler ve silahlar) ihraç etmek için yeni pazarlar ararken, bunlardan bazıları uluslararası üretime başlamıştır.⁵¹ Fakat bu girişimlerin ölçeği o günkü koşulların zorunlu kıldığı kısıtlamalar dolayısıyla oldukça sınırlı kalmıştır.

Bu yıllarda, portföy yatırımlarının hacmi, doğrudan yatırımlara nazaran çok daha geniş olmuştur. Örneğin, dönemin en büyük ekonomik güçlerinden olan

⁵⁰ Wilkins, Mira, **The Emergence of Multinational Enterprise**, Harvard University Pres, Cambridge, USA, 1970, s. 51.

⁵¹ Wilkins, Mira, s. 45.

İngiltere'de, Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar yapılan yabancı yatırımların yarısından fazlası portföy yatırımları olmuştur. Doğrudan yatırımların payı ise sadece %30'da kalmıştır.

İki dünya savaşı arasında, özellikle Amerikan şirketleri yurtdışında bağlı şirketler kurmakta veya yerel şirketleri satın almada hızlı davranmış, bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde Ford ve General Motors; Avrupa'da ise Philips başta olmak üzere bir çok “çok uluslu şirket” ortaya çıkmıştır.⁵²

Bugünkü anlamda güçlü çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı ise 1950'li yıllarda başlamıştır. Bunun birinci nedeni, uluslararası ulaşım ve iletişim yöntemlerindeki devrimsel gelişmelerdir. Jet yolcu uçağının icat edilmesi, haberleşmede daha hızlı ve ucuz yolların bulunması, uluslararası posta hizmetlerinin hızlanması gibi yenilikler, şirketlerin küresel ölçekte faaliyet gösterebilmelerini oldukça kolaylaştırmıştır. Önceleri, yöneticilerin ana şirket ile bağlı şirketler arasında düzenli olarak yolculuk yapmaları çok zordu ve bir belgeyi dünyanın bir noktasından bir diğer noktasına iletmek uzun zaman almaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu sorun büyük ölçüde çözülmüş, ana şirket ile bağlı şirketler arasındaki iletişim kolaylaşmış ve ucuzlaşmıştır.

Bu yıllarda çok uluslu şirketlerin güçlenmesinin ikinci nedeni ise uluslararası politik ve ekonomik dengelerde yaşanan değişimdir. Savaşın sonuçlanmasıyla birlikte, galip ülkeler, barış ortamının sürekliliğini sağlayacak politik ve ekonomik koşulların yaratılması için büyük çaba sarf etmişlerdir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulması, bunlarla birlikte Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) imzalanması bu sürece önemli katkı sağlamıştır.

Bu süreçte başı çeken ülke ABD olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan, diğer ülkelere göre çok daha güçlü ve avantajlı olarak ayrıldığı için, Avrupa ülkeleri, büyümek için pazarlarını genişletmeye ihtiyaç duyan Amerikalı şirketleri yatırım

⁵² Grimwade, Nigel, **International Trade: New Patterns of Trade, Production & Investment**, Routledge Publishing, Londra, 2000, s. 119.

yapmaları için davet etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra Amerikan şirketleri birçok sektörde (elektronik, telekomünikasyon, otomotiv, havacılık ve sentetik maddeler) Avrupalı şirketlere göre teknolojik üstünlük sağlamışlardır. İhracatta karşılaştıkları tarife ve tarife-dışı engeller dolayısıyla da, bu şirketler için en uygun yol doğrudan yatırımlar olmuştur. Amerikan şirketleri iki savaş arası dönemde yurt dışında yılda ortalama 25 yeni bağlı şirket kurarken, bu rakam 1946-1952 arasında 45'e çıkmıştır. Kurulan yeni bağlı şirket sayısı 1953-1955 yılları arasında 94, 1956-1958 yılları arasında 146 ve 1959-1961 yılları arasında 300 olmuş ve bu düzeyde dengelenmiştir.⁵³

1970'lere kadar, Amerikalı çok uluslu şirketlerin yatırımları için en fazla ilgilendikleri pazar Batı Avrupa pazarı olmuştur. Burada kişi başına düşen gelir yüksek ve artmakta olduğu için, bununla birlikte tüketici zevk ve tercihleri ABD'li tüketici ile benzeştiği için Batı Avrupa en mantıklı yatırım alanı olmuştur. Ayrıca 1960'larda Avrupa Topluluğu (EC) ve Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'nin (EFTA) kurulması bölge içi ticareti genişleteceği için, bölgeye doğrudan yatırım yapmayan Amerikan şirketleri, kendilerini rekabet avantajı açısından Avrupalı rakipleri karşısında zor durumda bulmuşlardır.

Fakat 1970'lere gelindiğinde, Amerikan şirketleri tarafından Avrupa'ya yapılan yatırımlar azalmaya başlamıştır. Amerikan şirketleri, yatırımları için kendilerine yeni bölgeler aramaya başlamışlardır. Bunun bir nedeni, Avrupa'da artan ücretlerin yarattığı maliyet artışı olmuştur. Ücretler neredeyse ABD'deki düzeylere gelmiş, sosyal sigorta, asgari ücret ve işçileri koruyan diğer yasa ve uygulamalar işverenlere değişik maliyetler yüklemiştir. Avrupa para birimlerinin Amerikan doları karşısında değer kazanması da Avrupa'da yatırım yapmanın çekiciliğini ortadan kaldırmıştır. Avrupalı şirketlerden kaynaklanan rekabet arttığı için de Amerikalı çok uluslu şirketler, üretim maliyetlerini düşürüp rekabet avantajını tekrar sağlayabilmek için değişik bölgelerde yatırım yapmak zorunda kalmışlardır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde Avrupalı şirketlerin ABD'de yaptığı doğrudan yatırımlar, ABD'li

⁵³ Grimwade, Nigel, a.g.e., s. 119.

şirketlerin Avrupa'da yaptığı doğrudan yatırımları geçmiştir. Bu dönemde Latin Amerika, Orta Doğu ve Uzak Doğu birer yatırım üssü olarak önem kazanmışlardır.⁵⁴

1970'li yıllara gelindiğinde. çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisindeki rolü ve önemi oldukça artmıştır, bununla birlikte bu şirketlere yönelik eleştiriler de yoğunlaşmıştır. Bu eleştirilerin başında da. teknolojik kirliliğe neden olmak, uluslararası piyasalardaki dengeleri bozmak ve vergi kaçırmak gelmekteydi. 1990'lı yıllarda ise rüzgar ters yönden esmeye başlamıştı. Hem iş felsefesi bakımından, hem de ekonomik faaliyetler ve organizasyon yapılarının sağlamlığı bakımından, en beğenilen kuruluşlar çok uluslu şirketler olmaya başlamıştır. Yine de bu konudaki tartışmalar günümüzde de tüm hızıyla devam etmekte, bu şirketlerin varlığına karşıt olan görüşler güncelliklerini korumaktadır.

Büyük çok uluslu şirketler, aslında bir çok yönden küreselleşmenin temel aktörleri olmuşlardır. Bu şirketler mal ve hizmetlerin ulusal sınırların dışına çıkmasını sağlamaktadırlar; faaliyetlerini küresel ölçekte planlarlar ve bütün dünyaya fikir, beğeni ve teknoloji ihraç etmektedirler.⁵⁵ Dünya ekonomisi üzerindeki etkilerinin artması da, onların Küreselleşmenin en önemli aktörleri olduğu görüşünü desteklemektedir. Örneğin; 2007 yılında yaklaşık 70,000 çok uluslu şirket, 1,000,000 bağlı şirketin kontrolünü elinde tutuyordu. Bu değer, 1980 yılındaki düzeyinden yaklaşık 10 kat daha fazla olmuştur. Ayrıca bağlı şirketler tarafından yaratılan istihdam, 1980 yılında 21 milyon kişi iken, bu şirketler 2007 yılında 60 milyon çalışanı bünyelerinde barındırmaktadır.⁵⁶

1.3.1 Çok Uluslu Şirketlerin Yapıları

Çok uluslu şirketlerin organizasyonel yapılan, bildiğimiz şirketlerden biraz daha karışıktır. Çok uluslu şirketler, genellikle Şekil 1.1'den de görüldüğü gibi, ana şirket (parent company) ve bağlı şirketlerden (foreign affiliates) oluşmaktadır. "A"

⁵⁴ Grimwade, Nigel, a.g.e., s. 120.

⁵⁵ Cohn, Theodore H., **Global Political Economy, Theory & Practice**, Pearson Education Publications, Londra, 2005, s. 277.

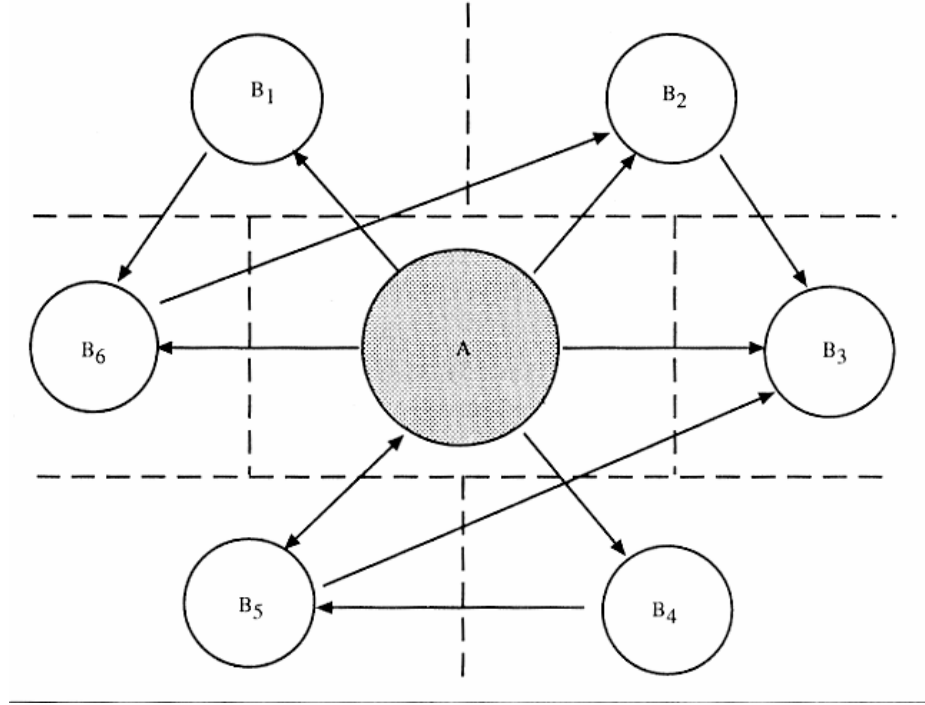
⁵⁶ UNCTAD, a.g.e., s.256.

harfi ile simgelenen ana şirket, kuruluşun karar merkezidir. Tüm sistemin hedefleri ve faaliyetleri buradan yönlendirilmektedir. Ülke seçimi, büyüklük, üretim miktarı, bağlı şirketlerin ne üreteceği, bağlı şirketler arasındaki kaynak, girdi ve çıktı transferleri, bağlı şirketlerin hangi ülkelerin hangi pazarına yöneleceği gibi stratejik kararlar burada alınmaktadır. Ana şirket ve B harfleri ile simgelenen bağlı şirketler farklı ülkelerde bulunmaktadır (Şekil 1.2.'deki kesik çizgiler bunu belirtmektedir). Bağlı şirketlerin bazıları hem üretim hem de pazarlama fonksiyonlarını üstlenirken, bir kısmı sadece pazarlama fonksiyonunu ya da sadece finansal bir fonksiyon üstlenmektedirler.

Bağlı şirketler, ana şirketle (ve bazı durumlarda diğer bağlı şirketlerle) ülkelerarası sermaye, teknoloji, yöneticilik ve çıktı transferlerini gerçekleştirmek amacıyla daimi bir ilişki içerisindeyler. Örneğin B_1 ürettiği parçaları, başka bir malın üretiminde girdi olarak kullanmak isteyen B_6 şirketine satabilmektedir. B_2 , imal ettiği belirli nihai malları, yerel piyasada satması için B_3 'e gönderebilmektedir. Ya da yeni bir teknoloji geliştiren B_5 bu teknolojiyi diğer bağlı şirketlere aktarabilmektedir.

Bağlı şirketlerdeki; çalışanlar ve yöneticiler de bu sistemde hareket ederek tecrübelerini paylaşabilmektedirler. Hatta bazı nihai mallar bağlı şirketlerden ana şirkete dahi transfer edilebilmektedir. Çok uluslu şirket sistemi böylece üretim, pazarlama, finansman, araştırma-geliştirme ve yöneticilikte gün geçtikçe daha da entegre bir hal almaktadır.

Şekil 1.2 Çok Uluslu Şirket Sistemi

Kaynak: Franklin Russell Root., **International Trade and Investment**, South Western Publications, Cincinnati, 1997, s. 590

1.3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Katkıları:

Günümüzde sıkça tartışılan bir konu, çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisine olumlu bir katkıda bulunup bulunmadıklarıdır. Konuya liberal ekonomik görüş perspektifinden bakıldığı zaman, bu sorunun cevabı kesinlikle evet olmaktadır. Hem uluslararası ticaret, hem de uluslararası faktör hareketleri kaynakların ülkeler arasındaki dağılımını iyileştirmektedir.⁵⁷ Dış ticaret, bir ülkenin düşük fırsat maliyetli ürünler ihraç edip, yüksek fırsat maliyetli ürünleri ithal ederek, üretimde uluslararası uzmanlaşmadan faydalanmasını sağlamaktadırlar. Uluslararası faktör hareketleri de teknoloji ve girişimcilik becerisi gibi faktörleri nispeten zengin oldukları ülkeden bu faktörlerin daha az bulunduğu ülkelere transfer ederek, ikinci ülkede bulunabilecek doğal kaynaklar ya da emek gibi faktörlerle birleşip mal ve

⁵⁷ Root, Franklin Russell, a.g.e., s. 593.

hizmetlerin üretiminde kullanılmasını sağlamaktadırlar. Kısaca, daha etkin üretimin önü açılmaktadır. Teorik olarak, tam rekabet koşulları altında, faktör akımları, faktörlerin marjinal verimlilikleri (ve fiyatları) her yerde eşit olana kadar sürecektir. Bu noktada faktörlerin uluslararası dağılımı optimal seviyeye ulaşacak, bu noktadan sonraki faktör transferi sadece üretimi ve verimliliği azaltıcı etki yapacaktır. Gerçek dünyada bu türden bir optimal dağılım söz konusu olmasa da, üretim faktörlerinin ülkeler arasındaki hareketi ne kadar yüksek olursa, dünya ekonomisi o kadar verimli çalışacaktır.

Çok uluslu şirketlerin, uluslararası faktör transferleri vasıtasıyla dünya ekonomisinin dağıtım etkinliğini iyileştirmede oldukça önemli bir rol oynadıkları söylenebilmektedir. Yine de çok uluslu şirketlerin en önemli katkıları bu değildir. Bu kuruluşların içinde buldukları ekonomiye yaptıkları en önemli katkı, ortaya çıkardıkları yeniliklerdir. Bu şirketler, uluslararası ticaret ve üretim yoluyla yeni fikirleri, ürünleri, yönetim metotlarını ve diğer yenilikleri tüm dünyaya yaymaktadırlar. Çok uluslu şirketler, genellikle teknolojik açıdan en ileri şirketlerdir ve dünyadaki toplam Araştırma-Geliştirme (AR-GE) harcamalarının büyük bir kısmından sorumludurlar.⁵⁸ Hiçbir diğer kuruluş ya da organizasyon dünya ekonomisine bu katkıyı aynı ölçüde yapamamaktadır. Bu yönleriyle çok uluslu şirketler, dünya ekonomisindeki değişimin öncüleridirler.

1.4 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bir Ülkeye Giriş İçin Aradıkları Kriterler ve Giriş Yöntemleri

Bu konudaki teorik bilgiler açıklandıktan sonra, bu bölümde ilk olarak çok uluslu şirketlerin neden doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yöneldikleri, daha sonra da, yatırım yapmak istedikleri potansiyel ülkelerde ne gibi özellikler aradıkları üzerinde durulmaktadır.

⁵⁸ Borensztein, Eduardo, **How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?**, NBER Working Paper, No: 5057, Cambridge, USA, Mart 1995, s. 3.

1.4.1 Çok Uluslu Şirketlerin Yatırım Kriterleri:

Bu kriterler ekonomik, siyasi, sosyal ve idari kriterler olmak üzere sınıflandırılabilir. A.B.D. Ticaret Odası'nın (The U.S. Chamber of Commerce), bünyesinde kayıtlı olan şirketlere yaptığı oldukça geniş ve ciddi anket çalışmaları, Amerikalı ÇUŞ'lerin yatırım yapmak için belirledikleri potansiyel ülkelerde ne gibi özellikler aradıklarının cevabını araştırmıştır. Bu anketlerin sonuçlarına göre ÇUŞ'ler gidecekleri ülkede 12 temel kriter aramaktadırlar⁵⁹. Bunlar:

- Yerel Piyasanın Özellikleri
- .Piyasaya Giriş
- İşgücü
- Yerel Para Birimi
- Sermaye ve Kâr Transferi
- Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması
- Ticaret Politikaları
- Devlet Düzenlemeleri
- Vergi Oranları ve Teşvikler
- Politik İstikrar
- Makroekonomik Politika Çerçevesi
- Altyapı-Destek Hizmetleri 'dir.

Aşağıda bu kriterler kısaca açıklanmaktadır:

⁵⁹ Sullivan, John D., **Foreign Direct Investment**, Center for International Private Enterprise (CIPE) Publications, Washington, 2004, s. 8.

1.4.1.1 Yerel Piyasanın Özellikleri:

Bir ülkenin yabancı yatırımcı için çekiciliğini belirleyen en önemli faktör, o ülkenin piyasa yapısı ve ekonomik özellikleridir. Yerel piyasanın büyüklüğü, nüfusun satın alma gücü ve bunlarla birlikte ekonominin büyüme potansiyeli, ÇUŞ'lerin öncelik verdiği kriterlerdir. Ülkenin yeraltı zenginlikleri ve coğrafi konumu da burada önem taşımaktadır. Bu kritere göre, Almanya, Fransa, ABD gibi, satın alma gücü yüksek olan büyük nüfuslara sahip pazarlar, Venezüella, Brezilya, Rusya ve Çin gibi hammadde açısından zengin ve büyüme potansiyeli yüksek olan pazarlar ÇUŞ'ler açısından yatırıma uygun yerlerdir.

1.4.1.2 Piyasaya Giriş:

Çok uluslu şirketin yerel piyasaya girişini sınırlamayan, ya da izin veren yasa ve yönetmelikler, şirketin kazanç potansiyelini ve kârlılığını artırabilmektedir. Devletin ekonomik aktivite üzerindeki ağırlığının yüksek ve özel sektörün özgürlüğünün kısıtlı olduğu ülkeler. potansiyel yatırımcılar için çekici olmamaktadırlar. Ayrıca, bir ülkede çok uluslu şirketin yerel şirketlerle eşit şartlar altında rekabet edebilmesi yabancı yatırımcılar açısından büyük önem taşımaktadır.

1.4.1.3 İşgücü:

Yabancı yatırımcılar, potansiyel çalışanlarını gittikleri ülkeden seçecekleri için, yerel işgücünün kalitesine önem vermektedirler. Özellikle üretimde yüksek miktarda işçi gerektiren tekstil, giyim gibi sektörlerde, çok uluslu şirketler düşük ücretlerden faydalanabilmek için üretim merkezlerini geliştirmekte olan ülkelere kurmaktadır, Her hangi bir sektörle sınırlı kalınmaksızın, bir ürünün üretimindeki emek-yoğun safhayı geliştirmekte olan ülkelere kaydırmak, çok uluslu şirketlerin küresel stratejisinin bir parçası haline gelmiştir. Fakat burada belirtmek gerekir ki. işgücünün çekiciliğini belirleyen tek unsur ücretler değildir. Yatırımcılar işgücünün eğitim seviyesine de özen göstermektedirler; çünkü eğitilmiş işgücü üretime daha çabuk adapte olabilecek ve verimliliği daha yüksek olacaktır. Eğitim seviyesi düşük

olan işçilerin yüksek verimliliğe ulaşmaları daha fazla vakit alacağından bir nevi üretim kaybı söz konusudur. İşe devamlılık da bir diğer önemli unsurdur, çünkü emeğin maliyeti ve verimliliği uluslararası piyasada rekabet edebilmenin en önemli etkenlerindendir. Bunların yanı sıra OECD, yapılan bir araştırmada, doğrudan yatırımların istihdamı koruma yasalarının katı olduğu ve istihdam vergisinin yüksek olduğu ekonomilerden kaçtığı saptamıştır.⁶⁰

1.4.1.4 Yerel Para Birimi:

Yerel para birimlerinin belli başlı para birimleri (Japon Yeni, Euro ve özellikle de ABD Doları) cinsinden maliyeti, çok uluslu şirketlerin kâr ve maliyetlerine doğrudan etki etmektedir. Çok uluslu şirketler yatırımlarını yerel para birimi üzerinden yaptıkları için, bir devalüasyon riski bu şirketlerin mali varlıklarının yanı sıra ciro ve kârlarının da değerini etkilemektedir. Bir bağlı şirketin yapacağı ithalat, dolar ve diğer para birimleri değerlendirilince pahalılaşacak, ihracat yönünden bir avantaj sağlansa bile şirketin varlıklarının değerinin azalması engellenemeyecektir. Ekonomik dengelerin ve yatırımcı güveninin sağlanabilmesi için, yerel para biriminin istikrarlı ve dengeli bir kur politikasıyla yönetilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle de yerel pazardan ihracat yapmak isteyen ÇUŞ'ler için bu istikrar çok önemli olmaktadır. Aşırı değerli olan yerel paralar, ihraç mallarını rakip ülkelerdeki ihraç malları karşısında pahalı kılacağı için, ihracatta bir nevi rekabet dezavantajı oluşturmaktadır.

1.4.1.5 Sermaye ve Kâr Transferi:

Yatırımcılar, kazandıkları kârları ve yatırdıkları sermayeyi ülkeden geri çıkarmak istemektedirler. Bu yüzden yatırımlarını kendilerine bu hakkı veren ülkelere yapmaya dikkat etmektedirler. Yerel bağlı şirketler, ana şirkete kârlarını tipik olarak temettü, faiz ödemeleri, telif veya teknik yardım ödemeleri şeklinde transfer etmektedirler. Sermaye ve kâr transferine getirilecek engeller; vergi oranları veya ülkeden döviz çıkışını kısıtlayan ya da zorlaştıran (merkez bankasından izin

⁶⁰ Organisation for Economic Co-Operation and Development, **Policy Influences of Foreign Direct Investment**, OECD Publications, Paris, 2003 (OECD), s. 2.

veya onay alınması) uygulamalar şeklinde olabilmektedir. Bazı durumlarda çok uluslu şirket, sahibi ya da ortağı olduğu yerel şirketin hisselerini elinden çıkarmak isteyebilmektedir. Bu gibi aktiviteleri kısıtlayan ülkeler çekici bir yatırım ortamı sunmamakta, ÇUŞ'ler yatırımlarını sermaye ve kârların serbestçe hareket edebildiği ülkelere yapmayı tercih etmektedirler.

1.4.1.6 Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması:

Fikri mülkiyet, bir şirketin fiziksel varlıklara sahip olduğu gibi, fiziksel olmayan varlıklara da sahip olması anlamına gelmektedir. Bu varlıklara örnek olarak üretim süreçleri, bilgisayar yazılımları ve pazarlama teknikleri gösterilebilmektedir. Sanayileşmiş ülkelerde, şirketlerin bu türden varlıklar üzerindeki mülkiyeti patentler, telif hakları, ticari markalar ve benzer diğer kanunlarca korunmaktadır. ÇUŞ'lerin varlıklarının önemli bir kısmı fiziksel olmayan varlıklardan oluşabildiği için, fikri mülkiyetin korunması özellikle bilgisayar, telekomünikasyon ve eczacılık gibi dinamik sektörlerde faaliyet gösteren şirketler için büyük önem taşımaktadır. Yatırım çekmek isteyen ülkeler de özellikle bu sektörlerdeki şirketlerin yatırımlarını istemektedirler, çünkü potansiyel faydaların en yüksek olduğu sektörler bunlar olmaktadır. Teknoloji transferi ve yerel teknolojik tabanın oluşumu, özellikle bu şirketler vasıtasıyla gerçekleşecektir. Fakat bu sektörlerden doğrudan yatırım çekebilmek için, ev sahibi hükümetlerin fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda oldukça ciddi bir tavır takınmaları gerekmektedir.

Kimi ülkeler fikri mülkiyetin korunması konusunda oldukça rahat davranmaktadırlar. Bunun nedenlerinden biri de yerel şirketlerin bu teknolojileri kullanarak istihdam ve ekonomik büyüme yaratmalarının önüne geçmemektir. Bu yaklaşımlar özellikle bilgisayar sektöründe (korsan bilgisayar programları, oyunlar), eğlence sektöründe (korsan film müzik), tekstil sektöründe (sahte giysi, çanta, ayakkabı) ve eczacılık sektöründe (yasa-dışı kopyalanan ilaçlar) görülmekle birlikte patent ve ticari marka sahiplerine yılda yüz milyonlarca dolar para kaybettirmektedir. Korsan sektörlerdeki cironun büyüklüğü, fikri mülkiyet haklarının korunması hususunu son yıllarda ön plana çıkarmıştır.

1.4.1.7 Ticaret Politikaları:

Ülkelere yapılan ithalatın ve ülkelere dışarıya yapılan ihracatın maliyetini ve zorluğunu belirleyen unsurlardan biri de ülkenin izlediği ticaret politikasıdır. Bu politikalar ÇUŞ'lerin yakın takibi altındadır, çünkü küresel üretim ve dağıtım stratejileri doğrultusunda verimliliklerini maksimize eden ve maliyetlerin düşük tutan ülkelere yatırım yapmak istemektedirler⁶¹.

İthal mallarının maliyeti, ilgili tarife oranı ve yerel döviz kurundan etkilenmektedir. Bu malların fiyatları ise, üretiminde ithal girdi kullanan üreticileri yakından ilgilendirmektedir. Tarifelerin, diğer ülkelerdeki oranlardan yüksek olması ÇUŞ'in nihai ürününün fiyatını yükseltmektedir. Uluslararası piyasalarda rekabet edebilmenin en önemli unsurlarından biri maliyet olduğuna göre, yüksek tarifeler yatırımcıların ülkeye gelmesini engellemektedir. Buna benzer olarak kotalar, uğraştırıcı lisanslama ve onay prosedürleri ve ithalat üzerindeki diğer tarife dışı engeller maliyetleri artırabilmektedir, rekabetçiliği ve yatırım ortamını bozabilmektedir. Bazı ülkeler, ihracatçıların mallarını göndermeden önce prosedür gereği birkaç bürokratik işlemden geçmelerini istemektedirler. Bunlar, merkez bankasından izin almak, mallarını gümrükten geçirmek, ya da başka onaylar almak şeklinde olabilmektedir. Bu işlemlerin, ihracatçıya zaman dışında ayrı bir maliyeti de olabilmektedir. Bu türden politikalar maliyetleri artırır ve nihai malların ulaşmaları gereken pazarlara ulaşmalarını geciktirmektedir. Uluslararası piyasalardaki yoğun rekabet yüzünden, yükselen maliyetler ve gecikmeler, ev sahibi ülkeleri rekabette ve yatırımlarda daha avantajsız bir konuma getirmektedir.

1.4.1.8 Devlet Düzenlemeleri:

Devletin özel sektörün faaliyetleri üzerindeki kontrolü, işletmelerin verimliliklerinde ve maliyetlerinde, dolayısıyla da kârlılık ve rekabetçilikleri üzerinde önemli etkiye sahip olmaktadır. Devlet düzenlemelerinin olumlu olması, yatırımcıların yatırım kararını alırken göz önünde bulundurdıkları bir etkidir.

⁶¹ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 715.

Piyasanın düzenli bir şekilde işleyebilmesi için bir kısım düzenlemelerin olması gerekli olmaktadır. Fakat, devletin piyasa üzerinde gereğinden fazla düzenleyici rol üstlenmesi işletme maliyetlerini artırarak şirketlerin daha az verimli çalışmalarına neden olmaktadır⁶².

Örneğin bazı hükümetler, ülkedeki işçilerin haklarını korumak amacıyla işten çıkarmaları zorlaştırıcı kanunlar koymaktadırlar. Bazı ülkelerde de asgari ücret uygulamasının yanı sıra, işçilere sağlık sigortası veya emeklilik fonu gibi avantajlar sağlanmasını zorunlu kılan yasalar vardır. Bu gibi uygulamalar, yatırımlarında her zaman rekabet avantajı kovalayan yabancı yatırımcılara ek maliyetler getireceği için bazı durumlarda yatırımlar gerçekleşmemekte, iş alanları yaratılamamaktadır. Yatırımcıların gözünü korkutan devlet düzenlemeleri sadece bu alanda sınırlı olmamaktadır. Yatırım izinlerinin karmaşık bürokratik prosedüre tabi tutulması, sermayenin ve kârların ülke içine ve dışına transferinde yeterli esnekliğin sağlanmaması ya da faiz oranlarının devlet tarafından belirlenmesi gibi faktörler yatırımların önünü kesen unsurlardandır.

1.4.1.9 Vergi Oranları ve Teşvikler:

Yatırım kararı alırken gözetilen önemli bir faktör de, vergilerin şirketin normal faaliyet ortamını nasıl etkileyecekleridir. Yatırımlar ve kârlar üzerindeki aşırı vergi yükü ÇUŞ'lerin ev sahibi ülkeye yatırım yapmalarını engellemektedir. Vergi yükü sadece kârdan alınan vergi ile kalmamakta, kâr payı, telif hakkı, havale gibi ana şirket ve yerel bağlı şirketler arasındaki para transferlerinden alınan vergileri de içermektedir. Bazı ülkeler, yatırım çekmek için yarış içinde oldukları ülkelere karşı avantaj sağlayabilmek için yatırımcılara uygun vergiler ve diğer teşvikleri içeren paketler sunmaktadırlar. Bu paketler, burada belirtilen diğer şartlar da karşılandığı takdirde ülkelerin yatırım çekmelerine yardımcı olabilmektedirler.

⁶² Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 715.

1.4.1.10 Politik İstikrar:

Yatırım kararını etkileyen en temel öğelerden biri ev sahibi ülkedeki politik istikrardır. Yatırımcılar politik açıdan istikrarsız olan bir ülkeye yatırım yaparak sermayelerini riske atmayı istememektedirler. Politik kurumların istikrarlı bir şekilde işlediği, uzun vadeli risklerin de dolayısıyla düşük olduğu ülkeler yabancı yatırımcılar için her zaman daha çekici olmaktadır. Bu güven ortamı oldukça önemlidir, çünkü önceden de belirtildiği gibi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, yatırımın beklenen kârları elde edebilmesi genellikle uzun vadede gerçekleşmektedir. Bu yüzden yatırımcı güveni sadece güncel politik görünüme olan güveni değil, uzun vadeli politik ve ekonomik istikrara olan beklentileri de yansıtmaktadır.⁶³

Politik rejimin karakteristiklerinin yanı sıra, ev sahibi ülkedeki devlet memurlarının, özel sektör yöneticilerinin ve sendika liderlerinin tavırları da ülkenin potansiyel yatırımlar açısından çekiciliğini belirleyen etkenlerdir.

1.4.1.11 Makroekonomik Politika Çerçevesi:

Bir ülkenin ekonomisindeki inişli çıkışlı seyir, doğrudan o ülkedeki ekonomi yönetimi ile ilgilidir. İyi yönetilen ekonomiler istikrarlı bir ilerleme gösterirler ve istikrarlı bir ekonomi yabancı yatırımcıların seçecekleri potansiyel yatırım merkezlerinde aradıkları bir özelliktir. Yatırımcılar ekonomik belirsizliklere karşı oldukça duyarlıdır ve yatırımlarını kısıyarak, bazen de tamamıyla o ülkeden çekilerek karşılık vermektedirler. Bir ülkeye ilk defa girmek için de o ülkedeki makroekonomik dengelerin oturmasını ve istikrarın sağlanmasını beklemektedirler. Nitekim sadece yabancı yatırımcılar değil, bazen yerli yatırımcılar da ülkedeki makroekonomik belirsizlikler karşısında sermayelerini yurt dışına çıkarmaktadırlar. Burada en önemli gösterge enflasyon oranı olmaktadır. Düşük ve beklentilere uygun enflasyon oranı ekonominin sağlam taşlar üzerine oturduğunu ifade ederken, yüksek enflasyon şirketlerin mali işlemlerinde karışıklıklara ve zorluklara yol açmaktadır.

⁶³ Sullivan, John D., a.g.e., s. 12.

Ayrıca bir ülkede enflasyonu düşürmeye yönelik programlar genellikle talep kısıcıcı etki yaptıkları için durgunluklara yol açar ve ekonomide faaliyet gösteren şirketlerin zarar etmelerine neden olabilmektedirler.

1.4.1.12 Altyapı ve Destek Hizmetleri:

Ev sahibi ülkedeki altyapı (yollar, havaalanları, telekomünikasyon ağı, enerji) yatırımcı şirketlerin üretim ve ulaştırma faaliyetlerinde karşılaşacakları maliyetler ve bunun doğal sonucu olarak da verimlilikleri üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yüzden doğrudan yabancı sermaye yatırımı çekmek isteyen ülkeler, bu kaynaklarının daima modern ve işler şekilde olmalarına dikkat etmelidirler.⁶⁴ Bir ülke yukarıda belirtilen faktörlerin çoğunda avantajlı konumda olsa dahi, altyapı sorunları varsa yatırım çekmekte zorlanabilmektedir. Altyapı kapsamına ayrıca imalat esnasında gerekli olabilecek destek hizmetleri de girmektedir. Bu hizmetler arasında en önemlileri de sigortacılık hizmetleri, yasal hizmetler, ticari bankalar, aracı kurumlar ve ulaştırma (hava, kara, deniz) olarak belirtilebilmektedir. Hammaddeler ve imalat için gereken diğer üretim faktörlerinin yeterli miktarda ve rekabetçi fiyatlarla bulunabilmesi her zaman yatırımı teşvik eden unsurlardan biri olmaktadır.

1.4.2 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Giriş Yöntemleri

Çok uluslu şirketler, doğrudan dış yatırıma karar verirken, dış piyasaya ne şekilde açılacaklarını da araştırmaktadırlar. Gidilecek ülkenin yapısı ve karakteristiklerine göre bir yatırım stratejisi belirlenmektedir. Bu stratejilerin en çok uygulananları şunlardır:

- Kendisine ait yeni bir şirket kurması (greenfield investment)
- Yerel şirketlerle yapılan ortak girişimler (joint ventures)

⁶⁴ Sullivan, John D., a.g.e., s. 14.

- Mevcut bir şirketle birleşme ya da onu satın alma (mergers & acquisitions)
- Daha çok ortakla stratejik birleşmeler oluşturma (strategical alliances)

Dünya piyasalarının bütünleşmesi, üretimin bölünmesini beraberinde getirmiştir. Yani artık bir çok şirketin üretimi, değişik ülkelerdeki üretim merkezlerinde yapılmaktadır. Bir çok mal, bir işlem gördükten sonra, bir sonraki işlem için başka bir ülkeye transfer edilmektedir. Yani, çok uluslu şirketler, kendi içlerinde mal transferi yapar duruma gelmişlerdir. Çok ulusluların, dış pazarda kendilerine ait yeni bir şirket kurmaları, bu şirketlere uluslararası operasyonlarını entegre edebilmek için gereksinim duydukları kontrolü sağlamaktadır. Bu şekilde, yabancı bir ortak ile ortaya çıkabilecek transfer fiyatlandırması çatışmaları gibi problemler yaşanmayacaktır.⁶⁵

Bazı şirketler ise, yeni bir pazara girmeyi düşündüğünde o pazarda faaliyet göstermekte olan bir şirketle ortak girişimde bulunmayı isteyebilmektedir. Bu şekilde, girmek istediği piyasa hakkındaki standartlar, özellikler ve yasal düzenlemeler hakkında yerli ortak ona büyük fayda sağlamaktadır. Esasen ortak girişimler bazen ev sahibi ülke tarafından zorunlu kılınmış olabilmektedir. Ev sahibi ülke hükümetleri, yerli şirketlerin yabancılarla ortaklık yaparak bilgi ve deneyimlerini arttırmalarını teşvik etmektedirler.⁶⁶ Bununla birlikte, bu konudaki bir çok çalışma, çok uluslu şirketlerin ortak yatırımları tercih etmelerinin bir nedeninin de yüksek siyasi riske karşın önlem almak olduğu sonucunu desteklemektedir.⁶⁷

Birleşme ve satın almalar, kamuoyunda şirket evlilikleri olarak da adlandırılmaktadır. Şirketler, bu vasıta ile birbirlerinin teknolojik birikimlerinden,

⁶⁵ Desai, Mihir Arvind, **International Joint Ventures and the Boundaries of the Firm**, NBER Working Papers, No: 9115, Cambridge, 2002, s. 5.

⁶⁶ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 721.

⁶⁷ Desai, Mihir Arvind, a.g.e., s. 6.

yöneticilik deneyimlerinden ve sermaye kaynaklarından yararlanarak rekabetçi güçlerini ve dünya piyasasındaki paylarını artırmayı hedeflemektedirler.⁶⁸

1.5. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teorik olarak hem yatırımın yapıldığı ülke açısından, hem de yatırımı yapan ülke açısından bazı ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlar hem iyi hem de kötü yönde olabilmektedir. Küreselleşme karşıtları, her fırsatta çok uluslu şirketlerin üretimlerini yurtdışına çıkararak, ülkelerindeki istihdam ve ücretleri düşürdüklerini, bununla birlikte, gittikleri ülkelerde de çaresiz işçileri sömürdüklerinden şikayet etmektedirler. Ayrıca çok uluslu şirketlerin, gittikleri ülkedeki yerel şirketleri piyasadan çekilmeye zorlayarak, yeni oluşumların önünü tıkayarak, o ülkenin teknolojik gelişimini baltaladıkları da savunulan tezler arasındadır.⁶⁹ Örneğin, dünyadaki tüm yerel alkolsüz içecek üreticileri Coca-Cola'nın buldukları piyasaya girmesinden çekinirler. Yerel dondurma üreticileri ise, Unilever'in ürünlerine karşı rekabet edemeyeceklerini er ya da geç fark edeceklerdir. WalMart'ın bir ülkeye girişi genellikle yerel şirketlerin isyan etmesine neden olmaktadır.⁷⁰ Çünkü üstün alım gücü ile WalMart, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel şirketleri rekabetin dışına itebilecek kapasiteye sahiptir.

Aslında bu karşıtlık hiç de yeni değildir. 1880'li yıllarda, ABD'de çok uluslu şirketlerin yeni yeni ortaya çıktığı yıllarda da Amerikan şirketlerinin üretimlerini yurtdışına taşımalarına şiddetle karşı çıkan bir kesim bulunmaktaydı.⁷¹ Yine de küresel üretime ve üretim faktörlerinin küresel dağıtımına karşı çıkan gruplar, büyük ölçüde kendi çıkarları zedelendiği için bu kadar tepki vermektedirler. Çünkü biliyoruz ki, ekonomi teorisinde faktörlerin optimal dağılımı her zaman verimliliği ve üretimi artırıcı bir unsur olmaktadır.

⁶⁸ Seyidoğlu, Halil, a.g.e., s. 722.

⁶⁹ Lipsey, Robert E., **Home and Host Country Effects of FDI**, NBER Working Paper Series, No:9293, Cambridge, USA, Ekim 2002, (Home and Host) s. 1.

⁷⁰ Stiglitz, Joseph E., **Globalization and Its Discontents**, Norton Publications, New York, 2002, s. 68.

⁷¹ Wilkins, Mira, **The History of Foreign Direct Investment in the United States to 1914**, Harvard University Press, Cambridge, USA, 1989, s. 566.

Bu bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik etkileri, yatırımın kaynaklandığı ülke (home country) ve yatırımın yapıldığı ülke (host country) açısından iki ayrı bölümde incelenmektedir.

1.5.1. Yatırımın Kaynaklandığı Ülke Ekonomisi Açısından Etkiler

Bu etkiler iki ana başlık altında incelenebilmektedir: Bunlar ihracat üzerindeki etkiler ve faktör talebi üzerindeki etkilerdir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında en önemli yabancı yatırımcı olduğu için, doğrudan yatırımların, yatırım yapan ülke açısından yaratacağı sonuçlar hakkındaki tartışmalar da ilk olarak burada ortaya çıkmıştır. 1960'larda, istihdam ve ihracatın kötüleşeceği kaygısından dolayı, işçi sendikalarının da desteği ile birlikte dış yatırımlara karşı kampanyalar yürütülmekteydi. Bu kampanyalar sonucunda ülkeden kaynaklanan dış yatırımları azaltmak ve ülkenin ödemeler dengesini düzeltmek amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Dış üretime değil, daha ziyade sermaye çıkışına odaklanmış olan bu düzenlemeler 1974 yılında kaldırılmıştır.⁷²

1960'lı ve 1970'li yıllarda yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuç, doğrudan yatırımların ihracatı ikame edeceği yönündeydi, Yani ABD yurt dışındaki üretimini artırdıkça, ihracatının azalacağı düşünülmekteydi. İlerleyen yıllarda bu görüş tamamıyla ortadan kalkmıştır. 2001 yılındaki çalışmasında İsveçli iktisatçı Swedenborg, 1965-1994 yılları arasında İsveçli şirketlerin yurtdışı üretimlerini artırdıkları halde, bu şirketlerin İsveç'ten yaptıkları ihracat üzerinde negatif bir etki ile karşılaşmadıkları sonucuna varmıştır.⁷³ Avustralyalı şirketlerin yurtdışındaki yatırımlarını inceleyen bir çalışmada ise, yatırımların ihracatı ikame edici etki yapmak yerine, şirketleri yeni pazarlara açtığı ve büyüme imkanı sunduğu sonucu çıkarılmıştır. Ayrıca birçok diğer ülkeyi ilgilendiren çalışmalar yapılmış, az sayıda

⁷² Lipsey, Robert E., **Outward Direct Investment and the U.S. Economy**, The Effects of Taxation on Multinational Companies, Chicago University Pres, Chicago, 1995, s. 29.

⁷³ Swedenborg, Birgitta, **Determinants and Effects of Multinational Growth: The Swedish Case Revised**, Cambridge, USA, 2001, s. 101.

da olsa bazı negatif ilişkiler (yatırımların ihracatı azaltması) tespit edilmiş, fakat pozitif ilişkilere daha sıklıkla rastlanmıştır.⁷⁴ Bu bulguları yorumlamanın bir yolu, yurtdışı üretim ile ihracat arasında genel bir ilişki olmadığı sonucunu çıkarmaktır, Bazı durumlarda yurtdışı üretim ihracatı azaltmakta, bazı durumlarda da artırmaktadır. Bu etkilerin çeşitli nedenleri olabilmektedir. Şirketin yatay ya da dikey entegrasyona gitmiş olması, faaliyetlerin hizmetler ya da imalat sanayinde yoğunlaşması ya da yatırım yapılan ülkenin gelişmiş veya gelişmekte olan bir ülke olması farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Mantıken, yatay entegrasyon sonucu (en azından imalat sektöründe) yurtdışı üretimin ihracatı azaltılabileceği düşünülebilmektedir. Fakat şimdilik bu konuda fazla bir kanıt yoktur. Zaten bilindiği üzere dış ticaret, ülkelerin sürekli değişen karşılaştırmalı üstünlükleri gibi faktörler ile belirlenmektedir. Bir dış yatırım gerçekleştirildiğinde ise, bir ülkeden diğerine akan aslında fiziksel sermaye ya da üretim kapasitesi değil, daha çok fikri sermaye ve üretim teknolojisi olmaktadır.⁷⁵

Doğrudan yatırımın, bir ülkenin ihracatını etkilemese bile o ülke içerisindeki faktör talebini, dolayısıyla da faktör fiyatlarını etkilediği yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir. Örneğin, merkezi zengin bir ülkede olan çok uluslu şirketler, üretimlerinin emek-yoğun kısmını, gelişmekte olan ülkelerdeki bağlı şirketlere aktarırlar, sermaye yoğun kısmını ise kendi ülkelerinde yapabilmektedirler. Yani emek-yoğun üretim, emeğin bol ve ucuz olduğu ülkelerde, sermaye-yoğun üretim ise sermayenin bol ve ucuz bulunduğu ülkelerde yapılmaktadır. Böylece gelişmiş ülkelerde çok uluslu şirketlerin emek faktörüne olan talebi azalırken, gelişmekte olan ülkelerde emeğe olan talep artabilmektedir. Lipsey, 1995 yılındaki çalışmasında, imalat sektöründeki bağlı şirketlerin net satışları ve ana şirketin istihdamı arasında negatif bir ilişki bulmuştur. İmalat-dışı sektörlerdeki bağlı şirketlerin net satışları ile ana şirket istihdamı arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.⁷⁶

⁷⁴ Lipsey, Robert E. 2002, s. 12.

⁷⁵ Lipsey, Robert E. 2002, s. 12.

⁷⁶ Lipsey, Robert E., 1995, s. 33.

1.5.2. Yatırım Alan Ülke Ekonomisi Açısından Etkiler

Doğrudan yatırımlar, yatırımı alan ülkede üretimi, istihdamı, ekonomideki fiyatları, ihracatı, ithalatı, ödemeler dengesini, ekonomik büyümeyi ve genel olarak ekonomik refahı bir çok yönden etkilemektedir. Bu etkiler olumlu ya da olumsuz olabilmektedirler; bazı etkiler hemen ortaya çıkmakta, bazıları ise yıllar sonra belirmektedir. Bu etkiler dört başlık altında incelenmiştir: ulusal gelir, ödemeler dengesi, ücretler ve verimlilik.

1.5.2.1. Ulusal Gelir:

Çok uluslu şirketin, bulunduğu ülkedeki net ulusal gelire etkisi, o ülke sınırları içerisinde yaptığı üretimdir. Fakat bazen üretimde kullanılan girdiler yerel piyasadan temin edildiği için bunların toplam üretim değerinden düşülmesi gerekmektedir. O halde çok uluslu şirketin yarattığı katma değer:

$$\text{Katma Değer} = \ddot{U} - G \text{ (üretim - girdiler)}$$

olarak yazılabilmektedir. Bu denklem gelirler açısından yazılmak istenirse, çok uluslu şirketin yarattığı katma değer, üretim faktörlerine yaptığı ödemeler (işçi ücretleri, maaşlar) ve elde ettiği kârların toplamıyla ifade edilebilmektedir:

$$\text{Katma Değer} = \ddot{U} - G = F + K \text{ {faktör ödemeleri + kârlar}}$$

Fakat bu denklem de, çok uluslu şirket tarafından istihdam edilen yerel faktörlerin fırsat maliyetini (opportunity cost) hesaba katmamaktadır. Örneğin, eğer çok uluslu şirket, kendisi istihdam etmediği taktirde ekonomide atıl kalacak kaynakları kullanıyorsa, bu kaynakların fırsat maliyeti sıfır olmaktadır. Diğer yandan, çok uluslu şirket istihdam ettiği kaynakları kendisi ile aynı verimlilikte çalışan bir yerel şirketten transfer ediyorsa, o zaman bu faktörlerin fırsat maliyeti, hizmetleri karşılığında çok uluslu şirketten aldıkları ücrete eşit olmaktadır. Yani bir çok uluslu şirketin, gittiği ekonomide bir katma değer yaratabilmesi için, istihdam

ettiği faktörlerin fırsat maliyetinden yüksek bir değer ürettiği olması gerekmektedir.⁷⁷ Böylece yukarıdaki denklem şu yeni şekli almaktadır:

$$\text{Katma Değer} = (F + K) - FM \text{ (fırsat maliyeti)}$$

Bu denkleme bir de çok uluslu şirketin neden olduğu pozitif ve negatif dışsal ekonomileri de eklenirse:

$$\text{Katma Değer} = (F + K) - FM + L \text{ (dışsallıklar)}$$

Doğrudan yatırımın, yatırımı alan ülke için kârlı olup olmadığını bulabilmek için, ülkenin doğrudan yatırımdan doğan maliyetlerini de bu denkleme eklemek gerekmektedir. Bu maliyetler kısaca, üretimde yer alan yabancı faktörlere (teknoloji de dahil) yapılan ödemelerin (kâr veya temettü ödemeleri, faizler, imtiyaz ücretleri v.s.) toplam olmaktadır. Maliyetleri de M olarak belirtirsek, denklem aşağıdaki gibi olmaktadır:

$$\text{Katma Değer} = [(F + K) - FM + L] / M$$

Eğer bu oran 1'den büyükse, doğrudan yatırımın olumlu etkileri, olumsuz etkilerinden daha büyük denilebilmektedir. Oranın 1'den küçük olduğu durumlarda ise tam tersi söz konusu olmaktadır. Hem iktisat teorisi, hem de yapılan ampirik çalışmalar, doğrudan yatırımların çoğu zaman yatırımı alan ülkeye fayda sağladığı kanısında birleşmişlerdir.⁷⁸

1.5.2.2. Ödemeler Dengesi:

Doğrudan yatırımlar, gittikleri ülkenin ödemeler dengesi üzerinde de etkili olmaktadır. Örneğin, bir fabrika kurmak amacıyla ülkeye yurtdışından sermaye girişi, ödemeler dengesine artı olarak işlenmektedir. Fabrika üretime geçtiğinde ve bağlı şirket ülke içerisindeki faaliyetlerine başladığında, üretiminin bir kısmını ihraç

⁷⁷ Root, Franklin Russell, a.g.e., s. 628-630.

⁷⁸ Root, Franklin Russell, a.g.e., s. 631.

ederek ya da ithal ikamesinde kullanarak ödemeler dengesine iyileştirici etki yapmaya devam edebilmektedir. Öte yandan, bağlı şirketin yurtdışından aramalı ya da hammadde ithal etmesi de ödemeler dengesine eksi olarak işlenmektedir. Bununla birlikte kârların yurtdışına transferi ve yabancı üretim faktörlerine yapılan ödemeler ülkeden döviz çıkışını arttırmaktadır ve dolayısıyla ödemeler dengesini bozmaktadır. Yani yabancı yatırımın ödemeler dengesi üzerindeki etkisi yatırımın amacı ile bağlantılı olmaktadır.

1.5.2.3. Ücretler:

Bazı küreselleşme karşıtlarına ve basında zaman zaman yer alan haberlere göre, çok uluslu şirketler buldukları üçüncü dünya ülkelerinde işçileri sömürerek, onları uzun çalışma saatleri boyunca ve ağır çalışma koşulları altında, oldukça düşük ücretler karşılığında çalıştırmaktadırlar. Bu kötü imaj, işçi ücretlerinin, bu işçiler tarafından üretilen ürünlerin satış fiyatlarında çok küçük bir yüzdeye karşılık gelmesi ile de desteklenmektedir.⁷⁹ Fakat bu, bir genellemeden daha ileri gitmemektedir.

Bir ülkedeki ücretler, yabancı şirketlerin girişinden ya da varlığından birkaç değişik yönde etkilenmektedirler. İlk olarak, yapılan çalışmalara göre yabancı sermayeli şirketler, genellikle aynı sektörde faaliyet gösteren yerli şirketlerden daha yüksek ücret vermektedirler. Bunun değişik nedenleri olduğu savunulmaktadır. Çok uluslu şirketler, gittikleri ekonomilerde, insanlar tarafından iyi bir şekilde karşılanmak için bu yöntemi uyguluyor olabilmektedirler. Ya da beraberlerinde getirdikleri bilgi ve teknolojinin yerel piyasadaki rakiplere ulaşmasını engellemek için, işten ayrılma oranını düşük tutmak gerektiğinden dolayı yüksek ücret veriyor olabilmektedirler. Ya da sadece yerel piyasadaki iyi işçileri istihdam edebilmek için ücretleri yüksek tutmaktadırlar. Yapılan bir çalışmada, 1970 yılı verilerine göre Meksika'da imalat sektöründe yabancı sermayeli şirketlerin işçilerine verdikleri ücretin, Meksikalı şirketlere göre yüzde 25-30 daha yüksek olduğu hesaplanmıştır.⁸⁰

⁷⁹ Brown, Drusilla K.; Deardorff, Alan V.; Stern, Robert M.; **The Effects of Multinational Production on Wages and Working Conditions in Developing Countries**, NBER Working Paper Series, No: 9669, Cambridge, USA, Nisan 2003, s. 7.

⁸⁰ Blomström, Magnus, **Foreign Investment and Spillovers**, Routledge Publications, London, 1983, s. 18.

Dünya çapında, hem gelişmekte olan, hem de gelişmiş ülkeler üzerinde yapılan çalışmalarda, yabancı sermayeli şirketlerin daha yüksek ücret verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Yabancı şirketler tarafından verilen yüksek ücretlerin, sektördeki yerli şirketlere yansması (spillover effect) üzerinde yapılan çalışmalar henüz kesin bir sonuca ulaşmamıştır. Öte yandan ekonomi genelinde yabancı hakimiyetinin artması, ülkedeki ortalama ücretleri etkilemektedir. Yabancı sermayenin girişiyle emeğe olan talebin artması ortalama ücretlerin de artmasına neden olabilmektedir. Aitken, Harrison ve Lipsey, 1996 yılında Meksika ve Venezüella üzerinde yaptıkları çalışmada, yabancı sermayenin girişiyle birlikte sektördeki ücretlerin arttığını saptamışlardır.⁸¹ Ücret artışı kalifiye işçiler için daha yüksek olmuş, Venezüella'da, Meksika'da olduğundan daha fazla hissedilmiştir. Bu da iki ülkenin ekonomik büyüklüklerinin farkından dolayı olabileceği söylenebilmektedir.

1.5.2.4. Verimlilik:

Verimlilik, yapılan çalışmalarda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bazı çalışmalar verimliliği "birim emek başına elde edilen çıktı" olarak hesaplarken, bazı çalışmalarda ise "birim girdi (emek, sermaye, ara-malı) başına elde edilen çıktı" olarak ele alınmıştır⁸². Tanım ne olursa olsun, elde edilen sonuçlara göre çok uluslu şirketler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel şirketlere göre daha verimli çalışmaktadırlar. Çok uluslu şirketlerin daha verimli olmalarının temel nedeni, üretim ölçeklerinin yerel şirketlere göre daha geniş olması ve üretimde daha çok sermaye-yoğun teknolojiler kullanmalarındır. Gelişmiş ülkelerde, aynı ölçekte ve teknoloji ile üretim yapan yerel şirketlerin olması muhtemel iken, gelişmekte olan ülkelerde çok uluslu şirket ve yerel şirketler arasındaki verimlilik farkı çok daha belirgindir.

⁸¹ Aitken, Brian J., **Wages and Foreign Ownership: A Comparative Study of Mexico, Venezuela and the United States**, Journal of International Economics, Washington, 1999, s. 352.

⁸² Vikipedi, İnternet Ansiklopedisi, Küreselleşme, 2009, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Verimlilik> (18.10.2009), s. 1.

Peki doğrudan yatırımlar, yerel şirketlerin verimliliğini artırıcı bir rol oynar mı? Yerel şirketler yabancı sermayeli şirketlerin faaliyetlerini, üretim tekniklerini veya pazarlama stratejilerini taklit ederek daha verimli bir şekilde üretim yapmaya çalışabilmektedirler. Ya da artan rekabet dolayısıyla daha verimli çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Fakat bu taşma etkisi (spillover effect) hakkında elde edilen sonuçlar karışıktır ve genel bir kanıya ulaşılamamıştır. Bazı çalışmalarda yerel şirketlerin verimlilik artışı sağladığı saptanırken, bazı çalışmalar istatistiksel olarak anlamsız sonuçlara ulaşmaktadır. Yine de daha verimli şirketlerin ekonomiye girmesiyle birlikte ekonomideki ortalama verimlilik artmaktadır.⁸³

1.5.2.5. İhracat:

İhracat bir malın yabancı ülkelere döviz karşılığı yapılan satışdır. Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden korunmak, sektörel ve bölgesel bağımlılıktan kurtulmak için ihracatın önemi büyüktür. İhracat, ürünün ihracata yönelik biçimde kaliteli ve uluslararası standartlara ve piyasa şartlarına uygun biçimde üretilmesinden, yurtdışında pazarlanması, reklam ve tanıtımının yapılması, dış satımının gerçekleştirilmesi, en uygun ambalaj ve nakliye biçiminin seçilmesi, ihracatçının ülkesindeki dış ticaret mevzuatını bilerek zamanında gerekli işlemleri tamamlaması ve ürünün istenilen yere zamanında teslimine kadar uzanan çeşitli aşamalardan geçerek gerçekleşir. Çok uluslu şirketlerin İhracat faaliyetlerinin iyi olmasının ana nedeni dış pazarı tanıyor olmalarıdır. Böylece çok uluslu şirketler ürün kalitesi, ambalaj, satış fiyatı, yurt dışı pazar mevzuatı ve diğer önemli unsurları bilerek rekabete girerler. Bu unsurlar yerel şirketlere göre çok uluslu şirketlere büyük avantaj sağlarlar.

⁸³ Lipsey, Robert E. , 2002, s. 59.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

2.1. Türkiye'nin Ekonomik ve Demografik Yapısı

Doğu Avrupa, Balkanlar, Karadeniz havzası ve Orta Doğu'nun en büyük ekonomisi olan Türkiye, Avrupa Birliği'nin altıncı sıradaki ticaret ortağı ve dünyanın yedinci büyük gelişmekte olan ekonomisidir.⁸⁴ Avrupa ile Asya'yı birleştiren özel bir konuma sahip olan Türkiye, uluslararası yatırımcılara dinamik bir ekonomi, büyük ve gelişen bir pazar, nitelikli işgücü ve gelişmiş altyapı gibi büyük fırsatlar sunan bir ülkedir.

Yaklaşık 780.000 kilometre kareyi kapsayan yüzölçümü ile Türkiye, İngiltere'nin üç katından geniş, Fransa ve Almanya'nın yüz ölçümlerinin toplamına yakın bir büyüklüktedir. 70 milyonluk nüfusuyla Almanya'dan sonra Avrupa'nın en büyük ikinci nüfusu Türkiye'dedir ve yıllık artışı %1.1 oranındadır. İşgücü yaklaşık 25 milyon kişiden oluşmaktadır ve Türkiye'deki nüfus, tüm diğer Avrupa ülkelerinden daha gençtir. Örneğin ortalama yaş Almanya'da 42, İtalya'da 41, İspanya'da 39 ve Fransa'da 38 iken, Türkiye'de sadece 27'dir.

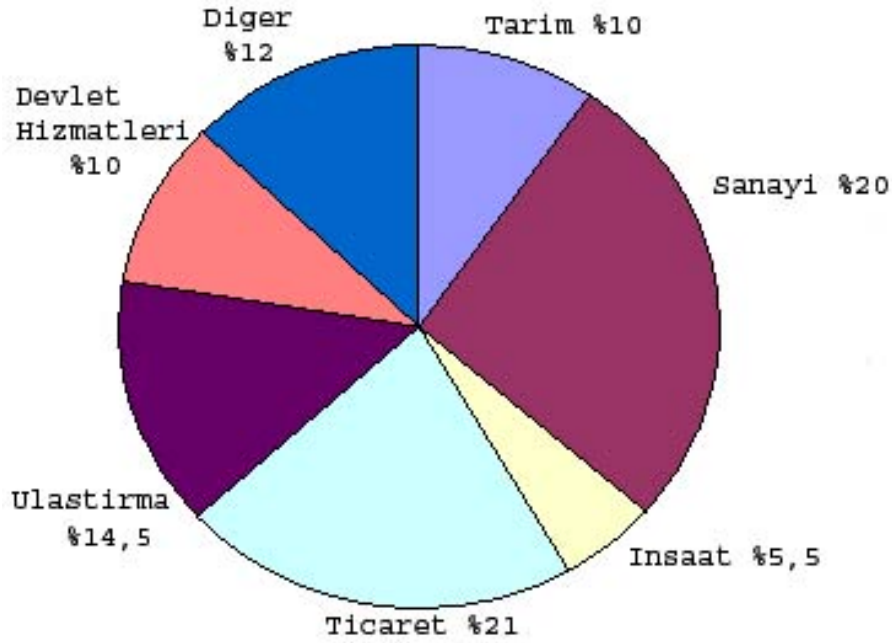
Türkiye ekonomisi, 1980 yılında başlanan yapısal değişimlerle serbestleşme sürecine girmiş ve gün geçtikçe daha dışa dönük bir hal almıştır. Bu dönemde para ve sermaye piyasalarının kurulması, döviz kurlarının, faiz oranlarının ve emtia fiyatlarının serbest bırakılması serbest piyasa dinamiklerini geliştirmiş, para, maliye ve gelirler politikalarının etkinliğini artırmıştır.⁸⁵ İthalatın serbestleştirilmesi doğrudan yatırımların ve bununla birlikte ihracatın artmasını sağlamış, Türkiye küresel ekonomide kendine bir yer edinme çabasına girmiştir. Bu değişimlerle birlikte Türkiye'nin gayri safi milli hasıla (GSMH) sürekli olarak yükselmeye,

⁸⁴ Loewendahl, Henry ve Ebru Loewendahl, Ertugal, **Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment, Implications of EU Enlargement**, European Network of Policy Research Institutes (ENEPRI), Working Paper, No, 8, Paris, Kasım 2001, s. 1.

⁸⁵ PDF Corporate Finance, **Foreign Direct Investment in Turkey – Mergers and Acquisitions and Private Equity**, PDF Publications, 2008, s. 81.

bileşimi de değişmeye başlamıştır. Tarımın GSMH içerisindeki payı 1980 yılında %24 iken, 2007 yılında bu oran %10'a kadar gerilemiştir. Bu dönemde, ikincil ve üçüncül sektörler olarak anılan sanayi ve hizmetlerin GSMH içindeki payı yükselmiş, 2007 yılı verilerine göre sanayinin payı %30'a, hizmet sektörlerinin payı da %60'a yükselmiştir.⁸⁶ GSMH'daki 2007 yıl sonu itibariyle paylar şekil 2.1'de gösterilmektedir.

Şekil 2.1 Türkiye'de 2007 Yılı Gayri Safi Milli Hasıla Dağılımı (%)

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Temel Ekonomik Göstergeler,

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC90748F8888CFBDA9>(03.05.2009), 2008, s.1.

1980-1986 yılları arasında ortalama %3,9'luk bir büyüme hızı yakalayan Türkiye, 1987-1996 yılları arasında ortalama %4,7 oranında büyümüştür. Fakat bu

⁸⁶ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Temel Ekonomik Göstergeler,

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC90748F8888CFBDA9> (03.05.2009), 2008, s. 2.

büyüme daha çok, yüksek kamu açıkları ve kısa vadeli sermaye girişleri ile desteklenmiş, yani reel üretim artışından ziyade, tüketim artışından doğmuştur. Bu yüzden ileriki dönemlerde büyüme gelir yaratamaz olmuş, tasarruf artışı sağlanamamıştır⁸⁷. Yine de Türkiye'de 1980 yılından sonra 1994 (-%5), 1999 (-%4.7) ve 2001 (-%9.4) yılları haricinde hep pozitif bir ekonomik büyüme yakalanmıştır. 1994 ve 2001 yıllarındaki daralmaların nedeni ekonomik krizlerdir. 1999 yılındaki daralmanın nedeni ise büyük ölçüde Marmara bölgesinde yaşanan depremdir. Deprem etkilediği 7 ilin GSYİH hasıla içindeki payı %34,7, sanayi katma değeri içindeki payı ise %46,7'dir. Deprem bu bölgede konut, ticari ve sınai yapı, yol-otoyol, köprü, diğer altyapı, makine-teçhizat ve mal stoklarında önemli kayıplara neden olmuştur. Deprem tabii ki 1999 yılındaki krizin tek sorumlusu olmamıştır. 1998 ve 1999 yıllarında özel sabit sermaye yatırımları azalmış ve 1998 yılının ikinci yarısında Rusya krizinin ağırlaşması sonucunda Türkiye'den sermaye çıkışı hızlanmıştır. Bu iki etken de 1999 yılındaki krizin ortaya çıkmasında rol oynamıştır.

2001 yılındaki ekonomik krizi ağır bir hasarla atlatan Türkiye, bu yıldan sonra mali disiplini sıkı tutmuş, ekonomik yapısını sağlamlaştırmıştır. Göstergelerin iyi yönde ilerlemesine karşın, iç ve dış borcun ağırlığı, işsizlik oranının yüksek olması ve cari işlemler dengesindeki açığın gün geçtikçe genişlemesi eleştirilen konuların başında gelmektedir. Bu süreçte elde edilen en büyük başarı ise enflasyonun tek haneli düzeylere çekilmiş olması ve artan cari açığa rağmen ihracatın rekor düzeye ulaşmasıdır.

Bakılması gereken bir diğer önemli gösterge de istihdamın sektörel yapısıdır. Bu yapı aslında gelişmişliğin önemli bir göstergesi sayılmaktadır.⁸⁸ Gelişmiş ülkelerde sanayi ve hizmetler sektörleri büyük paya sahip iken, gelişmekte olan ülkelerde nüfusun büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin verilerine göre 1988 yılında, Türkiye'de tarım sektörü çalışan nüfusun % 46,47'sini istihdam etmekteydi. Aynı sene sanayi sektörlerinde

⁸⁷ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Temel Ekonomik Göstergeler, <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC90748F8888CFBDA9> (03.05.2009), 2008, s. 3.

⁸⁸ Karluk, Rıdvan, 2002, s. 22.

çalışan nüfusun % 15,8, hizmet sektörlerinde ise % 37,73'ü istihdam edilmekteydi. 2003 yılı verilerine bakıldığında ise istihdam edilenlerin % 35,36'sının tarımda, % 17,8'inin sanayide ve %46,84'ünün de hizmet sektörlerinde çalıştığı görülmektedir. 2007 yılına geldiğimizde ise tarım sektörü çalışanların % 28'ini, hizmetler sektörü % 42'sini ve sanayi sektörü ise % 25'ini istihdam etmektedir.⁸⁹ Bu, her ne kadar olumlu bir gelişmeye işaret etse de, bu dağılım Avrupa Birliği (AB) yada diğer OECD ülkelerinin oranları ile karşılaştırıldığında oldukça yetersiz kalmaktadır. AB'de tarımda çalışan nüfus, toplam çalışan nüfusun sadece %5'idir. OECD ortalamasında ise aynı oran %8,2'dir.

2.2. Türkiye'ye Yatırım Yapılmasında Rol Oynayan Faktörler

Türkiye, bir çok yönüyle, doğrudan yabancı yatırımlar için cazip bir ülkedir. Fakat Türkiye'nin bir yılda çektiği yabancı sermaye 2000 senesine kadar hep bir milyar doların altında kalmıştır. Bu rakam, Arjantin ve Meksika gibi benzer büyüklükteki ve gelişmişlikteki ülkelerin çektiği yabancı sermayenin yanında oldukça düşüktür. Bu çelişkinin kolay bir açıklaması olmasa da, Türkiye'nin uzun zamandır içinde bulunduğu ekonomik döngüden kurtulabilmek için yabancı yatırımlara ihtiyaç duymaktadır.

2.2.1. Büyük ve Büyümekte Olan İç Pazar

Refahın artması, eğitim düzeyinin yükselmesi, pazarlama tekniklerinin gelişmesi ve kentleşme oranının artması ile birlikte Türkiye'de tüketim düzeyi sürekli bir artış içerisinde. Kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımının oldukça kötü olması, bir anlamda bize nüfusun bir bölümünün daha gelişmiş ülkelerdeki yaşam düzeyine yakın bir hayat sürdüğünü göstermektedir. PDF Corporate Finance kurumunun hesaplarına göre ülkenin batısındaki 12 gelişmiş ilde yaşayan 25.5 milyon kişinin geliri, kişi başına düşen milli gelir satın alma gücü paritesine göre hesaplandığında \$9.000 civarındadır.

⁸⁹ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, "Türkiye Ekonomisinde Son Gelişmeler ve Bekleyişler", AB Sunumları 26.07.2007, Ankara, 2008, s. 18.

Demografik kriterler biraz daha daraltıldığında, en az 15 milyon insanın ortalama \$15.000 gelire yaşadığı sonucuna varılmaktadır. Bu da Türkiye'yi bir çok orta-büyükölükteki Avrupa ülkesinden daha çekici kılmaktadır.⁹⁰

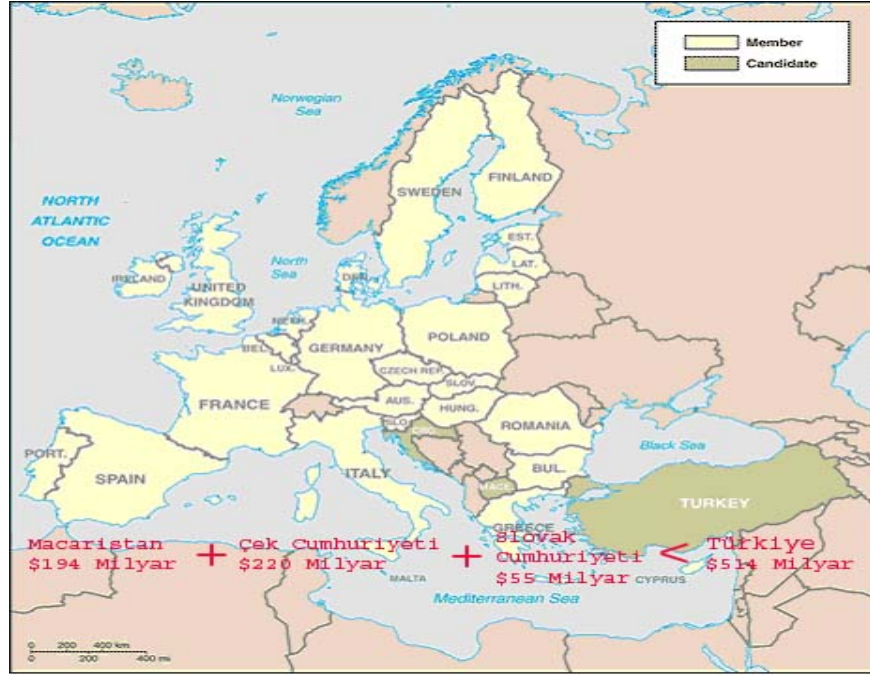
Türkiye'nin dinamik ve gelişmekte olan ekonomisi 2002-2005 yılları arasında ortalama %7,7 büyümüştür. Büyüme 2007 yılında yavaşlamasına rağmen hala devam etmektedir. Türkiye'de özellikle sanayi ve hizmet sektörleri hızlı bir gelişme sergilemiştir. Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH), geçen 25 yılda, cari fiyatlarla 7,3 kat artışla, bu yıl sonunda 513,3 milyar doları bulması beklenmektedir. Cari fiyatlarla, 25 yılda gayri safi yurt içi hasılasını (GSYH) en fazla arttıran ülkeler sıralamasında, Türkiye yıl sonunda 20. sıraya yerleşecek. Örneğin ülkede kullanılan cep telefonu sayısı 1994 yılında 120 bin iken, bu sayı 2003 yılında 28 milyona, 2007 yılında ise 50 milyona ulaşmıştır.⁹¹ Aynı gelişme trafiğe çıkan araç sayısı ve ülkedeki toplam kredi kartı sayısı incelendiğinde de görülebilmektedir⁹².

⁹⁰ PDF Corporate Finance, a.g.e., s. 82.

⁹¹ Telekom Resmi İnternet Sitesi, 'Telekom'da Hedefler Büyük', <http://www.turktelekom.com.tr/telekomda-hedefler-buyuk/277175> (02.01.2007), s. 1.

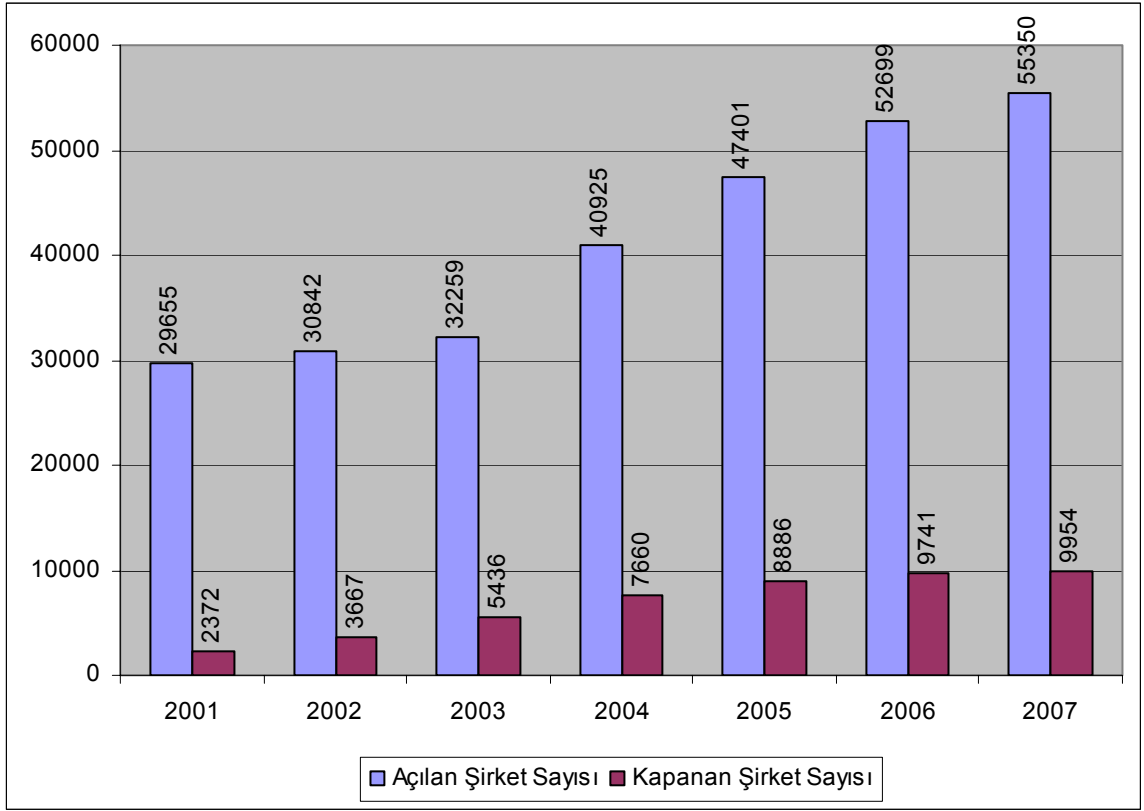
⁹² Central Intelligence Agency (CIA), **The World Factbook, Rank Order - GDP (Purchasing Power Parity)**, CIA Publications, Washington, 2007, s. 6.

Şekil 2.2. Türkiye GSMH'sinin Diğer Ülkelere Göre Durumu (Milyar \$)

Kaynak: Central Intelligence Agency (CIA), **The World Factbook, Rank Order - GDP (Purchasing Power Parity)**, CIA Publications, Washington, 2007, s. 24.

Tablo 2.1. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Açılan Kapanan Şirket Sayıları
(2001-2007, Adet)

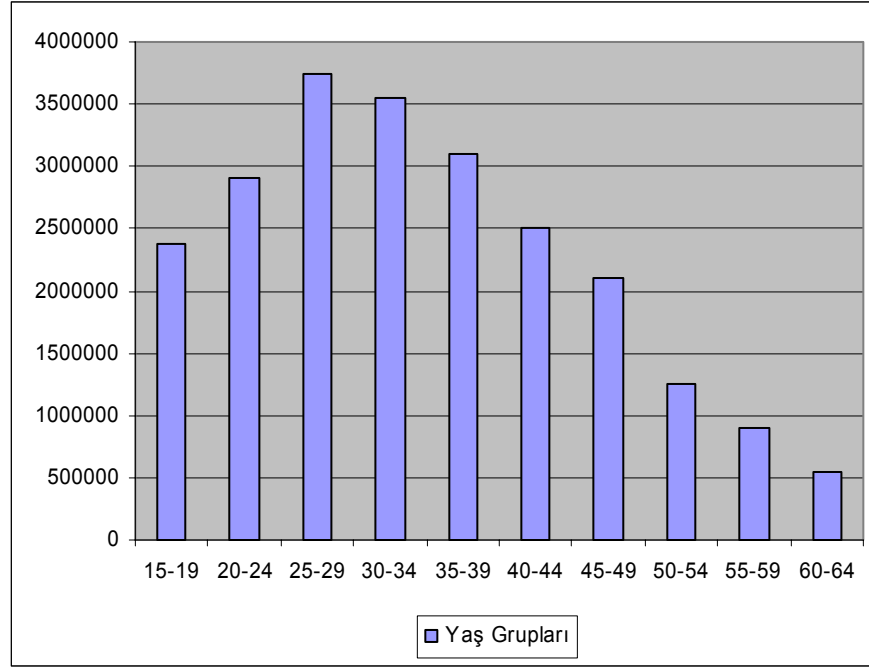
Kaynak: TC Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi, **Haftalık Ekonomi Raporu**, Sayı 24, Ankara, 28.01.2008, s.7.

2.2.2. Rekabetçi İşgücü

Ücretlerin düşük olması, Türkiye’yi diğer gelişmekte olan piyasalar karşısında rekabetçi kılmaktadır. Ayrıca Türk eğitim sisteminde meslek eğitimi yaygın olarak uygulandığı için bir çok diğer gelişmekte olan ülkeyle karşılaştırıldığında, işgücü nispeten kalifiedir. İmalat ve hizmette kaliteye verilen önem gün geçtikçe artmaktadır.

Lastik üreticisi Brisa, çelik kablo üreticisi Beksa ve telekomünikasyon şirketi Netaş, merkezi Belçika'da olan Avrupa Kalite Yönetimi Kurumu'ndan (European Foundation for Quality Management) Avrupa Kalite Ödülü almışlardır⁹³.

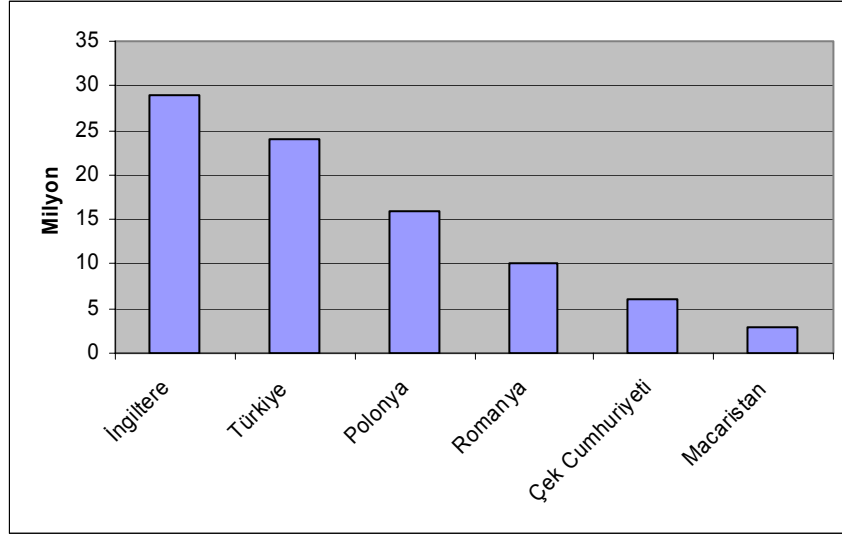
Tablo 2.2. Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Nüfus (2007, Kişi)

Kaynak: Devlet İstatistik Kurumu, **Nüfus İstatistikleri Araştırması 2007**, DİT Yayınları, Ankara, 2008, s. 34.

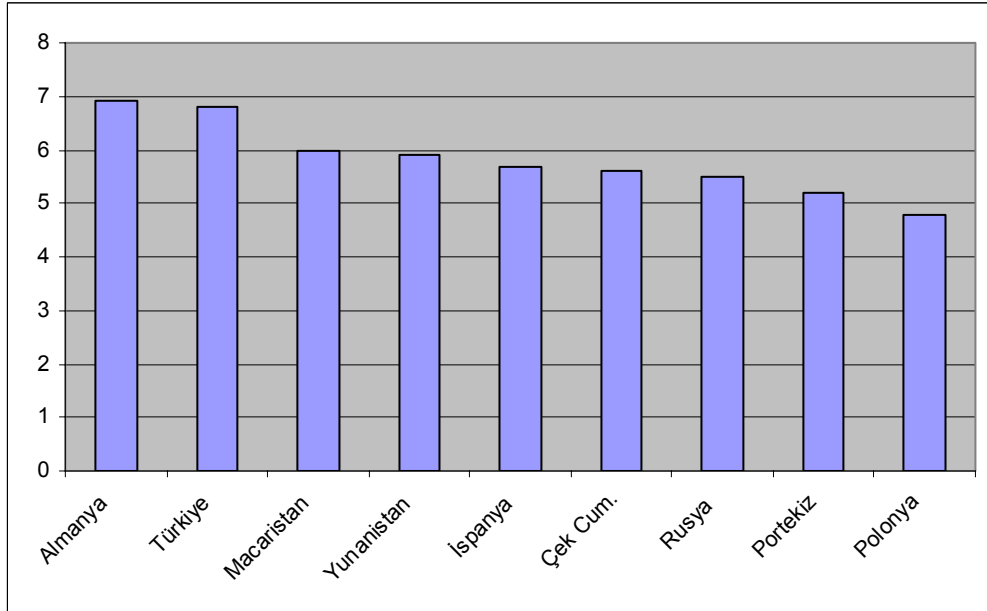
⁹³ Strateji Geliştirme Başkanlığı Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi, **Haftalık Ekonomi Raporu**, 28.01.2008, Ankara, s.7.

Tablo 2.3. Türkiye İş Gücü Piyasasının Karşılaştırılması (2007, Milyon Kişi)

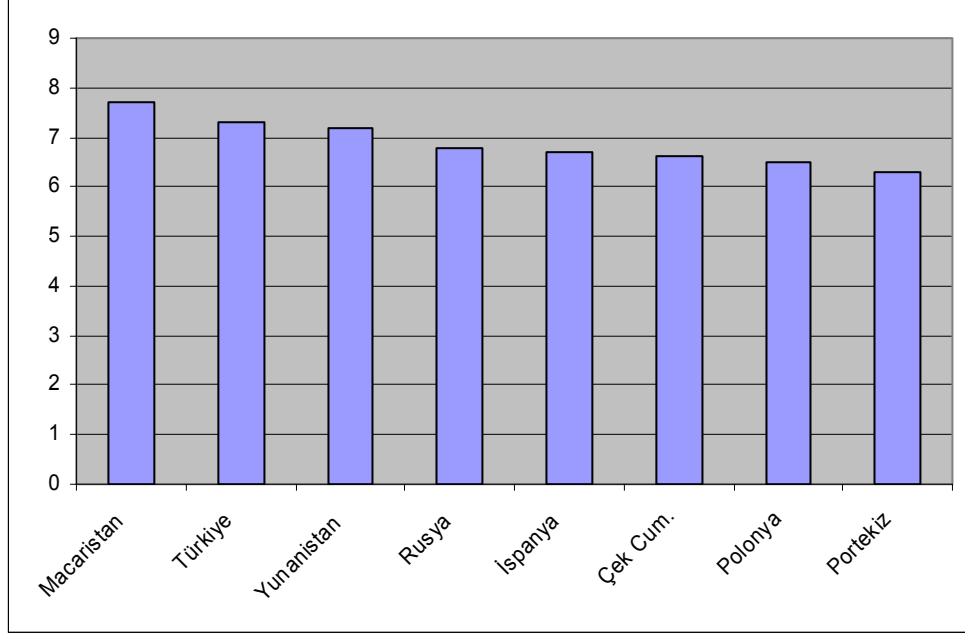
Kaynak: Institute of Management Development (IMD), **World Competiveness Yearbook 2007**, IMD Publications, Lausanne, 2008, s. 32.

Tablo 2.4. Kıdemli ve Yetkin Yöneticilerin Bulunabilirliği Açısından Ülke Sıralaması (2007, %)

Kaynak: Institute of Management Development (IMD), **World Competiveness Yearbook 2007**, IMD Publications, Lausanne, 2008, s. 45.

Tablo 2.5. İş Gücü Piyasası Kalifiye Mühendis Bakımından Ülke Sıralaması
(2007, % Yüzde)

Kaynak: Institute of Management Development (IMD), **World Competiveness Yearbook 2007**, IMD Publications, Lausanne, 2008, s. 53.

2.2.3. Benzersiz Konum

Avrupa ile Asya arasında bir köprü olma özelliği ve Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'daki gelişmekte olan pazarlara yakınlığı ile Türkiye, doğrudan yatırımlarını ihracata yönelik gerçekleştirmek isteyen çok uluslu şirketler için benzersiz bir konuma sahiptir⁹⁴. Ayrıca doğal kaynaklar göz önüne alındığında Türkiye'nin konumu daha da önem kazanmaktadır. Orta Doğu ve Hazar petroleri ile Orta Asya doğalgaz rezervleri hemen sınırların diğer tarafındadır. Bu konum, 2005 yılının Mayıs ayında tamamlanan, Azerbaycan petrolerini Türkiye vasıtasıyla

⁹⁴ International Institute for Management Development (IMD), **World Competiveness Yearbook 2007**, IMD Publications, Lausanne, 2008, s. 58.

Akdeniz'e ulaştıran Bakü-Ceyhan petrol boru hattı ile daha da önem kazanmıřtır⁹⁵.

şekil 2.3. Türkiye'nin Dünya Haritasındaki Merkezi Konumu

Kaynak: Invest In Turkey Website, Investor's Guide, <http://www.invest.gov.tr/InvestorsGuide.aspx>
(23.08.2009), s. 29.

şekil 2.4. Türkiye'nin Kolayca Ulaşabildiği Pazarlar

Kaynak: Invest In Turkey Website, Investor's Guide, <http://www.invest.gov.tr/InvestorsGuide.aspx>
(23.08.2009), s. 37

⁹⁵ Invest In Turkey Website, Investor's Guide, <http://www.invest.gov.tr/InvestorsGuide.aspx>
(23.08.2009), s. 29

2.2.4. Gelişmiş Altyapı

Türkiye'deki çoğu sanayi bölgesi elektrik, kanalizasyon, doğalgaz, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi altyapı hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Ayrıca hükümet, küçük ve orta ölçekli üreticilere yönelik organize sanayi bölgeleri kurarak destek olmaktadır. Türkiye'deki telekomünikasyon ağı oldukça genç olmasına karşın teknolojik açıdan ileridir ve geniş bir kapsama sahiptir. Ülkenin her hangi bir noktasında mobil iletişim sağlanabilmektedir, Mali sektör de her geçen gün kendisini güçlendirmektedir .

Bütün bunların yanı sıra Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Hazine Müsteşarlığı ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) gibi Türk Devleti'ne ait olan kurumlar önemli istatistiksel verileri sağlamakta diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kurumlara nazaran oldukça verimli ve güvenilir çalışmaktadırlar.⁹⁶

2.2.5. Yasal Çerçeve

Türkiye'deki mevzuat yabancı yatırımcılara büyük avantajlar sunmaktadır, Bunlar arasında en önemlileri; serbestçe dalgalanan döviz kuru, yerel para biriminin konvertibl olması, malların ülkeye serbestçe girip çıkabilmesi, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yürürlükte olan Gümrük Birliği ve liberal bir doğrudan yatırım mevzuatı sayılabilmektedir .

Türkiye'de yatırım sürecinin hiç bir aşamasında yabancı ve yerli yatırımcı ayrımı yapılmamaktadır. Yerli yatırımcılara verilen haklar, teşvikler, muafiyetler ve ayrıcalıklardan yabancı yatırımcılar da yararlanabilmektedir. Sermaye hareketlerinin ve kârların ülke dışına çıkartılmasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Yapılan son düzenlemelerle bürokratik işlemler de eskisine nazaran oldukça basitleştirilmiştir.

⁹⁶ PDF Corporate Finance, a.g.e., s. 83.

Liberal bir mevzuata sahip olmanın yanı sıra, Türkiye yabancı sermayeye güvenli bir ortam sunmaktadır. Rekabetin korunması yasası 1994 yılından bu yana yürürlükte dir. Ayrıca son yıllarda fikri mülkiyet haklarının korunmasına da öncelik verilmiştir. Yine 1994 yılında kurulan Türk Patent Enstitüsü (TPE) bu yolda sağlanacak ilerleme açısından çok önemli bir kuruluştur. TPE'nin 1994 ile 1998 yılları arasında kaydettiği toplam 4,051 patentin 3,584 tanesi yabancı sermayeli kuruluşlar tarafından, yalnızca 467 tanesi yerli kuruluşlar tarafından alınmıştır.

Türkiye uluslararası ticaret alanındaki bazı iki-yanlı (*bilateral*) ve çok-yanlı (*multilateral*) anlaşmalara taraf olmakla beraber, bir çok uluslararası organizasyonun da üyesidir. Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi, OECD, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), IMF, Dünya Bankası bunlardan sadece bazılarıdır.

2.3. Türkiye’de Doğrudan Yatırımları Engelleyen Faktörler

2.3.1. Siyasi İstikrarsızlık

Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçişinden bu yana 50 yıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen, geçmişte yabancı yatırımcıları Türkiye'den uzak tutan nedenlerin başında siyasi istikrarsızlık gelmekteydi. Türkiye'de çok sayıda siyasi partinin seçmen oylarını bölmesi, sürekli koalisyon hükümetlerinin kurulmasına, bu da siyasetin yavaşlamasına neden olmaktaydı. Politik ya da kişisel çıkar çatışmaları, ekonomi yönetiminin bölünmesine, sosyal sigorta kurumları, bankacılık ve tarım sektörlerindeki reformların gecikmesine ve özelleştirmelerin yapılamamasına neden olmaktaydı. Ayrıca 1984 yılından beri hükümetin askeri harcamalarını yüksek tutma zorunluluğu ekonomi üzerinde bir yük oluşturmaktaydı.

3 Kasım 2002'den sonra bu görüntü değişti. Bir partinin tek başına iktidar olması siyasi istikrarsızlığı bir nebze azalttı ve reform süreci hızlandı. Ekonomik dengelerin yerine oturması ve IMF ile yapılan stand-by anlaşmaları Türkiye ekonomisinin kırılğan yapısını sağlamlaştırmaya başladı. Aslında geçmiş yıllarda doğrudan yatırımların gelmesini engelleyen siyasi istikrarsızlık dönemi yavaş yavaş kapanma sürecine girmiştir.

2.3.2. Yüksek Borçlar ve Bütçe Açıkları

Kamu kesimi borçlanma gereğinin ve aynı zamanda reel faiz oranlarının yüksek olması, yıllar boyunca hükümetin borçlarının katlanarak artmasına neden olmuştur, 2004 yılının sonunda Türkiye'nin toplam dış borcu 162 milyar dolara ulaşmıştır. Bu borcun yaklaşık %45'i kamu kesimine ait olmakla birlikte, genel hükümetin borcu 1998 yılından bu yana ikiye katlanmıştır.⁹⁷ İç borç stokunda da aynı durum gözlenmektedir, 2006 yılında iç borç stoku 251 milyar TL'ye ulaşmıştır, Bu borcun %86'sı uzun vadeli devlet tahvillerinde, %14'ü de kısa vadeli Hazine bonolarındadır. İç borç stokunun GSMH'ye oranı 1996 yılında %21 iken, bu oran 2004 yılının sonunda %52'ye yükselmiştir, 2006 yılında ise bu oran %43'e gerilemiştir.⁹⁸

Yüksek borç, Türkiye için aşağıdaki sorunları doğurmuştur:

- Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından düşük notlar verilmesi sonucunda Türkiye uluslararası borç piyasalarına yeteri kadar ulaşım sağlayamamış,
- Özellikle iç borçlanmada yüksek reel faizler ödemek zorunda kalmış,
- Borçlarını uzun vadeye yayamamıştır.

⁹⁷ Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Ankara, Nisan 2005, s. 77.

⁹⁸ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yıllar İtibariyle İç Borç Stoku**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Raporları, (10.10.2007), Ankara, 2007, s. 9.

Ayrıca kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması ile özel kesimin borçlanma olanakları kısıtlanmış ve pahalılaşıp, dolayısıyla sermaye birikimi genişleyememiştir (*crowding-out effect*).

2.3.3. Yüksek Enflasyon ve Düşük Gelir

Günümüzde bir çok yatırımcı enflasyon ile nasıl başa çıkacağını bilememekte ve yüksek enflasyonun yatırımları üzerindeki olası etkilerini önceden hesaplayamamaktadır. Fakat yatırımcıların zihinlerinde yüksek enflasyonun olumsuz etkileri olduğu kesindir. Türkiye'nin geçmiş yıllarda yetersiz yabancı sermaye çekmiş olmasının bir nedeni de yüksek enflasyon olarak gösterilebilmektedir.

Bir ülkede yüksek enflasyon gelir dağılımının bozulmasına, sermayenin erimesine ve performans ve fiyat karşılaştırmalarının geçersizleşmesine neden olur. Sürekli artan fiyatlar insanların reel gelirlerini düşürmekte, ekonomik verimliliği azaltmaktadır.⁹⁹ Türkiye 1971 yılından bu yana, ilk defa 2005 yılının birinci çeyreğinde yıllık enflasyon oranını tek haneli değerlere düşürmüştür. Fakat yine de bunun yeterli olmadığı bir gerçektir. Önemli olan, enflasyonu gelişmiş ülkelerdeki gibi %2, %3 düzeylerine kadar düşürüp, bu düzeylerde kalmasını sağlamaktır. Türkiye'deki aşağı yönlü trendin sağlanmış olması bu açıdan oldukça önemli bir gelişmedir. 2006 yılında enflasyon muhasebesi sisteminin başlatılması enflasyonun sermaye üzerindeki negatif etkisini daha da azaltmıştır.

Enflasyonun yanı sıra, kişi başına düşen milli gelirin düşük olması da yabancı sermayeyi bir ülkeden uzak tutan faktörlerden biridir. Türkiye'nin kişi başına \$5882 olan (satın alma gücü paritesine göre \$9073)¹⁰⁰ milli geliri gelişmiş ülkelerinkilere göre oldukça düşüktür.. Türkiye, içinde OECD ülkelerinin olduğu toplam 30 ülke

⁹⁹ Samuelson, Paul ve Nordhaus, William, **Economics**, McGrawHill Publications, New York, 1998, s. 373.

¹⁰⁰ HaberX İnternet Haberleri, "Kişi Başına Gelirde Gerideyiz?", <http://www.haberx.com/Yazarlar/Rauf-Atilla-Polat/Haziran-2007/KISI-BASINA-GELİRDE-GERİDEYİZ%E2%80%A6.aspx> (02.06.2007), s. 1.

içinde kişi başına düşen milli gelirden cari fiyatlarla sondan beşinci sırada yer alıyor. Bu kapsamda bir Türk en yoksul bir Hindistanlıdan 6.7 kat zengin, en zengin bir Lüksemburglu'dan ise 16.7 kat yoksul bulunuyor. Fakat Türkiye ekonomisi satın alma gücü olmayan, zayıf bir ekonomi olarak değerlendirilmemelidir. Türkiye'deki kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, bölgeler arasında gelir dağılımının eşit olmaması ve ekonominin yüksek büyüme hızı daima göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3.4. Yasal Hakların Korunmasında Karşılaşılan Problemler

Yabancı yatırımcılar, Türkiye'deki yasal süreçler hakkında bazı çekincelere sahiptirler. Mahkemelerin işleyişinin ağır olması, fikri mülkiyet haklarının yeteri kadar korunamaması (özellikle eğlence sektöründe korsan üretimin önüne geçilememesi) ve bazı iş kanunları üzerindeki belirsizlikler, doğrudan yatırımlar açısından olumsuz etkenlerdir. Fakat son yıllarda Türkiye'de bu konuda da bazı ilerlemeler kat edilmiştir. 1997 yılında ekonomide rekabeti korumayı hedefleyen bir kurul oluşturulmuş, anayasa uluslararası arbitrajı serbestleştirecek şekilde değiştirilmiş ve fikri mülkiyet haklarının korunmasını sağlayan yasal düzenlemeler yapılmıştır.

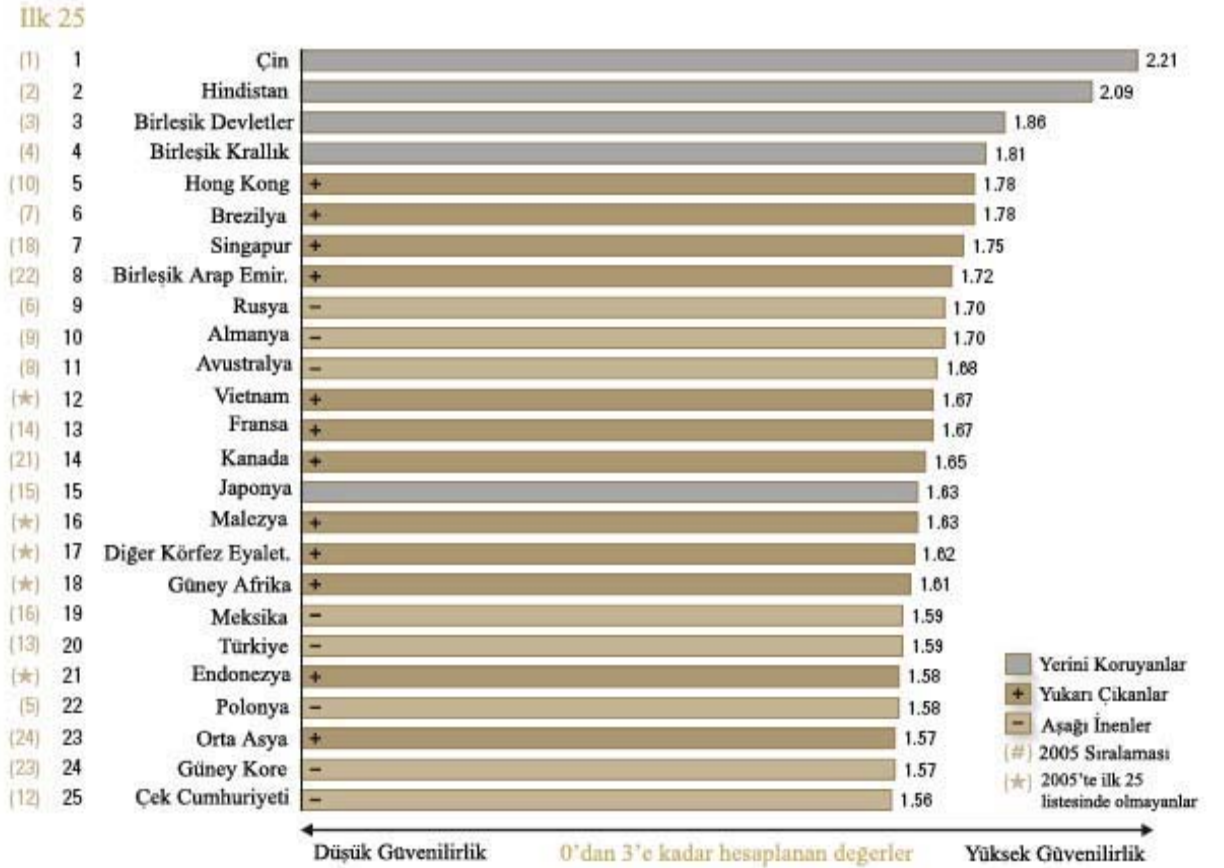
2.4. Uluslararası Raporlarda Türkiye'nin Yeri

2.4.1. Andrew Thomas (A.T.) Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Güven Endeksi

33 ülkeden ve 16 sektörden 1.000 büyük şirketin genel müdürleri, finans yöneticileri, yönetim kurulu üyeleri ve stratejistleriyle yapılan görüşmeler sonucunda oluşturulan birincil verilerle, uluslararası kuruluşlardan sağlanan ikincil verilerin değerlendirilmesiyle oluşturulan Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi, gelecek bir ile üç yıllık dönemde, belirli pazarların doğrudan yatırımların küresel dağılımından alacağı payın tahmin edilebilmesi amacıyla A.T. Kearney Danışmanlık Şirketi tarafından tasarlanmıştır. Endeks, yıllık olarak, uluslararası doğrudan yatırımlar açısından cazibesi en yüksek olan ilk 25 ülkeyi sıralamaktadır.

Türkiye 2004 yılında, uluslararası doğrudan yatırım açısından cazip ilk 25 ülke arasına girememiştir. 2003 yılında da 24 üncü sırada yer almıştır. 2005 yılında ise 13. sırada yer almıştır. 2007 yılı endeksi, uluslararası doğrudan yatırımlara ilişkin olarak yatırımcıların güveninin yükseldiğini ve gelişmekte olan ülkelerin yatırımcılar tarafından en cazip yatırım yeri olarak değerlendirildiğini kaydetmiştir. Yatırımcı güveninin en yüksek olduğu 1. ve 2. ülke sırasıyla Çin ve Hindistan'dır. İlk on ülke içinde Birleşik Devletler (3), Birleşik Krallık (4) ve Almanya (10) dışında Batı Avrupa ülkesi bulunmamaktadır. Avrupa Birliği üyeliğinin ve müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri, uluslararası doğrudan yatırım alanında en cazip ülkeler haline gelmiştir. Bu yükselişte ayrıca bu ülkelerin yüksek büyüme oranlarının, düşük kurumlar vergisinin ve artan maliyetleri dengeleyen yüksek verimlilik düzeylerinin de etkili olduğu belirtilmiştir. Endekste yer alan ilk 10 ülkenin ve Türkiye'nin 2005 ve 2007 yılı skorları aşağıdaki şekilde sunulmaktadır.

Şekil 2.5 2007 Yılı Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Güven Endeksi

Kaynak: Andrew Thomas Kearney (A.T. Kearney), **New Concerns in an Uncertain World**, A.T Kearney Research Reports, Virginia, 2008, s. 2.

2007 yılı endeksinde Türkiye, uluslararası doğrudan yatırımlar açısından cazibesi en yüksek olan ilk 25 ülke içinde 20. sırada yer almıştır¹⁰¹. Bu olumlu sonucun doğmasında etkili olan faktörler olarak Avrupa Birliğine üyelik perspektifi, ekonomik programın kararlılıkla uygulanması, enflasyonun düşürülmesinde başarı sağlanması gösterilmektedir. 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'ye yapılan uluslararası doğrudan yatırımlar hızla artmaktadır. 2004 yılında kaydedilen 2,8 milyar dolar tutarındaki uluslararası doğrudan yatırımların bir önceki yıla oranla %56'lık bir yükselişi temsil ettiği ifade edilmiştir. 2007 yılında ise fiili net uluslararası doğrudan yatırım girişleri 21.873 milyar dolar olmuştur.¹⁰² 2004 ve 2007

¹⁰¹ Kearney, Andrew Thomas (A.T. Kearney), **New Concerns in an Uncertain World**, A.T Kearney Research Reports, Virginia, 2008, s. 2.

¹⁰² Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008 Şubat, s. 4.

yılları arasındaki gelişmeye bakıldığında, Türkiye'ye yapılan uluslararası doğrudan yatırımlar büyük bir hızla artmaya devam etmekte olduğu görülmektedir..

Avrupalı yatırımcılar, Türkiye hakkında en iyimser düşüncelere sahip yatırımcı grubu olarak ortaya çıkmakta ve Türkiye'yi doğrudan yatırım yeri olarak en cazip 21. ülke konumundan 7. sıraya yükseltmektedirler. İtalyan yatırımcılar için ise Türkiye, Çin'in dahi ilerisinde, en cazip 1. ülke konumundadır.

Özelleştirme uygulamalarının da katkısıyla bankacılık sektöründe de önemli bir yükseliş göze çarpmaktadır. (20'den 11'e yükselmiştir.) Otomotiv sektöründe yatırımcılar, Türkiye'yi Avrupa için önemli bir ihracat platformu olarak değerlendirmektedirler. Telekomünikasyon, temel kamu hizmetleri ve ağır sanayi alanlarında Türkiye en elverişli 12. ülke olarak görülmektedir. Hafif sanayi yatırımları açısından ise 9. sırada yer almaktadır (20. sıradan 9. sıraya yükselmiştir.)¹⁰³.

¹⁰³ Euromoney A.T. Kearney Analizleri, **Global Rekabet Raporu 2005-2006**, Euromoney Publications, Londra, 2007, s. 14.

Tablo 2.6. AT Kearney Global Perakendecilik Gelişim İçeriği (2007)

2007 Sıralama	Ülke	Bölge	Ülke Riski	Pazar Çekiciliği	Pazar Doygunluğu	Zaman Baskısı	GRDI
		Ağırlık	25%	25%	30%	20%	Puanı
1	Hindistan	Asya	67	42	80	74	92
2	Rusya	Doğu Avrupa	62	52	53	90	89
3	Çin	Asya	75	46	46	84	86
4	Vietnam	Asya	57	34	76	59	74
5	Ukrayna	Doğu Avrupa	41	43	44	88	69
6	Şili	Amerika	80	51	42	43	69
7	Letonya	Doğu Avrupa	77	32	21	86	68
8	Malezya	Asya	70	44	46	54	68
9	Meksika	Amerika	83	58	33	33	64
10	Suudi Arabistan	O.Doğu/K.Afrika	65	40	66	35	64
11	Tunus	O.Doğu/K.Afrika	60	33	77	37	64
12	Bulgaristan	Doğu Avrupa	62	32	42	68	63
13	Türkiye	O.Doğu/K.Afrika	52	50	57	43	62
14	Mısır	O.Doğu/K.Afrika	43	37	85	35	61
15	Fas	O.Doğu/K.Afrika	59	33	70	37	60
16	Tayland	Asya	71	39	30	55	59
17	Slovenya	Doğu Avrupa	100	33	13	47	58
18	Birleşik Arap E.	O.Doğu/K.Afrika	100	35	33	24	57
19	Hırvatistan	Doğu Avrupa	73	38	10	70	56
20	Brezilya	Amerika	53	61	59	18	56

- 1-10 Öncelikliler
- 11-20 Ele Alınacaklar
- 21-30 Düşük öncelikliler

0 = yüksek risk	0 = düşük çekicilik	0 = doymuş pazar	0 = zaman baskısı yok
100 = düşük risk	100 = yüksek çekicilik	100 = doymuş olmayan	100 = acil giriş gerekiyor

Kaynak: Euromoney A.T. Kearney Analizleri, **Global Rekabet Raporu 2005-2006**, Euromoney Publications, Londra, 2007, s. 14.

2.4.2. Dünya Ekonomik Forumu Uluslararası Rekabet Gücü Araştırması

Dünyada ülkelerin rekabet edilebilirlik yönünden konumlarının ölçüldüğü Uluslararası Rekabet Gücü Araştırması kapsamında, ülkelerin ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlarda kamuoyuna açıkladığı verilerle, rapor kapsamında düzenlenen Yönetici Fikir Anketi verilerine dayanarak oluşturulan endeks sonucuna göre 131 ülkenin uluslararası rekabet gücü açısından yeri tahmin edilmektedir. Söz konusu

araştırma kapsamında bir ülkenin ekonomik refah ve yaşam standardını yükseltebilmesi için gerekli ekonomik güç olarak tanımlanan rekabet gücünün bilinmesi, ülkelerin ekonomi politikalarının oluşturulması ve yapısal reformların yapılandırılması sürecinde önemli rol oynamaktadır.

Uluslararası Rekabet Gücü Araştırması kapsamında Büyüme Rekabet Gücü Endeksi ve İş Ortamı Rekabet Gücü Endeksi hesaplanmakta ve ülkeler endeks bazında yer alan çeşitli kriterlere göre değerlendirilerek sıralanmaktadır.

- Büyüme Rekabet Gücü Endeksi, Teknoloji, Kamu Kurumları ve Makroekonomik Görünüm Endeksinin bileşiminden oluşmaktadır.
- İş Ortamı Rekabet Gücü Endeksi ise Büyüme Rekabet Gücü Endeksini tamamlayıcı bir endeks olup, mikro düzeyde ülkelerdeki şirketlerin rekabet gücünü değerlendirmektedir.

2007 yılı Uluslararası Rekabet Gücü Araştırmasında yer alan Büyüme Rekabet Gücü Endeksine göre ilk sırayı 5,67 puanla ABD alırken, bunu sırasıyla İsviçre, Danimarka, İsveç ve Almanya takip etmiştir. Büyüme Rekabet Gücü Endeksinde 4,25 puanla 53. sırada yer alan Türkiye, Altyapı Rekabet Gücü Endeksinde 59. sırada, Makroekonomik İstikrar Rekabet Gücü Endeksinde 83. sıraya yükselmiştir, bunların yanında İş Ortamı Rekabet Gücü Endeksinde 126. sıradadır.¹⁰⁴

¹⁰⁴ World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2007-2008**, Geneva, 2009, s. 18.

Tablo 2.7. Büyüme Rekabet Gücü Endeksi (2006-2007)

2007			2006	
Sıra	Ülke	Ülke Skoru	Sıra	Ülke
1	A.B.D	5,67	1	İsviçre
2	İsviçre	5,62	2	Finlandiya
3	Danimarka	5,55	3	İsveç
4	İsveç	5,54	4	Danimarka
5	Almanya	5,51	5	Singapur
6	Finlandiya	5,49	6	A.B.D.
7	Singapur	5,45	7	Japonya
8	Japonya	5,43	8	Almanya
9	Birleşik Krallık	5,41	9	Hollanda
10	Hollanda	5,40	10	Birleşik Krallık
53	Türkiye	4,25	66	Türkiye

Kaynak: World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2006-2007**, 2008, s. 24. World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2007-2008**, Geneva, 2009, s. 18.

Tablo 2.8. Altyapı Rekabet Gücü Endeksi (2006-2007)

2007		2006	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Almanya	1	Almaya
2	Fransa	2	İsviçre
3	Singapur	3	Hong Kong
4	İsviçre	4	Fransa
5	Hong Kong	5	Danimarka
6	ABD	6	Singapur
7	Danimarka	7	Japonya
8	Kanada	8	Hollanda
9	Japonya	9	İsveç
10	Finlandiya	10	Finlandiya
59	Türkiye	63	Türkiye

Kaynak: World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2006- 2007 and 2007-2008**, Geneva, 2008-2009, s. 18, s. 29.

2.4.3. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü Dünya Rekabet Yıllığı

1989 yılından beri yayımlanan Dünya Rekabet Gücü Yıllığında “Ekonomik Performans”, “Hükümet Etkinliği”, “İş Etkinliği” ve “Altyapı” gibi başlıklarda özetlenen faktörler, rekabet gücünü belirleyen 4 temel faktör olarak kabul edilmektedir. Bu faktörlerin her biri de 5’er alt faktöre dayandırılmıştır. Ülke sıralamasında kullanılan 300 rekabet gücü kriteri bulunmaktadır¹⁰⁵.

Endeksin oluşturulmasında hem ülkelerin çeşitli konulardaki göstergeleri hem de anketler kullanılmakta olup, göstergelerin ülke sıralamasına olan etkisinin ağırlığı 2/3’dür. Sıralama en yüksek rekabet gücünden en düşüğe doğru yapılmakta ve endekste ayrıca ülkelerin skoruna da yer verilmektedir.

Dünya Rekabet Gücü 2007 Yıllığında; tek bir genel sıralamanın yanı sıra, nüfusu 20 milyondan fazla olan ülkeler arası sıralama, bölgesel sıralama, kişi başına düşen milli geliri 10.000 A.B.D. Doları üzeri olan ülkeler sıralaması gibi farklı sınıflandırmalara dayanan sıralamalara da yer verilmektedir.

Dünya Rekabet Gücü 2007 Yıllığında ilk onda yer alan ülkeler sırasıyla; A.B.D, Singapur, Hong Kong, Lüksemburg, Danimarka, İsviçre, İzlanda, Hollanda, İsveç ve Kanada’dır. 2003 yılında 48. sırada yer alan Türkiye, 2004 yılında 46. sıraya yükselmiş, 2005 yılında ise 39. sırada yer almıştır. Bu ilerlemeden sonra 2006 yılında genel sıralamada 43. sıraya gerilemiş ve 2007 yılında 48. sıraya geri gelmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁵ World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2006- 2007 and 2007-2008**, Geneva, 2008-2009, s. 15, s. 26.

¹⁰⁶ Institute of Management Development (IMD), **World Competitiveness Yearbook 2007**, Lausanne, Switserland, 2008, s. 59.

Tablo 2.9. Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü Dünya Rekabet Gücü Yıllığı
(2006-2007)

2007		2006	
Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	ABD	1	ABD
2	Singapur	2	Hong Kong
3	Hong Kong	3	Singapur
4	Lüksemburg	4	İzlanda
5	Danimarka	5	Danimarka
6	İsviçre	6	Avustralya
7	İzlanda	7	Kanada
8	Hollanda	8	İsviçre
9	İsveç	9	Lüksemburg
10	Kanada	10	Finlandiya
48	Türkiye	43	Türkiye

Kaynak: Institute of Management Development (IMD), **World Competitiveness Yearbook 2007**, Lausanne, Switserland, 2008, s. 63.

2.4.4. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu

Yayınlandığı 2001 yılından bu yana, ülkelerin bilişim ve iletişim teknolojileri alanındaki kuvvetli ve zayıf yönlerinin belirlenmesi adına önemli bir karşılaştırma aracı olarak kullanılmakta olan Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu, bu alanda ülkelerin sağladıkları gelişmelerin değerlendirilmesinde de etkin rol oynamaktadır. Bilişim ve İletişim Teknolojileri alanındaki yaşanacak gelişmelerin, ülkelerin ekonomik büyümesine büyük katkı sağlayacağını vurgulayan Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu kapsamında yayınlanan Enformasyon Ağı Hazırlık Endeksine göre ülkelerin bilişim ve iletişim teknolojileri alanındaki hazırlıklarının derecesi sıralanmaktadır.

Enformasyon Ağı Hazırlık Endeksi üç ana bileşenden oluşmaktadır.

- Bilişim ve iletişim teknolojileri altyapısı
- Toplumdaki paydaşların bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanıma hazırlığı

- Toplumdaki paydaşların bilişim ve iletişim teknolojilerini kullanma sıklığı

Enformasyon Ağı Hazırlık Endeksine göre 2004 yılında 52. sırada yer alan Türkiye, 2005 yılında 115 ülke arasında 48. sıraya yükselmiştir. 2007 yılına geldiğimizde ise Türkiye sıralamada 7 sıra gerileyerek 55. sıraya yerleşmiştir. 2007 yılında Türkiye, Yunanistan, Çin, Polonya, Rusya gibi ülkelerin önünde yer almıştır. Söz konusu endeks sıralamasında Danimarka birinci sırayı alırken, bu ülkeyi sırayla İsveç, İsviçre, ABD ve Singapur takip etmektedir. Sıralamada en son sıraları Burundi, Çad ve Zimbabve almıştır. Enformasyon Ağı Hazırlık Endeksi Tablo 2.10de sunulmaktadır.

Tablo 2.10. Enformasyon Ağı Hazırlık Endeksi (2007)

Sıra	Ülke	Ülke Skoru
1	Danimarka	5,78
2	İsveç	5,72
3	İsviçre	5,53
4	ABD	5,49
5	Singapur	5,49
6	Finlandiya	5,47
7	Hollanda	5,44
8	İzlanda	5,44
9	Kore	5,43
10	Norveç	5,38
55	Türkiye	3,96

Kaynak: World Economic Forum, **Global Information Technology Report 2007-2008**, Geneva, 2009, s. 6.

2.5. Dünya Uluslararası Doğrudan Sermaye Yatırımları

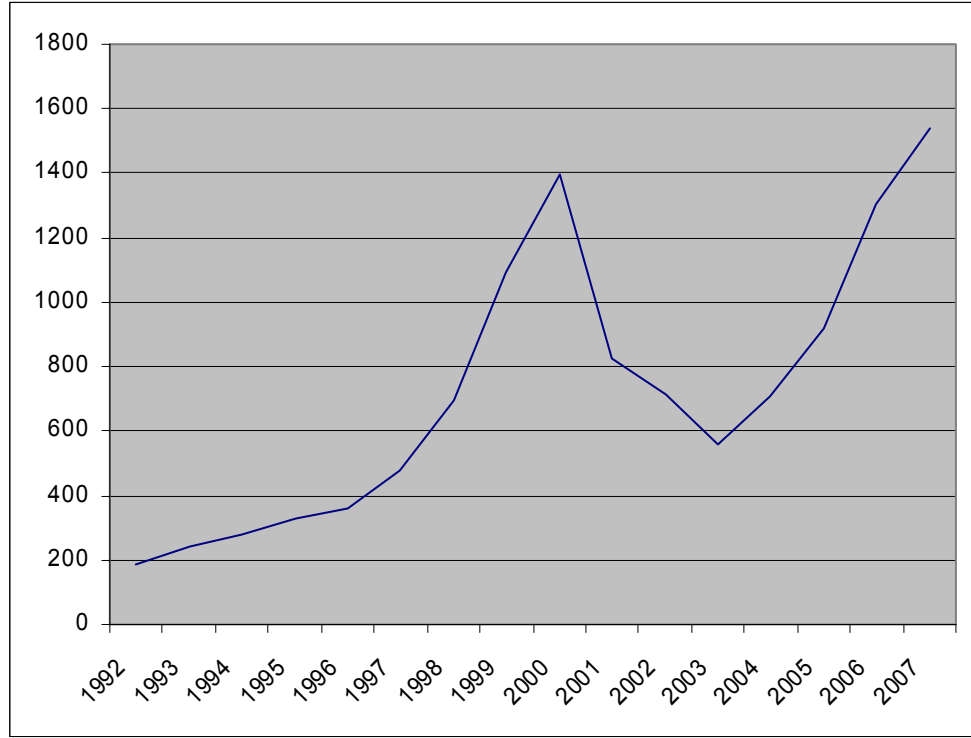
2000’li yıllarda ulaşılan 1.4 trilyon dolarlık tarihi rekor düzeyinden sonra 2003 yılında kadar düşüş eğilimi gösteren dünya toplam uluslararası doğrudan yatırım (UDY) akımları 2004 yılından itibaren tekrar artış trendine girmiştir. Bir önceki yıla göre 2004 yılında %27, 2005 yılında ise %29 oranında artış gösteren dünya toplam UDY akımları, 2006 yılında da %34,3 oranında artış göstererek 1.2 trilyon dolar düzeyine ulaşmıştır.¹⁰⁷ Bu tutar 2000 yılında gerçekleşen UDY akımında sonraki en yüksek ikinci değer olmuştur.

2007 yılında global uluslararası doğrudan yatırımların (UDY) %17.8’lik artışla 2000 yılındaki 1,4 trilyon dolarlık rekor düzeyi de aşarak 1,5 trilyon doları aşan yeni bir zirve düzeye görülmektedir.Devam eden ekonomik büyüme, artan şirket kârları ve bunun sonucunda artan sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemleri UDY akımlarındaki artış trendinin devam edeceği öngörülmektedir.¹⁰⁸ UNCTAD tarafından yayınlanan ilk geçici verilere göre, UDY girişlerinin yaklaşık 1 trilyon dolarını gelişmiş ülkeler, geri kalanını ise gelişmekte olan ülkeler ve geçiş ekonomileri (Güneydoğu Avrupa ve BDT) almıştır.

¹⁰⁷ United Nations Development Policy and Analysis Division, **World Economic Stituation and Prospects 2007**, New York, 2008. s. 42.

¹⁰⁸ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s. 287.

Şekil 2.6. Dünya’da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
(1992-2007, Milyon \$)

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s. 290.

İlk geçici veriler, ABD’nin geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi 2007 yılında da, 200 milyar dolara yakın bir tutarla, en fazla UDY çeken ülke olduğu ve İngiltere ve Fransa’nın 170 ve 125 milyar dolar civarında UDY girişi ile 2. ve 3. sırada yer aldığını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında ise Çin, geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi 70 milyar dolara yakın giriş ile basta gelen ülke olmuştur. Hong Kong (Çin) 55 milyar dolar ile takip ederken, Rusya’ya UDY girişlerinin yüzde 70 civarında bir artışla 50 milyar dolara yaklaşması dikkat çekmektedir¹⁰⁹.

¹⁰⁹ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, Cenevre, United Nations Publications, s 290.

Tablo 2.11. Dünya Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri
(2006-2007, Milyar \$)

Bölge / Ülke	2006	2007	Değişim (%)
Dünya	1305,9	1537,9	17,8
Gelişmiş Ülkeler	857,5	1001,9	16,8
Avrupa	566,4	651	14,9
AB	531	610	14,9
AB15	492,1	572	16,2
Fransa	81,1	123,3	52,0
Almanya	42,9	44,8	4,4
İtalya	39,2	28,1	-28,3
Hollanda	4,4	104,2	2268,2
İngiltere	139,5	171,1	22,7
AB10	38,9	38	-2,3
Çek Cumhuriyeti	6	7,6	26,7
Macaristan	6,1	-0,3	-
Polonya	13,9	18,1	30,2
ABD	175,4	192,9	10,0
Japonya	-6,5	28,8	-
Gelişmekte Olan Ülkeler	379,1	438,4	15,6
Afrika	35,5	35,6	0,3
Mısır	10	10,2	2,0
Fas	2,9	5,2	79,3
Güney Afrika	-0,3	5	-
Sudan	3,5	2,2	-37,1
Tunus	3,3	1	-69,7
Latin Amerika ve Karayipler	83,8	125,8	50,1
Arjantin	4,8	2,9	-39,6
Brezilya	18,8	37,4	98,9
Şili	8	15,3	91,3
Kolombiya	6,3	8,2	30,2
Meksika	19	36,7	93,2
Venezuela	-0,5	0,4	-180,0
Asya ve Okyanusya	259,8	277	6,6
Batı Asya	59,9	52,8	-11,9
Lübnan	2,8	2,1	-25,0
Türkiye	20,1	19,4	-3,5
Güney, Doğu ve Güney Doğru Asya	199,5	224	12,3
Çin	69,5	67,3	-3,2
Hong Kong (Çin)	42,9	54,4	26,8
Hindistan	16,9	15,3	-9,5
Endonezya	5,6	5,9	5,4
Malezya	6,1	9,4	54,1
Filipinler	2,3	2,5	8,7
Singapur	24,2	36,9	52,5
Tayland	9,8	10	2,0
Geçiş Ekonomileri	69,3	97,6	40,8
Kazakistan	6,1	8,3	36,1
Romanya	11,4	9	-21,1
Rusya Federasyonu	28,7	48,9	70,4

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s. 325.

Tablo 2.12. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (2006-2007, Milyar \$)

Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Milyar Dolar)	2006	2007*	Değişim (%) (2006/2007)
Gelişmiş Ülkeler	857,5	1001,9	16,8
AB-25	566,4	651	14,9
AB-10	531	610	14,9
ABD	38,9	38	-2,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	175,4	192,9	10,0
Afrika	379,1	438,4	15,6
Latin Amerika	35,5	35,6	0,3
Asya ve Okyanusya	83,8	125,8	50,1
Geçiş Ekonomileri (Güneydoğu Avrupa ve BDT)	259,8	277	6,6
Dünya - Toplam	69,3	97,6	40,8

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Press Release on Preliminary Data for 2007**, United Nations Publications, Cenevre, (* geçici veriler), 2008, s. 3.

Bölgesel olarak baktığımızda, AB ülkeleri, 610 milyar dolar ile, toplam uluslararası UDY girişlerinin yüzde 40'ını çekerken, gelişmekte olan bölgeler arasında önde gelen Güneydoğu Asya toplamda yüzde 15 pay ile yaklaşık 225 milyar dolar doğrudan yatırım almıştır. Türkiye'nin de aralarında olduğu Batı Asya ülkelerine giren UDY bir önceki yıla göre yüzde 10 civarında azalırken, Türkiye'nin 22 milyar dolarlık giriş ile 2006 yılında olduğu gibi (16.), 2007 yılında da ilk 20 ülke arasında yer alması beklemekteyiz. Afrika'ya UDY girişi miktarı sabit kalırken (35 milyar dolar), 2007 yılında Latin Amerika'da UDY girişlerinin yüzde 50 artışla 125 milyar dolara ulaştığı tahmin edilmektedir. Brezilya, Meksika ve Sili'de UDY girişlerinin iki katına çıkması ve yeni (greenfield) yatırımların bu artıştaki en önemli etken olması dikkat çekmektedir¹¹⁰.

¹¹⁰ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s. 332.

Tablo 2.13. Uluslararası Doğrudan Yeni Yatırımlar (2007, Milyar \$)

Bölge	Proje Sayısı	Yatırım Tutarı (Milyar Dolar)	Değişim (%) (2006-2007)	Yaratılan İstihdam	Değişim (%) (2006-2007)
Asya-Pasifik	3.402	395,2	20,2	1.208.583	-0,0
Avrupa	5.384	290,7	5,1	1.026.543	-3,1
K. Amerika	935	54,8	0,1	128.784	10,1
Latin Amerika	777	58,3	-2,0	266.345	44,2
Orta Doğu	486	55,9	-20,7	86.631	-45,9
Afrika	380	92	-16,7	150.887	10,1
Toplam	11.574	946,8	5,1	2.867.730	0,1

Kaynak: OCO Monitor, Foreign Direct Investment, **Intelligence Report 2006-2007**, Financial Times Business Reports, London,, 2008, s. 18.

“Greenfield” olarak adlandırılan yeni/sıfırdan yatırım projeleri ile genişleme yatırımlarını takip eden OCO Consulting verilerine göre, 2007 yılında uluslararası doğrudan yeni yatırım tutarı yüzde 5,1 artışla 947 milyar dolara ulaşmıştır. ABD tüm bu yatırımların yüzde 25’inin kaynağı olarak başlıca yatırımcı ülke olmaya devam etmiştir. 2007 yılındaki toplam 11.574 projeden, toplam 90 milyar dolar değerindeki 1.171 projeyi Çin çekerken, ABD 783 proje ile, Hindistan (geçtiğimiz yıl ikinci sırada idi) 676 proje ile takip eden ülkeler olmuştur.

Tablo 2.14. Yeni (Greenfield) Yatırımlar (2007, Milyar \$)

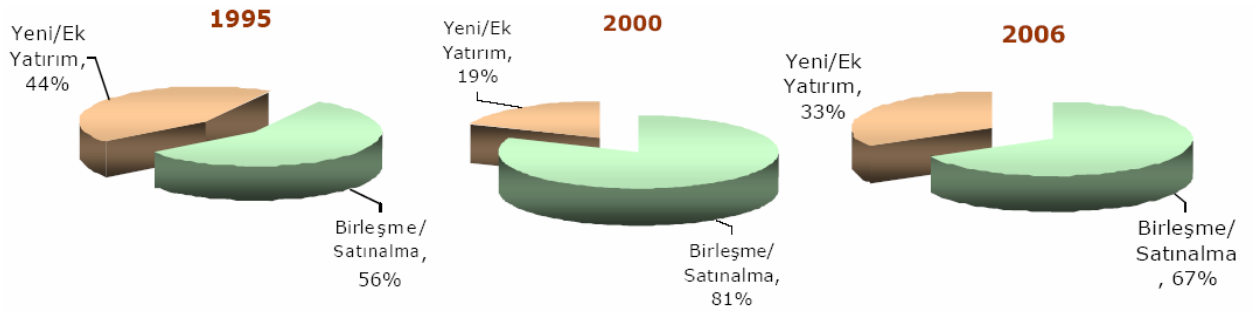
Ülke	Proje Sayısı		Yatırım Tutarı		İstihdam				
	Adet	Sıralama	Milyar Dolar	Sıralama	Kişi	Sıralama			
		2007	2006		2007	2006		2007	2006
Çin	1.171	1	1	90,4	1	1	366.111	1	2
ABD	783	2	3	46,8	3	3	107.141	6	6
Hindistan	676	3	2	52,5	2	2	246.361	2	1
İngiltere	622	4	4	18,7	16	5	51.654	13	8
Fransa	556	5	5	17,1	20	11	49.327	16	14
Almanya	432	6	8	22,8	10	14	41.388	18	21
İspanya	379	7	12	17,8	19	12	60.526	10	16
Romanya	364	8	7	20,2	14	10	148.807	5	4
Rusya Fed.	361	9	6	45,1	4	4	158.319	4	3
Polonya	330	10	9	20,5	13	20	85.522	7	7
BAE	271	11	10	16	22	15	42.089	17	10
Vietnam	260	12	14	40,2	5	16	188.679	3	5
Singapur	239	13	15	23,1	9	18	35.441	22	10
Macaristan	217	14	13	10	28	30	49.399	15	12
Meksika	206	15	18	15,3	23	19	72.722	8	11
Belçika	206	16	29	25,8	26	47	18.371	36	50
Japonya	166	17	20	6,8	36	21	20.511	33	27
İtalya	166	18	22	9,9	29	27	19.420	34	33
Malezya	162	19	27	10	27	44	49.787	14	22
Avustralya	154	20	25	22,1	12	29	33.615	24	36
Toplam	11.574			946,8			2.867.730		

Kaynak: OCO Monitor, **Foreign Direct Investment Intelligence Report 2006-2007**, Financial Times Business Reports, London, 2008, s. 22.

Asya-Pasifik bölgesi çektiği 395 milyar dolar değerindeki projelerle, geçtiğimiz yıla göre yüzde 20 artış ve toplam yeni yatırımlardan aldığı yüzde 40 pay ile, yeni yatırım lokasyonu olarak önde gelen bölge olmaya devam etmiştir. Türkiye, yeni yatırım projeleri açısından, 2006 yılı itibari ile 84 proje ile 37. sırada yer almaktaydı¹¹¹.

¹¹¹ OCO Monitor, **Foreign Direct Investment (FDI) Intelligence Report 2006-2007**, Financial Times Business Reports, London, 2008, s. 11.

Şekil 2.7. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Dağılımı

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Investment Brief 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008 s. 2.

UNCTAD 2007 Dünya Yatırım Raporu'nda, gelişme yolundaki ülke ekonomilerine erişim yönünde yeni yatırımların tercih edildiği, gelişmiş ülkelere ise daha çok birleşme ve satın almalar yoluyla erişim sağlandığı belirtilmektedir.

Birleşme ve satın alma (B&S) işlemleri son yıllarda global UDY girişlerindeki artışta önemli rol oynamıştır. B&S işlemlerinde giderek artan paya sahip olan kolektif yatırım fonları da [özel hisse (private equity), emeklilik (pension), girişim sermayesi (venture capital), hedge fonları vb.)] bu trendin önemli parçaları olmuşlardır.

2006 yılında gerçekleşen ve 1 milyar doların üzerinde değeri olan 172 mega B&S işlemi, sınır ötesi B&S'lerin toplam değerinin yaklaşık üçte ikisini oluşturmuştur. B&S işlemlerinde giderek artan paya sahip olan özel hisse fonları ise 2006 yılında, değeri 158 milyar dolar olan sınır ötesi B&S anlaşmalarına dahil olmuş, 2005 yılına göre yüzde 18 artış kaydetmiştir.

Tablo 2.15. Sınır Ötesi Birleşmeler ve Satın Almalar
(\$1 Milyar ve Üzeri Anlaşmalar)

Yıl	Anlaşma sayısı	Toplam B&S sayısındaki pay (%)	Değer (milyar dolar)	Toplam değerdeki pay (%)
1990	33	1,3	60,9	40,4
1995	36	0,8	80,4	43,1
2000	175	2,2	866,2	75,7
2001	113	1,9	378,1	63,7
2002	81	1,8	213,9	57,8
2003	56	1,2	141,1	47,5
2004	75	1,5	187,6	49,3
2005	141	2,3	454,2	63,4
2006	172	2,5	583,6	66,3

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2006**, United Nations Publications, New York ve Cenevre, 2007, s. 18.

Yılın son çeyreğinde hissedilen yavaşlamaya rağmen, 2007 yılı global B&S işlemlerinin yeni bir zirveye ulaştığı bir yıl olmuştur. Toplam değeri 4,5 trilyon dolara ulanan B&S anlaşmalarının 1 trilyon doların üzerindeki bölümünün, sınır ötesi B&S işlemlerinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. 2007 yılının en büyük B&S anlaşması, ABN Amro'nun 100 milyar dolara yakın bir bedelle, Royal Bank of Scotland, Fortis Group ve Santander Central Hispano SA tarafından kurulan RFS Holding'e satışı olmuştur¹¹².

PricewaterhouseCoopers (PwC) tarafından 11.si yayınlanan Yıllık Global CEO Anketi sonuçlarına göre, CEO'ların yüzde 24'ü 2007 12 aylık dönemde en az bir sınır ötesi B&S işlemi gerçekleştirdiklerini, yüzde 31'i ise önümüzdeki 12 aylık süreçte en az bir anlaşma tamamlayacaklarını belirtmiştir. B&S işlemleri için en tercih edilen bölgeler arasında, Asya, Batı Avrupa, Doğu Avrupa ve Kuzey Amerika

¹¹² United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2006**, United Nations Publications, New York ve Cenevre, 2007, s. 19.

gösterilmiştir. 2008 yılı için de yine ilginin yoğunlukla CEO'ların güveninin en yüksek olduğu Asya Pasifik bölgesinde olacağı görülmektedir.¹¹³

Economic Intelligence Unit (EIU) 2011 Dünya Yatırım Beklentileri Raporu'nun, B&S işlemleriyle ilgili orta vade beklentilerinde ise, ABD merkezli kredi krizi ve bunun yol açtığı mali çalkantının, sağlıklı isleyen global ekonomik yapısı ve çoğu B&S işlemlerinin, sağlıklı bilanço yapıları ve güçlü nakit akışlarına sahip stratejik yatırımcılar tarafından gerçekleştirilme sebepleriyle kontrol altına alınacağı öngörülmektedir.¹¹⁴

OECD 2007 Uluslararası Yatırım Perspektifleri raporunda ise son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin ortaya çıkardığı çok uluslu şirketlerin sayısındaki artışa ve bu işletmelerin uluslar arası sermaye hareketlerinde oynadığı artan role dikkat çekilmiştir. Avrupa'da Wind of Italy'nin Mısır orijinli Orascom tarafından satın alınması, Hintli holding grubu Tata'nın dünyanın besinci en büyük çelik şirketi Anglo-Dutch Corus'u bünyesine katması, Brezilyalı CVRD'nin dünyanın ikinci en büyük madencilik şirketi Kanadalı Inco'yu satın alması bu durumun bazı örneklerindedir. 2008 ve sonrasına dair global UDY beklentileri belirsizlik taşımaktadır. Geçtiğimiz birkaç yılda özellikle Güney Doğu Asya'daki gelişmekte olan ülkelerin hızlı büyüme süreçlerine koşut olarak artan tasarrufların yanı sıra, beklentilerin çok üzerinde artan petrol fiyatları ve buradan kaynaklanan nakit fazlası global pazarda kendine yer aramıştır. Bu durum, portföy yatırımlarının yanı sıra uzun vadeli doğrudan yatırımların da yeni bir artış trendine girmesinin önünü açmıştır. 2007 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 18 oranında artış gösterdiği tahmin edilen UDY girişlerinin önümüzdeki dönemde, global ekonomideki yavaşlama beklentileri ve basta ABD konut kredisi piyasası olmak üzere kredi piyasaları kaynaklı endişelerin de etkisiyle hız kaybedebileceği öngörülmektedir.¹¹⁵

¹¹³ Pricewaterhouse Coopers (PwC), **11th Annual Global CEO Survey**, PwC Publications, 2007, s. 33.

¹¹⁴ Economist Intelligence Unit (EIU), "**Harnessing The Potential of Globalisation Conference**", Davos, 01.2009, s. 95.

¹¹⁵ Organization for Economic Co-Operation And Development (OECD), **International Investment Perspectives 2007: Freedom of Investment in a Changing World**, OECD Publications, New York, 2007, s. 17.

Doğal kaynak istihraç sanayileri alanında, kısıtlama eğilimlerine rağmen, yatırımların devam edeceği öngörüsü en azından bu alanda UDY girişlerinin artmaya devam edeceğine işaret ederken, global cari açık dengesizlikleri, döviz kuru dalgalanmaları, artan faiz oranları, enflasyonist eğilimler ve yüksek emtia fiyatları doğrudan yatırımlardaki artış trendi üzerinde baskı yapan risk faktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim yavaşlama trendi 2007'nin son çeyreğinde B&S işlemlerinde kendini göstermiştir.

PwC tarafından, dünyada ileri gelen 1000'i aşkın şirketin üst düzey yöneticileri arasında yapılan 11. Yıllık Küresel CEO Araştırması'nda ise, dünya ekonomisine yön veren küresel şirketlerin CEO'larının en büyük endişesinin, geçen yıllardan farklı olarak, ekonomik durgunluk olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak gelişmekte olan ekonomilerin CEO'ları gelişmiş ülkelerde görev yapan CEO'lara göre işlerinin büyüme göstereceği konusunda daha iyimser yaklaşmıştır. Kuzey Amerikalı CEO'lardan, bölgesinde geçtiğimiz yıl büyüme gösterecekleri konusunda "çok emin" olanların oranı yüzde 53 iken bu yıl yüzde 35'e kadar gerilemiştir. Batı Avrupa'da da benzer şekilde yüzde 54'ten yüzde 44'e bir gerileme olduğu görülmektedir. Bunların tersine; Asya Pasifik, Latin Amerika ve Orta ve Doğu Avrupa'da CEO'ların duydukları güven artış göstererek ortalama yüzde 55'e kadar yükselmiştir. En çok Çin ve Hindistan'da görev yapan CEO'ların güveni yüksek çıkarken önümüzdeki 12 ay içerisinde büyüme göstereceklerinden "çok emin" olan CEO'ların oranı Çin'de yüzde 73, Hindistan'da ise yüzde 90 olmuştur.

Global likidite sorun yaşanacağı beklentilerine karşılık bir diğer bakış açısı da, dünyanın ekonomik lokomotifleri olarak görülen ABD ekonomisindeki yavaşlamadan, özellikle Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin ayrışma etkisiyle (decoupling) bu süreçten az etkileneceğidir. Bu ihtiyatlı iyimserlik bakış açısına göre, Asya'nın artan ekonomik büyümesiyle paralel piyasayı olumlu yönde etkileyecek üretime yönelik talepleri, ABD ekonomisinin yavaşlamasına karşılık olarak denge oluşturacaktır. Ekonomileri hızla büyüyen Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik büyümelerine koşut olarak artan iç taleplerinin

uluslararası piyasalara getirdiği olumlu etki ve yüksek şirket kârlarının yeni yatırımlar için elverişli ortam yaratması ve emtia fiyatlarından dolayı zenginlesen ve likidite sağlayan Ortadoğu ve Latin Amerika bölge ekonomileri bu sürece fayda sağlayabilecektir. Ayrıca ABD'nin yüksek riskli konut kredisi kullananların geri ödemelerini rahatlatmayı amaçlayan bir planı açıklaması, önemli vergi indirimlerini içermesi beklenen bir ekonomik paketin ABD Merkez Bankası (FED) tarafından destek görmesi, ve beş gelişmiş ülke merkez bankasının piyasalardaki likiditeyi artırmak için birlikte hareket etme kararı almaları uluslararası piyasaları olumlu yönde etkilemiştir.

Küresel ekonominin bugün ulaştığı entegrasyon düzeyi düşünüldüğünde, bu gelişmelerin dolaylı da olsa etkilerinin Türkiye'de de hissedileceğini, krizin boyutları daha net görüne kadar, bir bekleme ve yavaşlama sürecine girileceğini beklemek mümkündür. Bu durum büyük ölçüde kısa dönemli sıcak para hareketleri etkilese de doğrudan yatırımların da daha az risk alır bir konumda olmaları beklenebilmektedir.

2.6. Türkiye'ye Giren Yabancı Sermaye

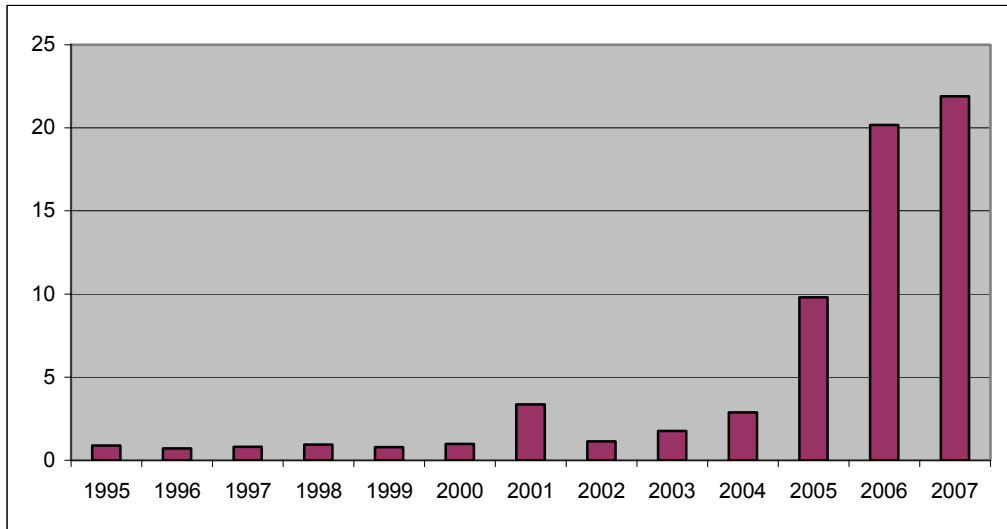
1971 yılında Türkiye'deki doğrudan yabancı sermaye stoku sadece 300 milyon dolardı. 1980 yılına kadar da yabancı sermaye girişi ve dolayısıyla yabancı sermaye stoku hep düşük kalmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye her yıl ortalama 90 milyon dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımı girmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu rakam benzer özellikler gösteren ekonomilerle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır.¹¹⁶ Yabancı sermaye girişlerinin asıl hızlanması, 1980'li yılların ortalarında başlamıştır. Türkiye, dışa kapalı ekonomisini dünya piyasaları ile bütünleştirmek amacıyla, dış ticaret rejimini liberalleştirmiş, kambiyo ve sermaye hareketleri ile birlikte mali piyasalarda reformlar yapmış ve bu gelişmelerden sonra DYS girişlerinde artışlar görülmeye başlanmıştır. Girişler 1991 yılından itibaren 1 milyar dolara oldukça yaklaşmıştır. Fakat aynı zamanda rakamlardan, 1990'lar boyunca DYS yatırımlarının hiçbir zaman 1 milyar dolara ulaşip bu düzeyi

¹¹⁶ Loewendahl, Henry ve Lowendahl, Ebru Ertugal, a.g.e., s. 3.

geçemediği de görülmektedir. Yani başka bir deyişle, 1990'lar boyunca küresel anlamda doğrudan yabancı sermaye akımları önceden görülmemiş düzeylere ulaşmış, dünya ticaret hacmini bile geride bırakırken¹¹⁷, Türkiye'nin çekebildiği miktar sabit kalmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile imzalamış olduğu Gümrük Birliği anlaşması bile ülkeye daha fazla doğrudan yatırım girmesini sağlayamamıştır. Bu dönemde yatırım için verilen izinler 4 milyar dolara yaklaşmış olsa da, gerçekleşen yatırımlar 1 milyar doların altında kalmıştır. Bu gelişmenin bir yorumu da, o zamanki hükümetin, yabancı yatırımcılar tarafından gösterilen bu büyük ilgiyi gerçek yatırıma dönüştürmekte başarısız olduğudur.

Tablo 2.16. Yıllar İtibariyle Türkiye'ye Giren Uluslararası Doğrudan Yatırımlar
(1995-2007, Milyar \$)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2007**, Ankara, 2008, s. 61.

¹¹⁷ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **FDI Inflows 1980-2006**, United Nations Publications, Cenevre, 2007, s. 3.

Türkiye’de sağlanan siyasi ve makroekonomik istikrar ve reform süreci ile yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar sayesinde, 1995-2004 döneminde ortalama 1,4 milyar dolar olan UDY girişleri 2005 yılında 10 milyar dolar, 2006 yılında 20 milyar dolar ve 2007 yılında 22 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye, en fazla UDY çeken ülkeler arasında 2003 yılında 53. sırada iken, 2004 yılında 37. sıraya, 2005 yılında 22. sıraya ve 2006 yılında 16. sıraya yükselmiştir. 2007 yılının geçici verileri, Türkiye’nin ilk 20 içinde yer alacağını göstermektedir. UDY girişleri açısından 2006 yılında ilk defa ilk 20 ülke arasında yer alan Türkiye’nin global UDY akışlarından aldığı pay da, geçmiş dönemdeki binde 2-4 düzeyinden, yüzde 1,5’e yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkelere olan UDY girişlerinden aldığı pay da yüzde 1’den yüzde 5’e yükselen Türkiye gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla UDY çeken 5. ülke olmuştur¹¹⁸.

Tablo 2.17. Türkiye’nin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldığı Paylar (%)

Yıllar	Giriş (Milyar \$)	Dünya Toplamındaki Pay (%)	Gelişmekte Olan Ülkeler Toplamındaki Pay (%)	Sıralama
1970ler	0,1	0,2	0,9	-
1980ler	0,2	0,2	0,8	-
1990lar	0,8	0,2	0,7	-
2000	1,0	0,1	0,4	53
2001	3,4	0,4	1,6	38
2002	1,1	0,2	0,7	53
2003	1,8	0,3	1,0	53
2004	2,9	0,4	1,0	38
2005	9,8	1,0	3,1	23
2006	20,1	1,5	5,3	16

Kaynak: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Investment Brief 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s. 3.

2007 yılında Türkiye’ye 21,9 milyar dolarlık UDY girişinin, 19 milyar dolarını net doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2,9 milyar dolarlık kısmını ise yurtdışında yerleşik kişilerin gayrimenkul alımları oluşturmuştur. En büyük beş

¹¹⁸ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2007**, Ankara, 2008, s. 61.

UDY girişi kalemi 19,2 milyar doların 9,5 milyar dolarlık kısmını açıklamaktadır ve B&S işlemlerinden kaynaklanmıştır¹¹⁹. Gayrimenkul alımları dışarıda tutulduğunda, işlemleri toplam UDY girişlerinin yüzde 90'ını oluştururken, yeni (greenfield) yatırımlar ile genişleme yatırımlarının oranının yüzde 10 civarında olduğu görülmektedir.

2007 yılında finansal hizmetler yüzde 60 pay ile en fazla UDY girişinin olduğu sektör olurken; imalat sanayi yüzde 22 pay ile en fazla sermaye girişinin olduğu ikinci alan olmuştur. Son 5 yıldaki girişlere toplu olarak bakıldığında ise girişlerin yüzde 80'inden fazlasının hizmetler sektöründe gerçekleştiği görülürken, yüzde 19 paya sahip imalat sanayinin alt dallarında ise kimyasallar, gıda-ıcecek-tütün ve metalik olmayan mineraller basta gelmektedir¹²⁰.

Tablo 2.18. Türkiye'ye UDY Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2003-2007, Milyon \$)

Sektörler (Milyon Dolar)	2003	2004	2005	2006	2007	2003- 2007	Toplam Girişlerde Pay (%)
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	1	6	7	6	5	25	0,1
Sanayi	548	358	832	2.102	5.095	8.935	18,8
Madencilik	14	75	40	122	341	592	1,2
İmalat	448	214	788	1.868	4.199	7.517	15,9
<i>Kimyasallar</i>	9	39	174	602	1.103	1.927	4,1
<i>Gıda, ıcecek, tütün</i>	249	78	68	609	758	1.762	3,7
<i>Metalik olmayan mineraller</i>	0	1	53	125	766	945	2,0
Elektrik, gaz, su	86	69	4	112	555	826	1,7
Hizmetler	196	927	7.699	15.537	14.090	38.449	81,1
Finans	51	69	4.018	6.956	11.409	22.503	47,5
Ulaştırma, depolama, telekomünikasyon	2	639	3.285	6.700	1.119	11.745	24,8
Toptan ve Perakende Ticaret	92	103	68	1.167	181	1.611	3,4
Toplam Giriş	745	1.291	8.538	17.645	19.190	47.409	100
Toplam Stok (Kümülatif)	33.537	38.522	71.296	88.246	137.197*	-	-

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008, s. 6. * 3. çeyrek sonu

¹¹⁹ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Investment Brief 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008, s. 3.

¹²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008, s. 4.

Tablo 2.19. Türkiye’de UDY Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı
(2006-2007, Milyon \$)

2006	UDY Girişi (milyon dolar)	Pay (%)	2007	UDY Girişi (milyon dolar)	Pay (%)
1 Hollanda	5.069	28,7	1 Hollanda	5.682	29,6
2 Belçika	3.435	19,5	2 ABD	4.206	21,9
3 Yunanistan	2.791	15,8	3 Yunanistan	2.263	11,8
4 BAE	1.625	9,2	4 Almanya	1.004	5,2
5 Avusturya	1.108	6,3	5 Portekiz	701	3,7
6 ABD	848	4,8	6 İngiltere	688	3,6
7 İngiltere	628	3,6	7 İspanya	588	3,1
8 Fransa	439	2,5	8 Lüksemburg	586	3,1
9 Almanya	357	2,0	9 Avusturya	369	1,9
10 Lüksemburg	251	1,4	10 Fransa	317	1,7
Diğer	1094	15,4	Diğer	2.786	14,5
Toplam	17.645	100	Toplam	19.190	100

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008, s. 6.

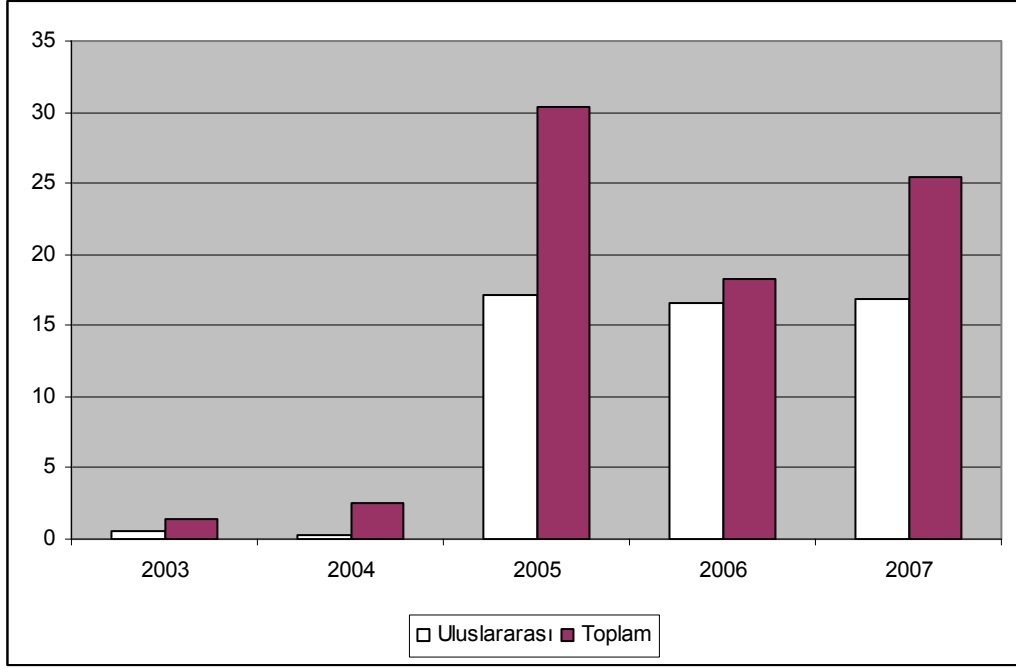
2007 yılında UDY girişlerinin ülkelere dağılımına bakıldığında ise Hollanda – özellikle ING Bank’ın Oyakbank’ı satın alması ve Eureka’nun Garanti Sigorta’nın yüzde 80 hissesini almasından kaynaklanan girişlerle - geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi birinci sırada yer alırken; Citibank-Akbank anlaşmasının devam eden ödemeleri dolayısıyla ABD ve NBG-Finansbank anlaşmasının devam eden ödemeleri dolayısıyla Yunanistan girişlerde yüzde 10’un üzerinde paya sahip ilk 3 ülke olmuşlardır. Türkiye’deki başlıca yatırımcı ülkelere son 5 yıllık dönemde bakıldığında ise Hollanda, ABD, Yunanistan ve Belçika’nın yüzde 10’un üzerinde paya sahip ilk 4 ülke olduğu görülmektedir (Şekil 2.8)¹²¹.

2007 yılında Türkiye’de gerçekleşen toplam 180 kadar birleşme ve satın alma işleminin yarısında uluslararası yatırımcılar taraf olmuştur. Anlaşmaların toplam

¹²¹ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008, s. 4.

değerinin 25 milyar doları aştığı görülürken, bu tutarın üçte ikisi uluslararası yatırımcıların taraf olduğu anlaşmalardan kaynaklanmıştır (Şekil 2.9)¹²².

Şekil 2.8. Türkiye’de Başlıca Uluslararası Birleşme ve Satın Almalar
(2003-2007, Milyar \$)

Kaynak: Ernst & Young, **Birleşme ve Satın Alma İşlemleri 2007 Raporu**, Ernst & Young Publications, New York, 2008, s. 59.

Birleşme ve satın almalarda finans sektörü yine önemli paya sahip olmuş, 2006 yılında bankacılık sektöründeki işlemler dikkat çekerken, bu yıl sigortacılık sektöründe de önemli sayıda anlaşma gerçekleşmiştir.

2007 yılındaki işlemlerden UN Ro-Ro'nun KKR tarafından satın alınması özel hisse (private equity) fonlarının Türkiye’de gerçekleştirdiği en yüksek değerli işlem (1,24 milyar dolar) olmuştur¹²³.

¹²² Ernst & Young, **Birleşme ve Satın Alma İşlemleri 2007 Raporu**, Ernst & Young Publications, New York, 2008, s. 59.

¹²³ Internet Securities Inc. (ISI) Dealwatch, **Emerging Markets Turkey: Business, Company and Industry**, ISI Publications, London, 2008, s. 6.

Tablo 2.20. Türkiye’de Başlıca Uluslararası Birleşme ve Satın Almalar
(2007, Milyon \$)

Hisseleri Satın Alınan Şirket	Alıcı Şirket	Alıcı Şirketin Ülkesi	İşlem Değeri (Milyon Dolar)	Hisse Oranı (%)
Antalya Havalimanı	Fraport-IC İçtaş Holding	Almanya, Türkiye	3.500	100,00
Oyak Bank	ING Bank N.V.	Hollanda	2.673	100,00
Sabiha Gökçen Airport	GMR Infrastructure ; Limak İnş. Tic. A.Ş.; Malaysia Airport Holding Berhad	Hindistan, Türkiye, Malezya	2.600	100,00
Petkim	Injaz Projects; Socar & Turcas Enerji A.Ş.	Suudi Arabistan, Türkiye	2.040	51,00
Finansbank	National Bank of Greece	Yunanistan	1.800	34,40
İzmir Limanı	Ege İhracatçıları Birliği (EİB); Global Yatırım Holding; Hutchison Whampoa	Türkiye, Çin	1.300	100,00
UN Ro-Ro	Kohlberg Kravis Roberts & Co., L.P.(KKR)	ABD	1.240	87,90
Türkiye Finans Katılım Bankası	National Commercial Bank	Suudi Arabistan	1.080	60,00
Eczacıbaşı Jenerik İlaç	Zentiva	Çek Cum.	610,88	75,00
Garanti Sigorta	Eureko	Hollanda	486	80,00
Intergum	Cadbury Schweppes PLC	UK	450	100,00
Cevahir Alışveriş Merkezi	St. Martins Sıhli Gayrimenkul Yatırımcılığı Ticaret A.Ş.	UK	421	50,00
Genel Yaşam Sigorta A.Ş.	Mapfre SA	İspanya	373,81	80,00
Sungate Port Royal Hotel	Mirax Group	Rusya Fed.	340	100,00
Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.	Verbund	Avusturya	326,6	49,99
Şekerbank	TuranAlem Securities	Kazakistan	301	34,00
Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş.	Vaillant Group	Almanya	299,8	72,56
TAV Havalimanları A.Ş.	Meinl Airports International (Meinl European Land)	Avusturya	277,8	10,10

Kaynak: Internet Securities Inc. (ISI) Dealwatch, **Emerging Markets Turkey: Business, Company and Industry**, ISI Publications, London, 2008, s. 11.

Uluslararası doğrudan yatırımlar cari açık finansmanının önemli bir aracı olarak da karsımıza çıkmaktadır. Cari açık finansmanının uzun vadeli ve güvenli bir yolu olarak UDY girişlerinin önemi cari açığın - özellikle yüksek seyretmeye devam etmesi beklenen petrol fiyatları nedeniyle- artacağı beklentileri nedeniyle daha da

artmaktadır. 2007 yılında 38 milyar dolar (tahmini olarak GSYİH'nın yüzde 7,5'i) olan cari açığın 2008 yılında 50 milyar doları aşabileceği (tahmini GSYİH'nın yüzde 8,5'i) tahminleri göz önüne alındığında, UDY girişlerinin artması cari açık finansmanı açısından daha da önem kazanmaktadır. Ödemeler dengesi genel görünümüne baktığımızda, UDY girişleri 2006 yılında olduğu gibi 2007 itibari ile de cari açığın yaklaşık %60'ını karşılamaktadır.

Tablo 2.21. Yıllar İtibariyle Türkiye Cari İşlemler Dengesi ve UDY Girişleri (1980-2007, Milyon \$)

Yıllar	Cari İşlemler Dengesi (Milyon Dolar)	UDY Girişleri (Milyon Dolar)
1980	-3.408	18
1990	-2.625	684
1995	-2.339	885
2000	-9.824	982
2001	3.393	3.352
2002	-1.519	1.133
2003	-8.036	1.752
2004	-15.559	2.885
2005	-22.604	10.029
2006	-32.193	19.918
2007	-37.966	21.873

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008, s. 12.

2007 yılında yatırım teşvik belgelerine bakıldığında, uluslararası sermayeli şirketlerce yapılması öngörülen 5,4 milyar dolarlık 198 adet yatırım projesi için teşvik belgesi alınmıştır. Son 5 yıllık (2003-2007) dönemde ise uluslararası sermayeli şirketlerce toplam bin civarında proje kapsamında 16,3 milyar dolarlık yatırım öngörülmüştür¹²⁴.

¹²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008, s. 8.

2007 yılında kurulan 3.702 adet yeni uluslararası sermayeli şirket ile birlikte, Türkiye'deki toplam yabancı sermayeli şirket sayısı ise 18.308'e ulaşmıştır.

2008 yılı ve sonrası için, halihazırda bilinen B&S anlaşmalarından kaynaklanacak UDY girişlerinin 10 milyar dolar düzeyinde bir giriş sağlayacağı ve özelleştirme potansiyeli ve bununla birlikte uluslararası piyasalarda yaşanan sıkıntılı dönem göz önüne alındığında 15-20 milyar dolar aralığında bir giriş beklemek mümkündür.

Global trendlere paralel olarak son yıllarda Türkiye'ye UDY girişlerinde, artan B&S işlemlerinin de etkisi ile hizmet sektöründe özellikle finans, telekomünikasyon, perakende, gayrimenkul, inşaat alanlarında yoğunlaştığını gözlemledik. Bu trendin önümüzdeki dönemde de devam edeceğini, bunların yanı sıra madencilik, enerji, petrokimya gibi sektörlerle gelen yatırımlarda artış gözlenebileceğini söylemek mümkündür. 2008 yılında verilecek lisanlarla da enerji sektöründe yatırımların artacağı öngörülebilmektedir. Özelleştirme kaynaklı UDY girişlerinin payının 2008 yılında artması beklenmektedir.

Kesintiye uğrayan veya hazırlık çalışmaları devam eden özelleştirme projeleri arasında; elektrik dağıtım şirketleri, otoyol ve köprüler, Halkbank, Milli Piyango ile İzmir, İskenderun gibi bazı limanların özelleştirmesi bulunmaktadır.

2.7. Türkiye Bankacılık Sektörü Yatırımları

Türkiye'de 1989 yılı sonrası başlatılan finansal liberalizasyon süreci sonrası yabancı banka ve iştiraklerinin sayısında önemli derece artış gerçekleşmiştir. 2001 yılı sonrası başlatılan sektördeki yeniden yapılandırma programı ise koşulları yabancılar açısından uygun hale getirdiğinden, günümüzde yabancı bankaların payını geçmişe oranla rekor denilebilecek bir düzeye taşımıştır.

1980 yılında, 24 Ocak 1980 kararları çerçevesince gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ve kısıtlamaların kaldırılmasıyla yabancı banka sayısı 4 iken, bu rakam 1990 yılında en yüksek düzeye ulaşmış 23'ü bulmuştur. Nisan 1994 ve Kasım 2000 krizleri sonrası ise yabancı banka sayısında bir düşme yaşanmış ve Aralık 2006 tarihi itibarıyla sayısı 15 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.22'deki rakamlara ek olarak Aralık 2006 tarihi itibarıyla Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren fakat mevduat kabul etmeyen iki adet yabancı yatırım ve kalkınma bankası da bulunmaktadır. Bu rakam 1990 ve 2000 yılında ise 3'dür). Fakat banka sayılarındaki azalışa rağmen şube sayısı ve istihdam edilen personel rakamları devamlı bir artış eğilimi içerisinde. 2005 yılında gerçekleşen satışlar neticesinde yabancı banka şube sayısı 679 artarak 1072'ye ulaşmıştır. Personel sayısı ise 2005 yılında 10.610 iken 2006 aralık itibarıyla 25.794 gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 2.22'den anlaşılacağı üzere yabancı bankaların Aralık 2006 tarihi itibarıyla istihdam edilen personel bakımından sektördeki payları yüzde 18'ken, sektördeki şube payları ise yüzde 15 düzeyindedir¹²⁵.

¹²⁵ Türkiye Bankalar Birliği (TBB), "Türkiye'de Bankaların 40 Yılı", www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm (23.02.2008), s. 2.

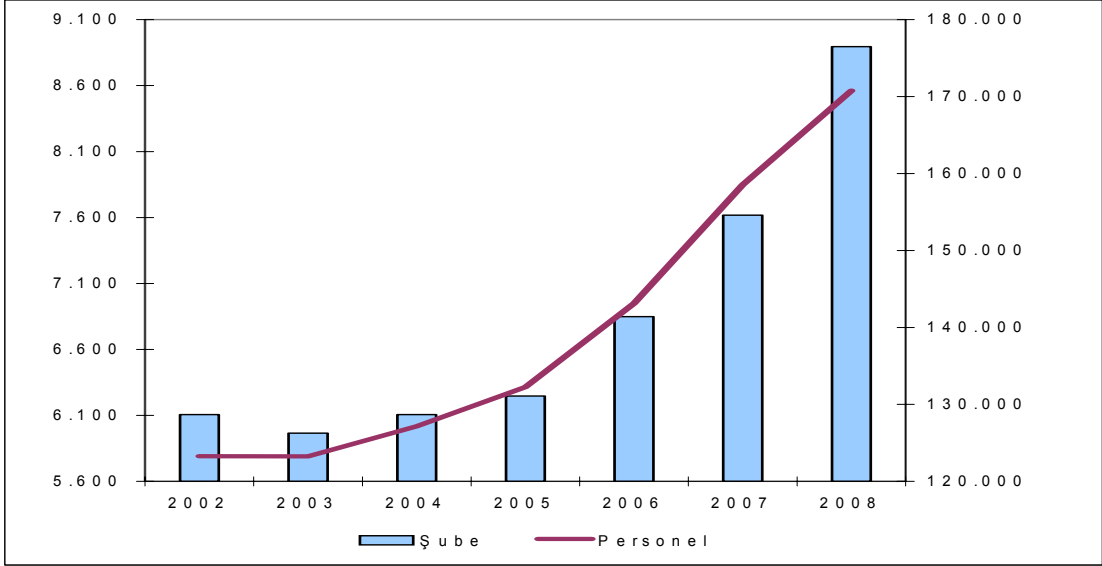
Tablo 2.22. Türkiye’de 1980 Sonrası Banka, Şube ve Personel Sayıları (Adet)

Yıllar	Yabancı Bankalar			Toplam Sektör		
	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1980	4	105	1.842	43	5.954	125.312
1981	6	123	2.034	45	6.244	126.564
1982	9	127	2.453	48	6.353	131.396
1983	10	113	2.603	45	6.281	133.455
1984	13	117	2.769	47	6.202	134.656
1985	15	120	2.652	50	6.268	138.201
1986	17	117	2.901	55	6.348	143.376
1987	17	104	2.721	56	6.417	148.995
1988	19	106	2.810	60	6.528	151.262
1989	21	106	2.929	62	6.593	153.067
1990	23	113	3.012	66	6.560	154.089
1991	21	108	3.011	65	6.477	152.901
1992	20	109	3.010	69	6.206	146.823
1993	20	108	2.408	70	6.212	143.983
1994	20	105	3.256	67	6.087	139.046
1995	18	104	2.985	68	6.241	144.793
1996	18	104	3.170	69	6.442	148.153
1997	18	116	3.799	72	6.819	154.864
1998	18	115	4.051	75	7.370	166.492
1999	19	121	4.185	81	7.691	173.988
2000	18	117	3.805	79	7.837	170.401
2001	15	233	5.395	61	6.908	137.495
2002	15	206	5.416	54	6.106	123.271
2003	15	211	5.430	51	5.968	122.964
2004	13	209	5.880	48	6.106	127.163
2005	13	393	10.610	47	6.247	132.258
2006	15	1072	25.794	46	6.849	143.143
2007	18	1741	36.707	46	7.618	158.534
2008	18	2034	40.567	46	8.895	170.761

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), “Türkiye’de Bankaların 40 Yılı”,
www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm (23.02.2008), s. 2.

İncelenen 1980 – 2006 dönemi içerisinde yabancı sermayeli bankaların aktiflerinin toplam sektör içindeki payları ise, Tablo 2.24’te görüldüğü gibi 1980 yılından 2004’e kadar yüzde 3 ila 5 arasında değişirken 2005 yılında yüzde 6, 2006 yılının sonunda ise yüzde 13,1’e ulaşmıştır.

Şekil 2.9. Türkiye’de Bankacılık Sektörü Şube ve Personel Sayısı Gelişimi
(2002-2008, Adet)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İstatistiki Rapor 2008, TBB Yayınları, İstanbul, 2008, s. 19.

Tablo 2.23. Bankacılık Sektörü Toplam Aktifleri İçerisinde Yabancı Sermayeli Bankaların Payı (%)

1980	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
2,9	3,5	2,9	3,0	4,7	4,4	5,3	5,4	3,0	3,1	2,8	3,4	6,0	13,1	22,4

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **İstatistiki Raporlar 2007**, TBB Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 14-29.

Türk bankacılık sektörüne yabancı girişleri doğrudan banka kurmak veya şube açmak şeklinde olduğu gibi ulusal bir bankaya ortak olmak şeklinde de olabilmektedir. Bankacılık sektöründe aktif büyüklüğü açısından ilk sıralarda yer alan yerel bankaların birleşmelerde başı çektiği görülmektedir¹²⁶.

¹²⁶ Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **İstatistiki Rapor Mart 2008**, TBB Yayınları, İstanbul, s. 20.

Tablo 2.24. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların 2007 Yılı Toplam Aktif Büyüklükleri ve Pazar Payları (Bin TL – %)

Bankalar	Toplam Aktifler (Bin TL)	Pazar Payı (%)
İs Bankası	70.162.109	15.22
Ziraat Bankası	69.171.856	15.01
Akbank	56.298.423	12.21
Yapı ve Kredi Bankası	48.162.713	10.45
Garanti Bankası	47.485.905	10.30
Vakıflar Bankası	34.861.802	7.56
Halk Bankası	33.845.255	7.34
Finans Bank	16.768.465	3.64
Oyakbank	10.809.218	2.34
Denizbank	10.345.628	2.24
HSBC	9.575.734	2.08
Fortis	8.169.341	1.77
TEB	7.440.019	1.61
İller Bankası	4.207.206	0.91
Türk Eximbank	4.041.294	0.88
TSKB	3.925.819	0.85
Citibank	3.427.012	0.74
Sekerbank	3.366.966	0.73
Anadolubank	2.720.648	0.59
Tekstilbank	2.474.237	0.54
Diğer bankalar	13.728.855	2.98
Toplam aktifler	460.988.505	100.00

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **Aylık İstatistiki Raporlar**, TBB Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 14-29.

Özellikle 2005 ve 2006 yılında yoğunlaşan satış ve birleşmelerin, Tablo 2.25’te de sunulan, pazar payları açısından ilk on sırayı oluşturan bankalarda olduğu görülmektedir. Sektördeki en büyük aktif büyüklüğe sahip özel sermayeli banka olan Akbank’ın yüzde 20 hissesi 3.1 milyar dolara Citigroup’a satılmıştır. Yine 2005 yılında Garanti Bankası’nın yüzde 25.5 hissesi General Electric’in iştiraki olan GE Consumer Finance’a 1.806 milyar dolara satılmıştır.

2006 yılının mayıs ayında ise Fransa ve Belçika kökenli olan Dexia şirketi, Denizbank’ın yüzde 75’ini 2.44 milyar dolara satın almıştır. Aktif büyüklüğü açısından Yunanistan’ın en büyük bankası olan NBG’de 2.3 milyar Euro’ya Finansbank’a yüzde 46 oranında ortak olmuştur. 2005 yılında gerçekleşen önemli bir diğer satış da Dışbank’ın yüzde 89.3’ ünün Hollanda Belçika ortaklığı olan Fortis Bank tarafından 985 milyon dolara alınmasıdır.

Ayrıca 2006 yılında bir diğer büyük birleşme gerçekleşmiştir. Yapı ve Kredi Bankası'nın yüzde 57.42'sinin 1.182 milyar Euro'ya satıldığı birleşimde Koç Holding ile İtalyan Unicredit'in yarı yarıya ortak olduğu KFS, bankanın en büyük ortağı konumuna gelmiştir.

Tablo 2.25 Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Satış Fiyatları ve İştirakleri

Banka	Satın Alımı Yapan Yabancı Banka	Yabancıya Satılan Pay (%)	Satış Fiyatı
Abank	Alpha Bank	47.02	242.3 milyon \$
Adabank	The International Investor/Kuveyt	99.99	45.1 milyon TL
Akbank	Citigroup	20.00	3.1 milyar \$
Bank Pozitif	Bank Hapoalim (BH)	57.50	113 milyon \$
Denizbank	Dexia	75.00	2.44 milyar \$
Finansbank	NBG	46.00	2.3 milyar €
Fortis	Fortis	89.34	985 milyon €
Garanti Bankası	GE	25.50	1.806 milyon \$
MNG Bank	BankMed/Arab Bank	91.00	160 milyon \$
Şekerbank	Turan Alem Group	33.98	424.7 milyon TL
Tatbank	Merrill Lynch	100.00	9 milyon \$
TEB	BNP Paribas	50.00	216.8 milyon \$
Tekfenbank	EFG Eurobank	70.00	182 milyon \$
Yapı ve Kredi	Koc-UniCredit	57.40	1.182 milyon €

Kaynak: Adnan Büyükdeniz, "Bankacılıkta Yabancı Sermaye Payı", **Ekonomist Dergisi**, Sayı 87, İstanbul, 2007, s. 3

Bu satışlarla birlikte sektördeki ilk 10 içindeki bankaların beşinin yabancı bankalara satıldığı veya ortaklık yaptığı görülmektedir. Aktif sıralamada üçüncü sırada olan Akbank'ın dördüncü sıradaki Yapı Kredi Bankası (YKB)'nin ve beşinci sıradaki Garanti Bankası'nın yabancılarla ortaklıkları oluşmuştur¹²⁷. Sekizinci sıradaki Finansbank ile onuncu sıradaki Denizbank'ın ise halka açık kısımları dışında kalan hisselerinin tamamına yakını yabancılar tarafından satın alınmıştır.

Ayrıca, sıralananlar dışında da, 2005 ve 2006 yılı içinde 14 birleşme ve satış gerçekleşmiştir.

¹²⁷ Büyükdeniz, Adnan, a.g.m., s. 3

Tablo 2.26 Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Bankaların Aktif Büyüklükleri ve Sektördeki Payları (2007, Bin TL, %)

Banka	Haziran 2006 İtibariyle Toplam Aktifleri (Bin TL)	Toplam Aktifler İçindeki Payı (%)	Bankadaki Yabancı Ortağın Payı (%)	Yabancıların Ortaklık Payına Göre Aktiflerdeki Payı
Abank	1.890.306	0.41	47.02	0.19
ABN Amro	864.246	0.19	100.00	0.19
Adabank	45.552	0.01	100.00	0.01
Akbank	56.298.423	12.21	20.00	2.44
Arap Türk Bankası	410.688	0.09	65.00	0.06
Banca di Roma S.P.A.	66.546	0.01	100.00	0.01
Bank Mellat	221.968	0.05	100.00	0.05
Bank Pozitif	345.977	0.08	57.55	0.05
BankEuropa	1.118.879	0.24	100.00	0.24
Calyon Bank	353.126	0.08	100.00	0.08
Citibank	3.427.012	0.74	100.00	0.74
Denizbank	10.345.628	2.24	75.00	1.68
Deutsche Bank	2.145.775	0.47	100.00	0.47
Finansbank	16.768.465	3.64	46.00	1.68
Fortis	8.169.341	1.77	89.34	1.58
Garanti Bankası	47.485.905	10.30	25.50	2.63
Habib Bank	27.517	0.01	100.00	0.01
HSBC	9.575.734	2.08	100.00	2.08
JPMorgan Chase Bank	106.527	0.02	100.00	0.02
MNG Bank	565.393	0.12	91.00	0.11
Societe Generale (SA)	628.129	0.14	100.00	0.14
Şekerbank	3.366.966	0.73	33.98	0.25
Taib Yatırımbank	20.517	0.004	100.00	0.004
Tat Yatırım Bankası	2.738	0.001	100.00	0.001
TEB	7.440.019	1.61	50.00	0.81
Tekfenbank	906.378	0.20	70.00	0.14
West LB AG	585.092	0.13	100.00	0.13
Yapı ve Kredi Bankası	48.162.713	10.45	40.15	4.20
Bankacılık Sektöründeki Yabancı Payı				20

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **Aylık İstatistiki Raporlar**, TBB Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 45-54.

Yabancı sermayenin ulusal bankalardaki payları da dikkate alındığında, sektördeki yabancılaşmanın yüzde 20 gibi rekor bir düzeyde olduğu görülmektedir. Türkiye'deki liberalizasyon hareketlerinin başladığı 1980 yılı sonrasında günümüze kadar olan dönem incelendiğinde 2005 ve 2006 yılı, yabancı sermayenin bankacılık sektörüne olan ilgisi bakımından önemlidir¹²⁸.

Yabancıların toplam aktifler içerisindeki payı günümüzde 2004 yılına kıyasla yaklaşık beş kat artmış ve giderek artmaktadır. İlginin bu denli artmasının altında yatan nedenler genel olarak diğer gelişmekte olan ülkelerde işleyen süreçle benzer özellikler taşımakla beraber Türkiye'ye özgü nedenler de bulunmaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumu, ülkenin büyüklüğü, demografik yapısı ve bankacılık sistemi kullanım oranlarının düşük olması yanında son yaşanan krizlerle beraber ülkeye girişteki maliyetlerin azalması, yabancı bankaların girişlerini teşvik eden nedenler olarak sıralanabilmektedir.¹²⁹ Bunların yanında Türkiye bankacılık sektörünün gelişme potansiyeli oldukça yüksektir, altyapı açısından iyi bir durumdadır, bankacılık mevzuatında son yapılan düzenlemeler uluslararası standartlara uygun olarak yapılmıştır. Türk bankacılığının kârlılık oranları yüksektir, AB'ye giriş süreci, istikrarlı hükümet, istikrarlı büyüme ve düşük enflasyon oranları bankacılık sektörüne yatırımları arttıran nedenler arasındadır.

Bu girişlerin Türkiye için olumsuz yönleri de olabilmektedir, Türk bankacılık sektörünün yabancıların eline geçmesi Türkiye için büyük bir dezavantajdır. Gelişmiş ülkeler bankacılık sektörünün ulusal sermaye elinde kalması için uğraş vermekteler, bir çok gelişmiş ülkede yabancı banka payı % 20'yi geçmemektedir. Örneğin yabancı bankaların payı AB ülkelerinden Almanya'da %5, İtalya'da %8, Fransa'da %19, Yunanistan'da %20'dir. AB dışındaki ülkelere bakacak olursak ABD %19, Japonya %7, İsviçre %10, Kanada %5 yabancı banka payına sahiptir. Bizde ise bu oran %20'ye şimdiden ulaşmıştır. Finans kaynaklarını büyük oranda yurt dışına teslim etmek bir ülke için çok iyi bir durum olamamaktadır.

¹²⁸ Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **Aylık İstatistik Raporlar**, TBB Yayınları, İstanbul, 2008, s. 55.

¹²⁹ Büyükdeniz, Adnan, a.g.e., s. 2.

2.8. Türkiye Sigortacılık Sektörü Yatırımları

Türkiye’de bankacılık sektöründen sonra sigorta şirketleri de bir bir yabancıların eline geçmektedir. sektördeki yabancı payı, Ekim 2006 itibariyle yüzde 27.2’ye ulaşmış durumdadır.

Ankara Ticaret Odası’nın (ATO) yabancıların sigorta şirketlerindeki doğrudan veya dolaylı ortaklıkları esas alınarak hazırladığı ‘Sigorta Sektöründe Yabancı Payı’ raporuna göre, yabancıların hayat ve emeklilik dışı dallarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerindeki payı yüzde 18.4 düzeyinde iken, hayat-emeklilik dalında faaliyet gösteren şirketlerdeki yabancı sermaye ağırlığı ise yüzde 30.5’e kadar yükselmiştir.

Türkiye’de toplam 7 sigorta şirketinin payları halka açık durumdadır. Söz konusu İMKB’de işlem gören hisselerine yabancıların yaptığı yatırımlar da dikkate alındığında yabancı payı hayat dışı dallarda faaliyet gösteren şirketlerde ortalama yüzde 24’e ulaşırken, hayat/emeklilik alanında faaliyet gösterenlerde yüzde 34.9’a ulaşmıştır. Yabancıların borsada aldığı hisseler de dahil edildiğinde sektördeki yabancı payı toplam yüzde 27.2’ye kadar yükselmiştir.

Türk sigorta sektöründe Hayat ve Emeklilik alanında faaliyet gösteren 21 şirket, hayat dışı sigorta dallarında faaliyet gösteren 31 sigorta şirketi bulunmaktadır. Hayat ve Emeklilik alanında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinden 11’inde değişen oranlarda yabancı payı bulunurken, hayat dışı alanlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinden 16’sında yabancı payı mevcuttur.

Yabancı şirketlerin Türk sigorta şirketlerine ilgi göstermesinin nedenlerinin en başında sektördeki büyüme hızı gelmektedir. 2005 yılında Türk sigortacılık sektörünün aktif büyüklüğü 11 milyar 565 milyon TL’ ye yani 8.6 milyar dolara yükselirken, aktif büyüme oranı yüzde 9.57 olmuştur. 2004 yılında 6.6 milyar TL olan prim üretimi 2005 yılında 7.6 milyar TL’ ye yükselmiş durumdadır. 2006 yılı sonunda 6.7 milyar TL’lik prim üretimi sağlanmıştır. 2007 yılında ise bu rakam 11 milyar TL’ ye ulaşmıştır.

2005 yılında hayat branşında 7 milyon 57 bin 842 adet, elementer branşlarda (Yangın, nakliyat, kasko, kaza, ferdi kaza, tarım, mühendislik, sağlık, kredi, hukuksal koruma) ise 22 milyon 223 bin 812 adet poliçe düzenlenmiştir. 2005 yılında düzenlenen poliçe sayısında elementer branşlarda yüzde 20, hayat branşında ise yüzde 3 artış olmuştur. 2006 yılında hayat branşında poliçe sayısı 3.6 milyona, elementer branşlarda poliçe sayısı ise 27,7 milyona çıkmıştır. 2007 yılında elementer branşlarda 28 milyon 630 bin 151 adet; hayat sigortalarında ise 5 milyon 633 bin 131 adet poliçe üretilmiştir. Toplam poliçe sayısı da 34 milyon 263 bin 282 olmuştur.

27 Ekim 2003 tarihinde faaliyetine başlayan bireysel emeklilik sektöründe 2005 yılı sonu itibariyle 696 bin 508 olan katılımcı sayısı, bireysel emekliliğin üçüncü yılını doldurduğu 27 Ekim 2006'da 1 milyonu aşmıştır. Sistemde biriken fon tutarı ise 2.6 milyar TL'ye ulaşmıştır. 28 Ocak 2008 itibariyle katılımcıların toplam fon tutarı 4 milyar 596 milyon TL, katılımcı sayısı 1 milyon 479 bin 55 olmuştur. Bireysel emeklilik sektöründe 10 yıl içinde katılımcı sayısının 4 milyona, fon büyüklüğünün de 20 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.

Türk sigorta sektörüne yabancıların ilgi göstermesinin nedenlerinden biri de 2004 yılı verilerine göre, Türkiye'de toplanan toplam prim miktarının Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranının yüzde 1.68 düzeyinde olmasıdır.¹³⁰ Bu oran İngiltere'de %12.60, İsviçre'de %11.75, Japonya'da 10.51, ABD'de 9.36, Almanya'da 6.97, İsrail'de 6.16, Slovenya'da 5.61, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nde yüzde 4.39, Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 4.15, Hırvatistan'da yüzde 3.20, Polonya'da yüzde 3.07, Macaristan'da yüzde 2.83, Estonya'da yüzde 2.29 ve Yunanistan'da yüzde 2.10 düzeyindedir. Toplam prim miktarının GSYİH'ya oranının OECD ortalaması yüzde 8.81 iken AB-25 ortalaması yüzde 8.32'dir. Türkiye, sigorta şirketleri açısından ele alınabilecek el değmemiş bir pazar durumundadır.

Kişi başına düşen sigorta primi dikkate alındığında da Türkiye'nin gerilerde olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'de kişi başına düşen yıllık sigorta primi 112 dolar iken, İsviçre'de 5 bin 716 dolar, İngiltere'de 4 bin 508 dolar, Japonya'da 3 bin

¹³⁰ T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **İstatistiki Raporlar**, Ankara, 2008 Mart, s. 2.

874 dolar, ABD’de 3 bin 755 dolar, Almanya’da 2 bin 286 dolar, İsrail’de bin 43 dolar, Slovenya’da 920 dolar, Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nde 862 dolar, Çek Cumhuriyeti’nde 430 dolar, Yunanistan’da 402 dolar, Macaristan’da 287 dolar düzeyindedir. Kişi başına düşen sigorta priminde OECD ortalaması 2 bin 517 dolar, AB-25 ortalaması ise 2 bin 324 dolar düzeyindedir.

2.9 Türkiye’ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekmek İçin Yapılması Gerekenler

Türkiye'nin olması gerekenden çok daha az miktarda doğrudan yabancı sermaye yatırımı çektiği herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Kişi başına düşen DYSY'larına bakıldığında, Türkiye'nin Doğu Avrupa ülkelerinden çok gerilerde olduğu, Afrika ülkeleri ile aynı düzeyde olduğu görülmektedir.¹³¹

Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma yolunda DYSY'larının önemini keşfetmiş ve birer birer ekonomilerini dış yatırımlara açmaya başlamışlardır. İrlanda, 1990 lar boyunca yakaladığı yüksek büyüme hızını büyük ölçüde yabancı sermayeye borçludur. Aynı şekilde Çin, Hindistan, Kore gibi Asya ülkelerinin yanı sıra, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya gibi Avrupa Birliği'ne 2004 yılında girmiş olan eski Doğu Avrupa ülkelerinin daha fazla yabancı sermaye çekme çabaları Türkiye'nin rekabetçi pozisyonunu zora sokmaktadır.

¹³¹ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2006**, Cenevre, United Nations Publications, s. 25.

Tablo 2.27 Türkiye'ye Yabancı Sermaye Girişinin Arttırılması için İzlenmesi
Gereken Politikalar

Kısa Vade (1 Yıl)	Orta Vade (2-4 Yıl) Politik-Kurumsal Faktörler	Uzun Vade (5-10 Yıl)
* Ortak Pazar'a giriş için gereken reformların yapılması (rekabet yasası gibi)	* DYSY önündeki engellerin kaldırılması (yolsuzluk, bürokrasi)	* Avrupa Birliği'ne tam üyelik
* DYSY'nın önündeki kurumsal ve siyasi engellerin kaldırılmasına önelik bir strateji oluşturulması (bürokrasi, genel tavır)	* Fikri mülkiyet haklarının tamamıyla korunur hale gelmesi * AB yapısal fonlarına erişilmesi	* Bölgesel ekonomik ve siyasi ilişkilerde (özellikle Orta Doğu ile) gerçekçi gelişmelerin sağlanması

Kaynak: Henry Loewendahl, Ebru Ertugal Loewendahl, "Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment, Implications of EU Enlargement", **ENEPRI Working Paper No:8**, Paris, Kasım 2006, s. 3.

2001 yılı krizinden sonra makroekonomik dengeler tutturulmaya başlanmış, doğrudan yatırımların önündeki kimi engeller kaldırılmış ve Avrupa Birliği ile müzakerelere başlanma yolunda önemli adımlar atılmış olsa da Türkiye'deki yatırım ortamının daha da iyileştirilmesi gerekmektedir.¹³² Yukarıdaki tabloda, H. Loewendahl ve E. Loewendahl, Türkiye'ye DYSY'ları girişini arttırmak için alınması gereken ekonomik, siyasi ve yatırım politikası ile ilgili önlemleri kısa, orta ve uzun vade olarak belirtmişlerdir. Bu önlemlerin en önemlileri aşağıda açıklanmaktadır.

¹³² Loewendahl, Henry ve Loewendahl, Ebru Ertugal, Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment, Implications of EU Enlargement, **ENEPRI Working Paper No:8**, Paris, Kasım 2006, s. 3.

2.9.1. AB İle İlişkilerin İlerletilmesi

Türkiye'nin bir yatırım üssü olabilmek için yapması gereken; yeni bir döneme girmiş olduğu, politik ve ekonomik istikrar yakalamış olduğunu ve iş ortamına artık politik müdahalelerin yapılmadığını, yabancı yatırımcılara kabul ettirmesi gerektiğidir. Bir anlamda Avrupa Birliği ile ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesi bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Yabancı yatırımcının Türkiye'ye güvenmesini sağlayacak en önemli etken Avrupa Birliği'dir.

2004 yılının başında AB'ye tam üye yapılan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, 1995 sonrasında AB ile müzakerelere başlamış, bu süreç içerisinde yüksek sayılabilecek miktarlarda DYS yatırımı çekmeyi başarmışlardır. Bu ülkeler yıllık ortalama 3-10 milyar dolar arasında yabancı yatırım çekmişlerdir. Bu rakam Türkiye'nin performansı ile karşılaştırıldığında oldukça yüksektir, çünkü Türkiye'nin bir yılda çekmiş olduğu en yüksek DYS yatırımı 3 milyar dolar iken, bu rakamın GSYİH'ya oranı oldukça düşük kalmaktadır. Yani Türkiye'ye giren 3 milyar dolar ile küçük bir Doğu Avrupa ekonomisine giren 3 milyar dolar aynı etkiyi gösteremeyecektir.

Eski Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Türkiye'den önce AB'ye girerek, Türkiye karşısında avantaj sağlamış olmalarına rağmen, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini tamamıyla yerine getirerek AB ile müzakerelere başlaması Türkiye'yi Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile tekrar rekabet eder hale getirebilmektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hakkı elde edebilmek için yerine getirmesi gereken uyum çalışmalarını ciddi ve hızlı bir şekilde tamamlaması yabancı yatırımcılar üzerinde büyük etkiye sahip olabilmektedir.

2.9.2. Bürokrasinin Etkin İşler Hale Getirilmesi

Dünya çapında yapılan çalışmalar, yeni bir şirketin kuruluş ve işletme aşamalarında karşılaşılan gereğinden fazla karmaşık ve uzun süren bürokratik işlemlerin, yabancı sermaye yatırımları önünde çok büyük bir engel teşkil ettiğini

desteklemektedir.¹³³ Yatırımcılar için zaman çok önemli bir faktördür. Yatırım yapmanın uzun bir süreç ve yüksek maliyetler gerektirdiği bir ülkede yatırımcı sayısının artması beklenemez. Bu durumun herkesçe bilinmesine karşın, gelişmekte olan ülkelerde bürokrasi konusunda sağlanan ilerleme oldukça sınırlı kalmıştır.

Bürokrasi her ülkede vardır. Bürokratik işlemler aslında üretilen mal ve hizmetlerin güvenli olmasını, doğal çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olmamasını ve kaliteli olmalarını sağlamaya yöneliktir. Fakat bu uygulamaların aşırı ölçüde uygulanması yatırımcılara zaman kaybı ve maliyet artışı yükler.

Türkiye'de uygulanan idari prosedüre bakıldığında, detaylı bir ön incelemenin bulunduğu, sonradan yapılan denetlemelerin yetersiz kaldığı, aynı belgelerin bir çok kurum tarafından istendiği, kurumsal yapıların ve resmi yetkilerin bazı durumlarda birbiri ile çatıştığı, mevzuatın sürekli değiştiği, açık, yeknesak ve herkes tarafından kabul görmüş idari uygulamaların olmadığı, merkezi yönetim ve yerel idareler arasında da koordinasyon eksiklikleri olduğu görülmektedir.¹³⁴ Türkiye'de de Yabancı yatırımcıları devlet bürokrasisi ile yüz yüze getiren dört süreç bulunmaktadır:

- Ülkeye giriş
- Ülkede çalışma
- Şirket kurma
- Şirket işletme.¹³⁵

Bu süreçler yeni yatırımları geciktirmekte ya da engellemekte ve ülkede mevcut bulunan yatırımcıların yeni yatırım yapmalarının önünü tıkamaktadır. Dünya Ekonomik Forumunun yayınladığı Küresel Rekabetçilik Raporu (Global

¹³³ Morisset, Jacques ve Neso, O. Lumenga, "Administrative Barriers to Foreign Investment in Developing Countries", **Policy Research Working Paper, No: 2848**, The World Bank and International Finance Corporation, Geneva, 1999, s. 4.

¹³⁴ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reformu**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 16.

¹³⁵ Us, Melek, **Removing Administrative Barriers to FDI: Particular Case of Turkey**, OECD Global Forum on International Investment, New York, 2001.

Competitiveness Report), bürokrasi ve kırtasiyeciliği Türkiye'nin rekabetçiliği önündeki en büyük engel olarak göstermiştir.¹³⁶

¹³⁶ Us, Melek, a.g.e., s. 19.

Tablo 2.28 İşlem Başına Toplam Maliyet (\$)

Yerli Yatırımcı İçin		Yabancı Yatırımcı İçin	
Ülke	Maliyet (\$)	Ülke	Maliyet (\$)
Madagaskar	48	Zambiya	417
Hindistan	83	Şili	470
Lesotho	85	Burkina Faso	517
Malawi	100	Tunuz	576
Güney Afrika C.	101	Arjantin	639
Tunuz	105	Mısır	727
Burkina Faso	135	Çek C.	869
Şili	168	Hindistan	974
Uganda	196	Moritanya	1.221
Senegal	201	Letonya	1.229
Mısır	214	Kenya	1.318
Çek C.	243	Ermenistan	1.366
Tanzanya	246	Senegal	1.560
Mali	255	Swaziland	1.784
Gana	257	Litvanya	1.850
Arjantin	319	Gana	1.884
Ermenistan	326	Zimbabve	2.098
Fas	395	Mali	2.172
Zimbabve	402	Slovenya	2.363
Bulgaristan	405	Lesotho	2.605
Swaziland	443	Fas	2.650
Kanya	444	Malawi	2.703
Litvanya	449	Uganda	2.733
Moritanya	512	Ürdün	2.941
Letonya	540	Nijerya	3.343
Türkiye	832	Madagaskar	3.452
Mozambik	1.070	Tanzanya	4.756
Nijerya	1.365	Bulgaristan	6.023
Slovenya	1.535	Romanya	6.207
Ürdün	1.945	Türkiye	6.480
Romanya	2.530	Mozambik	6.695

Kaynak: Jacques Morisset and O. Lumenga Neso, “Administrative Barriers to Foreign Investment in Developing Countries”, **Policy Research Working Paper**, No: 2848, The World Bank and International Finance Corporation, Geneva, s. 68.

Price Waterhouse Coopers (PWC) denetim şirketi ise, Türkiye'nin saydamlaşmamasının fırsat maliyetinin yıllık 1.8 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımı olduğunu vurgulamıştır.

Tablo 2.28'da, yerel ve yabancı yatırımcıların harcadıkları zaman ve ücretler (toplam maliyet) gösterilmektedir. Toplam maliyetin içerisinde hem dolaysız maliyetler, hem de zaman maliyetinin parasal karşılığı yer almaktadır. Sıralamaya bakıldığında, Zambiya, Madagaskar ve Hindistan'ın yerel yatırımcıları için düşük maliyetli olduğu görülmektedir. Yabancı yatırımcılar için ise Güney Afrika Cumhuriyeti, Zambiya ve Şili düşük maliyetli ülkeler iken, Türkiye, Mozambik ve Romanya'da işlem başına maliyetler 6,000 doları aşmaktadır¹³⁷. Türkiye'nin rakipleri sayılan ülkeler Türkiye'den çok daha düşük maliyetli iken, bir çok çalışmada Türkiye ile karşılaştırılan Arjantin'de işlem maliyetleri, 639 dolar ile Türkiye'dekinin onda biri kadardır.

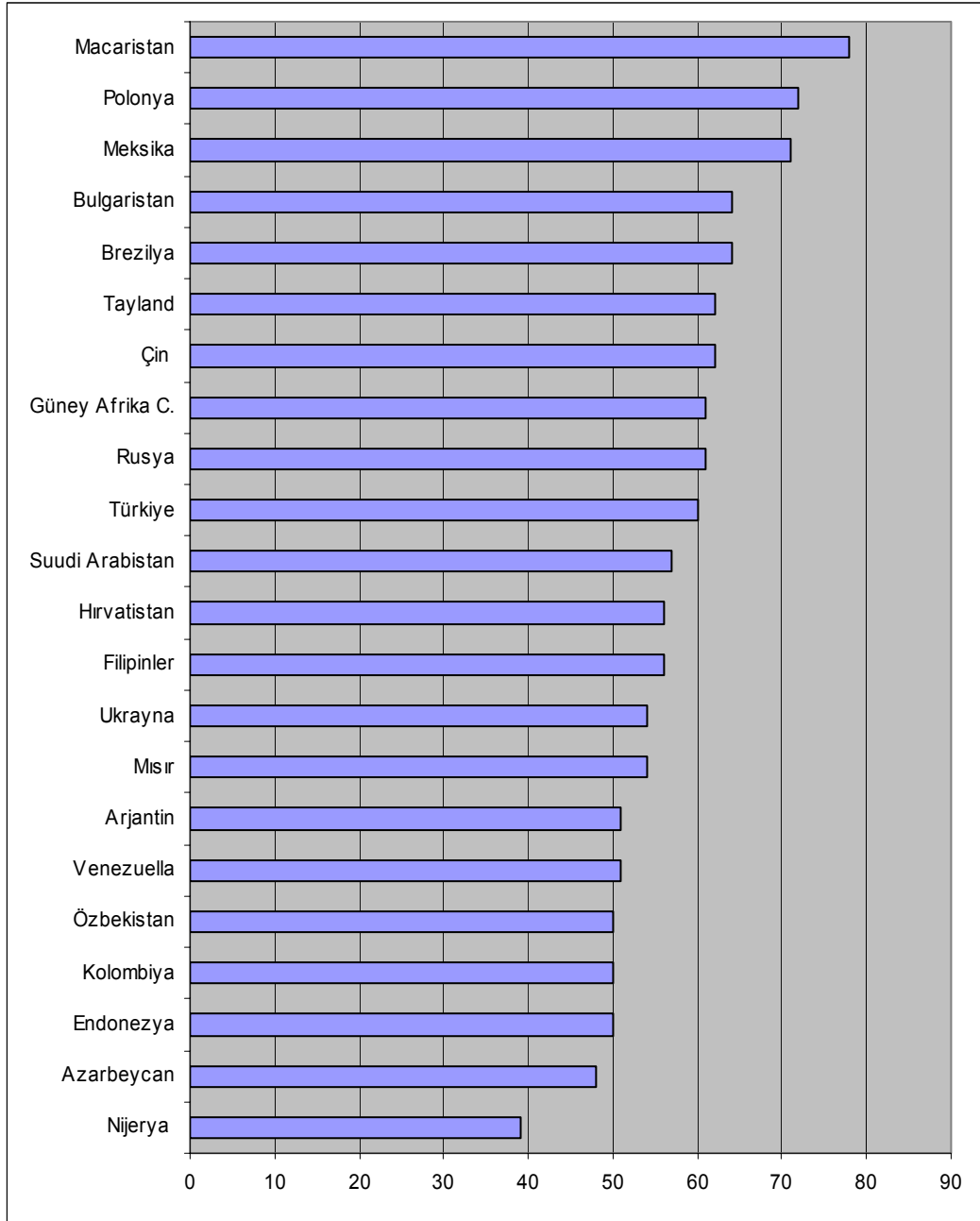
Bu tablo, Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının neden bu kadar düşük seyrettiğini açıklamaktadır. Bir ülkenin diğer olanakları ne kadar uygun olursa olsun, bürokrasisi hantal ve maliyetli olduğu sürece yabancı yatırımcılar o ülkeye rağbet etmeyecektir.

2.9.3. Siyasi ve Ekonomik İstikrarın Sağlanması

Önceden de belirtilmiş olduğu üzere, yabancı sermayenin bir ülkeye çekilebilmesi için, o ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrarın tam olarak sağlanmış olması gerekmektedir. Yıllar boyu Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar iç içe geçmiş, çoğu zaman ülkede birkaç yıl ilerisinin dahi görülmesi imkansız hale gelmiştir. Üst üste yapılan seçimler, bu seçimlerden çıkan eli kolu bağlı koalisyon hükümetleri ve bununla birlikte yüksek bütçe açıkları, enflasyon ve diğer makroekonomik problemlerin yaratmış olduğu belirsizlikler, Türkiye'nin yabancı yatırımcılar tarafından yüksek risk içeren bir ülke olarak görülmesine neden olmuştur.

¹³⁷ Morisset, Neso, a.g.e., s. 75.

Şekil 2.10 İstikrar Endeksi

Kaynak: Lehman Borthers & Eurasia Group, **Stability Index Report 2006-2007**, New York, 2008, s. 2.

New York merkezli Lehman Brothers danışmanlık şirketi ve Avrasya Grubu'nun (Eurasia Group) birlikte hazırladıkları, dünyadaki en büyük 22

gelişmekte olan ülkeyi içeren "Küresel Piyasa İstikrarı Endeksi", politik istikrar, ekonomik istikrar, sosyal yaşam ve güvenliğin de içinde olduğu yirmi değişik etkenden oluşan bir endekstir¹³⁸. Bu endekse göre 40-60 arası orta derecede istikrarı, 60-80 arası yüksek istikrarı göstermektedir. En yüksek dereceyi Macaristan'ın elde ettiği endekste, Türkiye 60 puan ile Suudi Arabistan'ın bir basamak üzerinde, Rusya'nın da bir basamak altında, onuncu sırada yer almaktadır.

Moody's, Fitch, Standard & Poor's gibi uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin ülke notunda tüm bu belirsizlikleri yansıttığından, Türkiye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını cezbeden bir ülke niteliğinde hiçbir zaman olmamıştır. 2000'li yıllara geldiğimizde bu konuda aşama sağlanmaya başlanmıştır. Kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin notunu kademe kademe artırmışlardır. Son olarak Ağustos 2004'te, Türkiye'nin uzun vadeli döviz cinsinden kredi notunu B (+)'dan, BB(-)'ye yükselten Standard & Poor's, 17 Şubat 2005'te, Türkiye'nin BB(-) olan uzun vadeli döviz cinsi ile 'BB' olan uzun vade yerel para birimi cinsi ve 'B' olan kısa vade döviz ve yerel para birimi kredi notlarını aynen teyit etmişti. 2008 Nisan'da yayınlanan son verilere göre Türkiye'nin notu 2001 yılından beri ilk defa düşürülmüş durumdadır. Bu notun düşmesinin en önemli nedenlerinden biri cari açığın artması olmuştur. Cari açığı daha yüksek olan Güney Afrika, Macaristan ve İzlanda'nın notunun düşmediğini göz önüne alırsak Türkiye'nin notunun cari açık yanında siyasi istikrarsızlık nedeniyle düştüğü sonucu çıkarılabilmektedir. Enflasyonun yükseldiği ve piyasaların tedirgin olduğu bu günlerde Standard & Poor's'un Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi piyasalarda olumsuz bir etki yaratacaktır.

Türkiye'nin çözümlemesi gereken bir diğer konu da yolsuzluklardır. 2001 yılında yapılan bir çalışmaya göre, Türkiye dünya yolsuzluk endeksinde dördüncü sırada yer almıştır. Bu raporu okuyan bir yatırımcının, Türkiye'ye yatırım yapmayı düşünmesi dahi beklenemez. Bu rapora göre, yabancı yatırımcıların %63'ü yolsuzluklar nedeniyle Türkiye'ye yatırım yapmak istememektedirler.¹³⁹ Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün (Transparency International) 2007 yılı yolsuzluk raporunda,

¹³⁸ Lehman Brothers & Eurasia Group, **Stability Index Report 2006**, New York, 2007, s. 2.

¹³⁹ Mecidov, a.g.e., s. 15

179 ülke arasında, Türkiye 4.1 puanla 64. sırayı Bulgaristan ve Hırvatistan ile paylaşmaktadır.¹⁴⁰ Bu rapora göre Finlandiya 9.7 puanla yolsuzluğun en az olduğu ülke iken, Bangladeş ve Haiti 1.5 puanla yolsuzluğun en sık yaşandığı ülkeler olarak tescil edilmişlerdir.

Tablo 2.29. Uluslararası Saydamlık Örgütü Yolsuzluk Endeksi (2007)

2007 Sıralaması	Ülke	2007 Notu
1	Danimarka	9,4
1	Finlandiya	9,4
1	Yeni Zellanda	9,4
4	Singapur	9,3
4	İsveç	9,3
6	İzlanda	9,2
7	Hollanda	9
7	İsviçre	9
9	Kanada	8,7
9	Norveç	8,7
64	Bulgaristan	4,1
64	Hırvatistan	4,1
64	Türkiye	4,1
105	Mısır	2,9
143	Rusya	2,3
178	Irak	1,5
179	Myanmar	1,4
179	Somali	1,4

Kaynak: Transparency International, **Corruption Perceptions Index (CPI) 2007**, Transparency Publications, Berlin, 2008, s. 15.

Yolsuzlukların da doğrudan yabancı sermaye yatırımları önünde önemli bir engel olduğu açıkça bilinmektedir. Son yıllarda siyasi ve ekonomik istikran yakalamak için var gücüyle çalışan Türkiye, yolsuzluklar konusuna da ağırlık

¹⁴⁰ Transparency International, a.g.e., s. 11.

vermeli, en azından önümüzdeki yıllarda bu listede daha üst basamaklara yükselmeyi hedeflemelidir. Zira bu türden çalışmalar Türkiye'nin yurt dışındaki imajını zedelemekte, ekonomik gelişmenin önünü tıkamaktadır.

2.9.4. Diğer Ülke ve Ülke Grupları ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi

Türkiye, her zaman bahsedildiği gibi, çok özel bir konuma sahiptir. Batısında gelişmiş Avrupa ekonomileri, doğusunda da zengin doğal kaynaklara sahip ülkeler bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin yakın çevresindeki gelişmekte olan pazarlar (doğuda Kafkasya ve Orta Asya, batıda Balkanlar, kuzeyde Rusya, güneyde Arap ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkeleri) Türkiye'ye önemli bir köprü görevi vermektedir. Bu bölgelerdeki pazarlara açılmak isteyen Batılı şirketler için aslında Türkiye gerçek bir ekonomik üs olma şansına sahiptir.

Ne yazık ki Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana komşuları ve çevre ülkeler ile yapıcı ekonomik ve siyasi ilişkiler kuramamıştır. Özellikle Ermenistan, Yunanistan ve Suriye ile olan sınır problemlerinin Türk ekonomisinin potansiyelini kısıtladığı söylenebilmektedir. Günümüzde bu konuda bir takım olumlu adımlar atılmaktadır. Suriye, sınır konusunda taviz vereceğini açıklamış, Ermenistan ile halen kapalı olan sınırların açılması gündeme gelmiştir.

Türkiye'nin yine bu ülkelerle yapmakta olduğu ticaret hacmi de düşük seviyelerdedir.

Türkiye dış ticaretinin büyük bir kısmını her yıl azalmakta olsa da OECD ülkeleri ile yapmaktadır. Bunun yanında Avrupa Birliğiyle olan ticari ilişkilerin büyük boyutta olması da Avrupa Birliği ile olan ticaretin önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye komşusu olan ülkeler ve üye olduğu diğer ekonomik teşkilatlarla olan ilişkilerini de ilerletmeli, konumu sayesinde elinde bulunan avantajlardan olabildiğince yararlanmaya çalışmalıdır.

2.9.5. Türkiye Yatırım Promosyon Ajansının Kurulması

Yaptığı analitik çalışmada. Jacques Morisset, bir ülkenin kaliteli bir yatırım ortamı sunduğu sürece, yatırım promosyon ajansları sayesinde daha fazla yabancı yatırım çekebileceği sonucuna varmıştır.¹⁴¹

Türkiye'nin önde gelen rakipleri gün geçtikçe daha gelişmiş ve profesyonel promosyon ajansları kurarak yeni doğrudan yatırımlar çekmektedirler. Örneğin Çek Cumhuriyeti'nin yatırım promosyon ajansı olan CzechInvest ülkesini bir marka olarak tanıtmakta oldukça başarılı olmuş, yeni yatırımların ülkeye girmesinde pay sahibi olmuştur.¹⁴² Ajans, stratejisini açıkça önceden belirlemiş, yabancı yatırımcılarla yerel üreticiler arasındaki iletişimi güçlendirerek verimliliği artırmayı hedeflemiştir. Türkiye'de de diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gibi, yatırım ortamını tanıtacak, yatırımcıları yönlendirecek ve yardım edecek bir promosyon ajansı kurulmalıdır.

Türkiye'deki 2006 yılına kadar mevcut olan uygulama irtibat büroları şeklindedir. Yurt dışında yerleşik kişi ve kurumlar, pazar araştırması yapmak, alıcı ve satıcılarla iletişim kurabilmek ve diğer ticari bağlantılara erişebilmek gibi amaçlarla irtibat büroları açabilmektedirler. Bu bürolar hiçbir ticari faaliyet yapamamakta, sadece izin verilen konu dahilinde faaliyet gösterebilmektedirler. Çeşitli sektörlerle ve sadece belirli ülkelere ait olan bu bürolar, yabancı sermaye girişi için olumlu olsa da, promosyon ajansı gibi kapsamlı bir faaliyet yürütemezler. Şu an Türkiye'deki mevcut uygulama ise yatırım ajansları şeklindedir. İş çevrelerinin yoğun isteği ile 2006 yılında faaliyete girmişlerdir. Faaliyete geçer geçmez Türkiye'ye yapılan yatırımlarda olumlu bir artış olması beklenemez ama gelecek yıllar için olumlu gelişmeleri kalkınma ajansı sağlayabileceği düşünülmektedir.

¹⁴¹ Morisset, Jacques, "Does a Country Need a Promotion Agency to Attract Foreign Direct Investment?", **Policy Research Working Paper No: 3028**, The World Bank Foreign Investment Advisory Service, Geneva, 2003, s. 15.

¹⁴² Loewendahl, Henry ve Lowendahl, Ebru Ertugal, a.g.e., s. 36.

Bütün bu etkenler göz önünde bulundurularak, Türkiye'deki yatırım ortamını iyileştirmek için, 2003 yılında Türk hükümeti kapsamlı bir reform programı başlatmıştır. Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) kurulmuş, belli başlı engelleri ortadan kaldırma yolunda akılcı öneriler ve stratejiler geliştirilebilmesi için her biri başka bir alanda uzmanlaşmış teknik komiteler kurulmuştur. Bu süreçte özel sektör ve kamunun verimli bir işbirliği içerisinde olmaları çok önemli olduğundan, her bir komitede hem özel sektörden, hem de devlet kurumlarından temsilciler bulunmaktadır.

Kurul tarafından reform yapılması gerekli görülen belli başlı konular şunlardır:

- Şirket kuruluş aşaması
- istihdam
- lisanslar yatırımın yeri vergiler ve teşvikler gümrükler ve standartlar
- fikri mülkiyet hakları
- küçük ve orta ölçekli kuruluşlar
- yatırımın promosyonu
- doğrudan yabancı sermaye yatırımları kanunu

Bu doğrultuda, şirketlerin sicil kayıt işlemlerini 19 aşamadan 3 aşamaya, iki buçuk aydan bir güne düşüren kanun yürürlüğe girmiştir. Çok sayıda otoriteden onay ve imza alınmasını gerektiren bu süreç¹⁴³, artık sadece standart bir formun doldurulması işlemine dönüşmüştür. Bu yenilik doğrudan yatırımların önündeki bürokratik karmaşanın hafiflemesi açısından olumlu bir gelişmedir.

¹⁴³ Arıkan, Deniz, s. 55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YABANCI SERMAYELİ ŞİRKETLERİN YAPISI VE EKONOMİK KATKILARININ ÖLÇÜLMESİ

3.1. Analizde Kullanılan Verilerin Tanıtımı

Yabancı sermayeli şirketlerin yapısını ve ekonomiye olan katkılarını ölçebilmek için İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından her yıl açıklanan ve Türkiye'nin ilk 500 büyük sanayi kuruluşunu kapsayan şirket bilgilerinden yararlanılmıştır. İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışması, 1968 yılından bu yana, 41 yıldır her yıl düzenli olarak hazırlanıp, kamuoyunun bilgisine ve kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, bir ülkenin ekonomisi açısından çok olumlu etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerin en önemlileri, ekonomik büyümeyi güçlendirmek, istihdamı artırmak, ödemeler dengesini iyileştirmek ve ülke genelindeki ekonomik verimliliği yükseltmek olarak sıralanabilmektedir.

Yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye ekonomisi içerisinde nasıl bir yere sahip olduklarını anlayabilmek için, bu şirketleri yerli şirketlerle karşılaştırmak gerekmektedir. Çalışmanın bu bölümünde yapılan analizlerde İstanbul Sanayi Odası'nın (İSO) her yıl yayınlamakta olduğu, yerli özel sektör şirketleri, kamuya ait şirketler ve yabancı sermayeli şirketleri içeren Türkiye'nin En Büyük 500 sanayi Kuruluşu" adlı yıllık çalışmalardan faydalanılmıştır. Veriler üretimden satışlar, satış hasılatı, katma değer, öz sermaye, aktif büyüklük, kâr, istihdam ve ihracat rakamları gibi gruplandırılarak 1993 ve 2007 yılları arasındaki gelişmeler incelenmiş ve analiz ortaya çıkarılmıştır.

Bilindiği gibi, İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışması;

- Kuruluş isimleri,
- Kuruluşun sıralamadaki yeri,

- Kuruluşun faaliyet gösterdiği sektör,
- Üretimden satışlar,
- Satış hasılatı,
- Brüt katma değer,
- Öz sermaye,
- Net aktif tutarı,
- Vergi öncesi dönem kârı,
- İhracat tutarı,
- Ücretle çalışan sayısı,
- Sermaye dağılımı,

bilgilerini içermektedir.

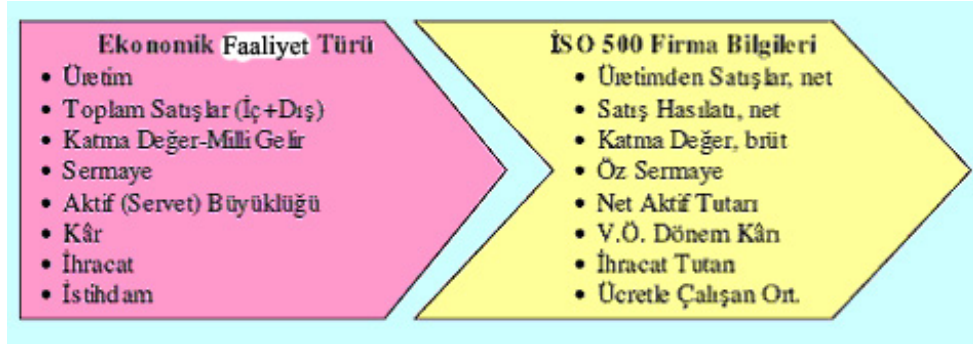
İSO'nun yaptığı Türkiye'nin ilk 500 büyük sanayi kuruluşu araştırması yaklaşık 41 yıl önce yapılmaya başlanmıştır. Bu süreler içinde ilk sıralardaki şirketler her zaman kamu kuruluşları olmuştur. 2005 yılı ile birlikte bu durum değişmiş ve Türkiye'nin en büyük sanayi kuruluşu bir özel sektör kuruluşu olmuştur. 2006 ve 2007 yıllarında da bu durum değişmemiş ve bir özel sektör kuruluşu, en büyük sanayi kuruluşu olarak ilk sırada yer almaya devam etmiştir¹⁴⁴. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, 2007 yılında da üretimden satışlara göre en büyük sanayi kuruluşu Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş. (TÜPRAŞ)'tır.

3.2. Ekonomik Faaliyeti Temsil Eden Göstergeler

İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışmasında yer alan ve kamuoyuna duyurulan şirket bazındaki bilgiler kısıtı altında, ekonomik faaliyet türüne ve bu faaliyetleri temsil eden göstergelere Şekil 3.1'de yer verilmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde temsil ettiği ekonomik faaliyet türü bu sınıflandırma esas alınarak ifade edilecektir. Şekil 3.1.'de de görülebileceği gibi, veri kısıtı altında sekiz ekonomik faaliyet türü tanımlanmıştır. Yabancı sermayenin ekonomik faaliyet içindeki yeri, bu faaliyet türleri esas alınarak ileriki bölümde ortaya konulmuştur.

¹⁴⁴ Arıkan, Deniz, **Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**, Arıkan Basım Yayın Dağıtım, 2006, s. 49.

Şekil 3.1. İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Ekonomik Faaliyetleri Temsil Eden Göstergeler

Kaynak: Ercan Türkan, **Türkiye’de Ekonomik Aktivite ve Yabancı Sermaye**, TCMB Yayınları, Ankara, 2005, s. 3.

3.3. 500 Büyük Kuruluşun Temsil Gücü

Bu çalışmada temel veri kaynağı olarak kullanılan İSO 500 şirket bilgilerinin Türk ekonomisinin makro büyüklükleri içerisindeki nispi önemi hakkında bir fikir edinmenin aşağıda yapılan değerlendirmeler öncesinde yararlı olacağı düşünülmektedir.

İSO 500 kuruluşlarının Türkiye ekonomisindeki yerini iki açıdan ele almak gerekmektedir. Birincisi, İSO 500 şirketlerinin tamamının sanayi sektöründe faaliyet gösteriyor olmasıdır. Temsil gücü açısından altı çizilmesi gereken ikinci husus ise, sanayi sektörü içerisinde bu şirketlerin taşıdığı nispi ağırlığın ne olduğu ile ilgilidir.

İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu çalışması sanayi sektöründe faaliyet gösteren şirketler arasından seçilmektedir. Dolayısıyla başta imalat sektörü olmak üzere madencilik ve elektrik sektörlerinde faaliyet gösteren şirketleri de kapsamaktadır. Hizmetler sektöründe faaliyet gösteren şirketler ise İSO 500 çalışması kapsamında değildir. Bu nedenle, aşağıda yabancı sermayeli şirketlerin ekonomik faaliyet içindeki rolü değerlendirilirken, sanayi sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin anlaşılması gerekmektedir.

2007 yılı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığı'nca verilen yabancı sermaye izinleri ve fiili girişlere bakıldığında, yabancı sermaye katılımı açısından hizmetler sektörünün en az imalat sektörü kadar önemli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, yabancı sermayenin ekonomi içindeki rolü ve katkısı açısından, aşağıda sanayi sektörü için ortaya konulan büyüklüklerin, hizmetler sektörü için de geçerli olabileceğini söylemek, en azından benzeri bir eğilim taşıdığını ifade etmek çok yanlış olmayacaktır.

İSO çalışmasında, temsil gücünün bir göstergesi olarak, 500 Büyük Şirket'in Türkiye'de yaratılan brüt katma değer içerisindeki payına ilişkin istatistiklere yer verilmektedir. Bu verilere göre Türkiye'de yaratılan brüt katma değer içerisinde İSO ilk 500 şirketlerinin % 50'den fazla payı vardır. Bu sonuç söz konusu Türkiye ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır..

İSO İlk 500 Büyük Şirket çalışmasına göre 1993 yılında yabancı sermaye paylı kuruluş sayısı 100 olmuştur. 2005 yılında bu sayı 136 iken, 2006'da 140'a çıkmıştır. 2007 yılında İSO 500 kapsamında yer alan yabancı sermaye paylı kuruluş sayısı 143'tür. Bu 143 şirketin 43 tanesi % 100 yabancı sermayelidir. İSO 500'deki yabancı sermayeli kuruluşlar 2007 yılı toplamına bakıldığında 143 kuruluşun İSO 500'de üretimden satışların %33,3, brüt katma değerde %37,5 , dönem kârında %38,1 , ihracatta da %47,6 oranında pay aldıkları görülmektedir. Çalışanlarda da 143 yabancı sermaye paylı kuruluşun payı %29,3'tür.

500 büyük sanayi kuruluşu içinde, sayısal olarak %29,6 paya sahip olan yabancı sermaye paylı kuruluşlar ekonomik büyüklüklerde çok daha büyük paya sahip bulunmaktadır. Yabancı sermaye paylı kuruluşlarda en başarılı ekonomik göstergenin ihracat olduğu da görülmektedir.

Tablo 3.1. Yabancı Sermaye Paylı Kuruluşların Çalışan Sayısına Göre Dağılımı

Çalışan Sayısı (Adet)	Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	Üretimden Satışlar (Net) (%)	Brüt Katma Değer (%)	Dönem Kârı (V.Ö.) (%)	İhracat (%)	YSS'lerde Çalışan Oranı (%)
1--50	19	17,9	17,3	17,8	31,7	10,2
51--100	19	5,2	3	4,5	5,8	5,2
101--150	17	3	3,9	2,4	3,5	3,6
151--200	12	1,6	4,3	5,3	0,6	1,4
201--250	10	1	4,9	3,6	1,3	1,4
251--300	22	1,9	1,1	1,9	1,9	2,4
301--350	16	1,1	1,6	1,2	1,3	1,6
351--400	9	0,6	0,5	0,6	0,5	0,8
401--450	10	0,5	0,5	0,3	0,6	2
451-500	9	0,4	0,3	0,6	0,5	0,8
Toplam	143	33,3	37,5	38,1	47,6	29,3

Kaynak: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Yabancı Sermaye Paylı Kuruluşlar**, YSGM Yayınları, Ankara, 2008, s. 5.

3.4. Ekonomide Yabancı Sermaye Etkisi

Bu bölümde İSO İlk 500 Büyük Firma çalışmalarından aldığımız veriler ile yabancı sermayenin ekonomi üzerine etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. İSO İlk 500 firma üretim, toplam satışlar, katma değer, sermaye, aktif büyüklüğü, kar, ihracat ve istihdam verileri birbirleriyle karşılaştırılarak çıkarımlar yapılmıştır.

3.4.1. Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı

Türkiye piyasasına yabancı sermayeli kuruluş girişi 1993 yılından beri sürekli bir artış göstermiştir. Tablo 3.1.'de 1993 ve 2007 yılları arasında İSO ilk 500 Büyük Şirket içerisindeki yabancı sermaye paylı şirket sayıları ve yabancı sermaye payları görülmektedir. 1993 yılında bu yana yabancı sermayeli şirket sayısında sürekli bir artış görülmekle beraber en büyük artışın % 100 ve %99 yabancı payı olan şirket sayısında olduğu görülmektedir. Bu bulgu yabancı sermayeli şirketlerin etkin ve güçlü bir şekilde ülkemizde faaliyet göstermek istediklerini ortaya koymaktadır. Bu

da Türkiye pazarının güvenli ve istikrarlı yapısı yanında büyük bir pazar oluşu ve çevre ülkelere ulaşım kolaylıklarıyla gelişen bir olgudur.

Tablo 3.2. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçerisinde Yabancı Sermayeli Kuruluşlar (Adet)

Yıllar	Sermaye Payı (%)													Toplam (Adet)
	100%	99% -	90% -	80% -	70% -	60% -	50% -	50%	40% -	30% -	20% -	10% -	10% -	
	100%	100%	99%	90%	80%	70%	60%	50%	49%	40%	30%	20%	10%	0%
1993	15	4	5	3	5	3	14	9	9	7	8	12	6	100
1994	18	7	6	1	4	4	13	9	9	10	9	11	9	110
1995	20	6	6	2	6	6	10	7	8	11	6	12	16	116
1996	19	9	4	4	6	8	9	11	9	8	5	8	13	113
1997	20	6	6	3	7	6	10	10	12	9	9	10	12	120
1998	20	6	5	9	5	7	10	8	15	9	11	11	13	129
1999	22	7	4	8	5	5	11	13	17	8	14	11	13	138
2000	22	10	5	8	4	4	10	10	16	7	14	8	13	131
2001	22	16	6	9	4	4	10	11	17	8	13	4	14	138
2002	25	15	5	8	5	5	11	10	15	8	12	7	14	140
2003	34	15	7	8	5	5	11	9	14	11	7	8	13	147
2004	37	11	8	8	5	5	11	10	12	10	9	5	18	149
2005	40	9	7	8	7	2	8	9	8	8	8	5	17	136
2006	39	12	7	7	9	5	10	7	7	7	11	2	17	140
2007	43	9	6	7	10	5	7	13	9	8	9	1	16	143

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan hesaplanmıştır (1993-2007).

Tablo 3.1.'deki şirket sayılarına bakıldığında %100 yabancı sermaye paylı kuruluşların her geçen yıl arttığını görülmektedir. Bu durum yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye pazarına olan güvenleri ile daha büyük sermaye payları ile daha etkin bir şekilde çalışmaya başladıklarını göstermektedir.

3.4.2. Ekonomik Faaliyete Yabancı Sermaye Katılımı

Bu bölümde, sekiz ayrı ekonomik faaliyet türü dikkate alınarak, her bir faaliyet içinde yabancı sermayenin nispi önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu faaliyet türleri; mevcut veri kısıtları altında üretim, toplam satışlar, katma değer, sermaye, aktif büyüklüğü, kâr, ihracat ve istihdam olarak belirlenmiştir. Her

bir başlık altında 1993-2007 yılları arasındaki toplam veriler ve yüzde payları düzenlenmiştir. Kullanılan veriler ekte yer almaktadır. Bu bölümde belirlenen verilerin değerlendirilmesi ve analiz sonuçları sunulmaktadır. Analizler yabancı sermayeli, kamu sermayeli ve özel sermayeli şirketler için ayrı ayrı yapılmıştır. Elde edilen ekonomik göstergeler arasında Öz Sermeye / Aktif, Satışlar / Öz Sermeye, İhracat (TL) / Öz Sermeye (ihracat rakamları bulunduğu yıldaki ortalama döviz kuru baz alınarak TL olarak hesaplanmıştır.), İhracat (TL) / Satışlar, Kâr / Satışlar, Kâr / Aktif, Kâr / Öz Sermeye, Katma Değer / Öz Sermeye, Katma Değer / İstihdam oranları yer almaktadır.

Tablo 3.3. Yabancı Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler

Yıllar	SER./AKT.	SAT./SER.	İHR.(TL.) /SER.	İHR.(TL.) /SAT.	KÂR./SAT.	KÂR./AKT.	KÂR./SER.	KD./SER.	KD./İST.
1993	0,178	9,95	0,67	0,07	0,09	0,16	0,88	2,14	0,00
1994	0,280	6,34	0,97	0,15	0,09	0,16	0,59	1,06	0,00
1995	0,413	4,96	0,68	0,14	0,08	0,16	0,39	1,12	0,00
1996	0,407	4,90	0,75	0,15	0,09	0,17	0,43	1,12	0,00
1997	0,387	4,79	0,70	0,15	0,10	0,18	0,46	1,25	0,01
1998	0,391	4,31	0,80	0,19	0,08	0,13	0,33	1,25	0,01
1999	0,373	3,93	0,90	0,23	0,06	0,09	0,24	1,05	0,02
2000	0,410	4,09	0,83	0,20	0,07	0,11	0,28	1,15	0,04
2001	0,337	4,53	1,52	0,34	0,03	0,05	0,16	1,04	0,05
2002	0,348	4,78	1,45	0,30	0,04	0,06	0,19	1,20	0,09
2003	0,425	4,25	1,28	0,30	0,05	0,10	0,23	1,11	0,11
2004	0,527	3,78	1,19	0,31	0,04	0,08	0,16	1,26	0,20
2005	0,505	4,00	1,25	0,31	0,04	0,08	0,17	0,79	0,11
2006	0,511	1,80	0,64	0,35	0,06	0,06	0,12	0,45	0,10
2007	0,514	4,04	1,34	0,33	0,06	0,12	0,23	1,15	0,18

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan hesaplanmıştır (1993-2007).

Not: Tablo'daki kısaltmalar; SER./AKT. - Öz Sermeye / Aktif Değer, SAT./SER. - Satışlar / Öz Sermeye, İHR.(TL)/SER. - İhracat (TL) / Öz sermaye, İHR.(TL)/SAT. - İhracat (TL) / Satışlar, KÂR./SAT. - Kâr / Satışlar, KÂR./AKT. - Kâr / Aktif Değer, KÂR./SER. - Kâr / Öz Sermeye, KD./SER. - Katma Değer / Öz Sermeye, KD./İST. - Katma Değer / İstihdam oranlarını göstermektedir.

Tablo 3.2.'deki yabancı sermayeli şirketlerin ekonomik göstergeleri incelendiğinde ilk göze çarpan verilerden biri Öz Sermeye / Aktif oranı olmuştur. Bu gösterge yabancı sermayeli şirketlerde aktifin ne kadarının öz sermaye olduğunu

göstermektedir. 1993 yılında 0,18 civarında olan oran 2007 yılında 0,51'e ulaşmıştır. Bu yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'de giderek öz sermayelerini güçlendirdiğini göstermektedir. Türkiye pazarına daha sağlam ve geleceğe yönelik yabancı sermaye yatırımı gelmektedir. Tablo 3.3. ve Tablo 3.4.'den görüldüğü gibi Özel ve Kamu sermayeli şirketlerde da Öz Sermaye / Aktif oranında artışlar gözlenmekle beraber, bu artış yabancı sermayeli şirketlerdeki kadar büyük değildir.

Satışlar / Öz Sermaye oranı ise bir birimlik sermaye ile kaç birimlik satış sağlandığını göstermektedir. Yıllar itibariyle çok fazla değişmeyen bu orana göre yabancı sermayeli şirketlerde 1993 yılında bir TL'lik sermaye ile dokuz TL'lik satış sağlanmaktadır. Bu oran 1994 yılında altıya, 1995 yılında da dörde düşmüştür. 2007 yılında bir TL'lik sermaye ile dört TL'lik satış gerçekleşmektedir. Bu bulgu yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye'de verimli çalıştıklarını göstermektedir. Özel sermayeli şirketlerde bu oran 1993 yılında 6,32 iken 2007 yılında 2,47'ye düşmüştür. Özel sermayeli şirketlerde sermaye artışı ve satış artışı arasındaki oran yıllar itibariyle düşmüştür. Kamu sermayeli şirketlerde ise bu oran 1993 yılında 3,92 den 2007 yılında 0,57'ye kadar düşmüştür. Buna göre kamu sermayeli şirketlerde bir TL'lik sermaye ancak 0,57 TL'lik bir satışa yol açmaktadır.

Diğer bir önemli gösterge ise İhracat (TL) / Öz Sermaye'dir. Bu veri yabancı sermayeli şirketlerin bir TL'lik sermaye ile ne kadar ihracat yaptığını göstermektedir. 1993 yılında 0,67 olan bu oran 2007 yılında 1,34 olarak yaklaşık iki katı bir değere ulaşmıştır. Buna göre, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin ihracat verimliliği de artmaktadır. Özel sermayeli şirketlerde bu oran 1993'te 0,73 iken 2007 yılında 0,67'dir. Kamu sermayeli şirketler genellikle yurt içi pazara yöneldikleri için bu oranda daha düşük olup 1993 yılında bir TL'lik sermaye ile TL'lik birimlik ihracat yapmışlardır. 2007 yılında ise bu oran 0,04'e kadar gerilemiştir.

İhracat (TL) / Satışlar ise toplam satışların ne kadarının ihracat olduğunu göstermektedir. 1993 yılında yabancı sermayeli şirketlerde 0,07 olan oran 2007 yılında 0,33'e çıkarak önemli bir gelişme izlemiştir. Buna göre, 2007 yılında yabancı sermayeli şirketlerin yaptığı her bir TL'lik satışın % 33'ü ihracat olarak

gerçekleşmiştir. Yabancı sermayeli şirketler daha çok ihracata yönelmeye başlamıştır. Özel sermayeli şirketlerde bu oran 0,11'den 0,28'e kadar yükselmiştir ancak, kamu sermayeli şirketlerde 1993 yılında 0,04 olan bu oran 2007 yılında 0,08'e kadar çıkabilmiştir.

Katma Değer / İstihdam oranı emek verimliliğini göstermektedir. Bir kişi ile ne kadarlık bir katma değer sağlanabildiğini göstermektedir. 1993 yılında çok düşük olan bu oran ancak 1997 yılından başlayarak artışa geçmiştir. 1997 yılında 0,01 olarak gösterilen emek verimliliği oranı 2007 yılında 0,18 olmuştur. Yabancı sermayeli şirketlerde emek verimliliği yıllar itibariyle gelişme göstermektedir. Emek verimliliği makine teçhizat ve yöntemlerin gelişmesiyle tüm sektörde ilerleme kaydetmiştir. Kamu, özel ve yabancı sermayeli şirketler karşılaştırıldığında en hızlı gelişmeyi yine yabancı sermayeli şirketlerin gösterdiği anlaşılmaktadır.

Katma Değer / Öz Sermaye oranı bir TL'lik sermaye ile ne kadar TL'lik bir katma değer artışı elde edildiğini göstermektedir. Söz konusu oran yabancı sermayeli şirketlerde sermaye verimliliği olup, birin üzerinde olmakla beraber yıllar itibariyle çok fazla bir değişkenlik göstermemiştir. Ancak özel sermayeli ve kamu sermayeli şirketler incelendiğinde sermaye verimliliğinin düşük olduğu görülmektedir. Özel sermayeli şirketlerde bu oran 1993 yılında 1,63 gibi iyi bir durumdayken 2007 yılında 0,217'ye kadar gerilemiştir. Kamu sermayeli şirketlerde ise bu oran 1,25'den 0,34' kadar gerilemiştir. Bu, önemli bir sonuç olarak düşünülmelidir. Çünkü özel ve kamu kuruluşlarında Sermaye / Aktif oranının 1993-2007 döneminde yaklaşık iki katı artması, söz konusu kuruluşlarda öz sermayenin güçlendirildiğini göstermektedir. Ancak Katma Değer / Öz Sermaye oranlarının azalışı, bu kuruluşlarda katma değer artışlarının öz sermaye artışından daha düşük oluşundan kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, bu kuruluşlarda artan sermayeye karşılık katma değer yaratma gücü sınırlı kalmakta veya azalmaktadır. Bu, söz konusu şirketlerin finansal yapılarının iyileştirilmesine karşın, verimliliklerinin azaldığı anlamına gelmektedir. Yabancı sermaye artışı yüksek katma değer sağlarken kamu ve özel sermaye o kadar bir katma değer artışı sağlayamamaktadır.

Kâr / Satışlar göstergesi şirketlerin satış kârlılığını göstermektedir. Yabancı sermayeli şirketlerde satış kârlılığı önemli artış göstermemektedir. 1993 yılında söz konusu oran 0,09'ken 2007 yılında 0,06 olmuştur. Bu oran kamu ve özel sermayeli şirketlerde da benzer şekilde gelişim göstermektedir. Şirketlerin satış kârlılığı veya satışlar üzerindeki kâr oranları birbirine benzer düzeyde bulunmuştur.

Kâr / Aktif aktif kârlılığını ve Kâr / Öz Sermaye sermaye kârlılık oranını göstermektedir. İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu verilerine göre bu oranlarda yıllar itibariyle çok büyük değişiklikler olmamıştır. Özel sermayeli şirketlerde aktif kârlılığı çok fazla değişkenlik göstermezken sermaye kârlılığı 1993 yılında 0,51 oranından 2007 yılında 0,18'e kadar gerilemiştir. Özel sermayeli şirketlerde Kâr / Sermaye oranı yıllar itibariyle azalma göstermiştir. Kamu sermayeli şirketlerde bu oranlar çok büyük bir aralıkta değişkenlik göstermemiştir. 1993 yılında zararda olan kamu kuruluşlarının 2007 yılında kârlı oldukları da dikkati çekmektedir.

Yukarıdaki açıklamaları dikkate alarak Türkiye pazarındaki yabancı sermayeli kuruluşların özellikle Öz Sermaye / Aktif, İhracat (TL) / Satışlar ve Katma Değer / Satışlar oranlarıyla diğer kuruluşlardan farklı oldukları anlaşılmaktadır. Yabancı sermayeli şirketlerin genel anlamda tüm ekonomik göstergelerde özel sermayeli ve kamu sermayeli şirketlerden daha farklı oldukları izlenmektedir. Yabancı sermayeli kuruluşlar yaratacakları dışsallıklar ve gösteriş etkisiyle Türkiye ekonomisi için gelecekte daha da önemli olacaklardır.

Tablo 3.4. Özel Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler

Yıllar	SER./AKT.	SAT./SER.	İHR.(TL.) /SER.	İHR.(TL.) /SAT.	KÂR./ SAT.	KÂR./AKT.	KÂR./SER.	KD./SER.	KD./İST.
1993	0,240	6,32	0,73	0,11	0,08	0,12	0,51	1,63	0,00
1994	0,278	4,39	1,08	0,25	0,12	0,14	0,52	1,23	0,00
1995	0,420	3,08	0,64	0,21	0,11	0,15	0,35	0,70	0,00
1996	0,381	3,12	0,60	0,19	0,10	0,11	0,30	0,68	0,00
1997	0,392	3,17	0,67	0,21	0,10	0,12	0,31	0,86	0,01
1998	0,390	2,95	0,67	0,23	0,05	0,06	0,16	0,68	0,01
1999	0,354	2,94	0,69	0,23	0,04	0,04	0,12	0,62	0,02
2000	0,359	3,29	0,70	0,21	0,04	0,05	0,14	0,61	0,02
2001	0,319	3,76	1,15	0,30	0,01	0,01	0,04	0,62	0,04
2002	0,366	3,22	0,93	0,29	0,06	0,07	0,18	0,70	0,09
2003	0,430	2,98	0,90	0,30	0,06	0,08	0,19	0,62	0,14
2004	0,523	2,30	0,73	0,32	0,08	0,10	0,18	0,27	0,11
2005	0,519	2,39	0,65	0,27	0,05	0,06	0,11	0,16	0,12
2006	0,537	2,69	0,73	0,27	0,06	0,08	0,16	0,03	0,06
2007	0,524	2,47	0,69	0,28	0,07	0,09	0,18	0,12	0,10

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan hesaplanmıştır (1993-2007).

Tablo 3.5. Kamu Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler

Yıllar	SER./AKT.	SAT./SER.	İHR.(TL.) /SER.	İHR.(TL.) /SAT.	KÂR./SAT.	KÂR./AKT.	KÂR./SER.	KD./ SER.	KD./İST.
1993	0,248	3,92	0,16	0,04	-0,07	-0,06	-0,26	1,25	0,00
1994	0,233	3,61	0,21	0,06	-0,04	-0,04	-0,15	1,23	0,00
1995	0,359	2,56	0,13	0,05	0,04	0,04	0,10	0,89	0,00
1996	0,425	2,55	0,12	0,05	0,04	0,05	0,11	1,00	0,00
1997	0,386	2,78	0,15	0,05	0,03	0,03	0,08	1,22	0,01
1998	0,423	2,11	0,11	0,05	0,04	0,03	0,08	0,84	0,01
1999	0,411	1,68	0,08	0,05	0,01	0,01	0,02	0,83	0,02
2000	0,391	1,94	0,09	0,05	-0,02	-0,01	-0,03	0,89	0,02
2001	0,228	2,81	0,20	0,07	-0,06	-0,04	-0,17	1,15	0,04
2002	0,431	1,60	0,13	0,08	0,09	0,06	0,14	1,31	0,09
2003	0,522	1,32	0,12	0,09	0,08	0,05	0,10	1,21	0,14
2004	0,633	0,90	0,09	0,10	0,05	0,03	0,05	0,63	0,11
2005	0,590	0,64	0,05	0,07	0,05	0,02	0,03	0,50	0,12
2006	0,630	2,56	1,34	0,52	0,03	0,06	0,09	0,35	0,06
2007	0,658	0,57	0,04	0,08	0,07	0,03	0,04	0,34	0,10

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan hesaplanmıştır (1993-2007).

3.4.3 Yabancı Sermayeli Kuruluşların Ekonomik Katkıların Ölçülmesi

Çalışmanın bu bölümünde ekonometrik yöntemler kullanarak yabancı sermayeli kuruluşların ekonomik katkıları incelenmiştir. Bu amaçlar, çift logaritmik kalıp kullanılarak ihracat, istihdam, katma değer ve kâr için dört adet hipotez oluşturulmuştur. Hipotezlerde ihracat, istihdam, katma değer ve kâr'ın yabancı sermayeli şirket sayısı, sermaye ve aktif büyüklük ile ilişkisi ayrı ayrı incelenmiş ve yabancı sermayeli şirketlerin bu değişkenler bazında katkıları ölçümlenmiştir. Modelin çift logaritmik kalıp seçilmesi nedeniyle, elde edilen regresyon katsayıları doğrudan esneklikleri ifade etmektedir. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.6'da sunulmaktadır.

Tablo 3.6. İSO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu İçindeki Yabancı Sermayeli Firmalar İçin Regresyon Analizi Sonuçları

Denklem No	Bağımlı Değişken	α	Yabancı Sermayeli Şirket Sayısı	Sermaye	Aktif Büyüklük	R ²	F
1	İhracat	-13,163	2,589 (1,558)	0,442 (1,262)	0,558 (1,459)	0,99	520,79
2	Katma Değer	-9,699	2,589 (1,188)	0,381 (1,021)	0,485 (1,187)	0,99	338,06
3	Kâr	5,329	-1,111 (-0,728)	0,856 (2,668)	-0,025 (-0,072)	0,99	328,03
4	İstihdam	17,159	-1,576 (-2,064)	0,163 (1,016)	0,038 (0,218)	0,90	34,13

Not: Parantez içindeki değerler t istatistiğini göstermektedir. % 90 önem düzeyi için t tablo değeri 1,393'tür.

Denklem 1 yardımıyla yabancı sermayeli kuruluşlarda, şirket sayısı, öz sermaye ve aktif büyüklüğü ile ihracat arasında bir ilişki olup olmadığı ve bu değişkenler ile ihracatın aynı yönde gelişip gelişmediği sorgulanmıştır. Denklem 1 aşağıdaki gibidir :

$$\ln \text{İhracat} = -13,163 + 2,589 \ln \text{Ya.Ser.Şir.Sayısı} + 0,442 \ln \text{Özsermaye} + 0,558 \ln \text{Ak.Büy.}$$

(1,558) (1,262) (1,458)

$$R^2 = 0,99 \quad F = 520,79$$

Görüldüğü gibi Denklem 1, ihracatı bağımlı değişken olarak ele almakta ve oluşturulan hipoteze göre yabancı sermayeli kuruluşlarda şirket sayısı, aktif büyüklüğü ve öz sermaye arttıkça ihracatın da artması beklenmektedir. Elde edilen sonuçlar, hipotezin geçerli olduğunu doğrulamaktadır. Buna göre yabancı sermayeli kuruluşlarda şirket sayısının %1'lik artışı ve bu kuruluşlarda öz sermayedeki %1'lik artış ihracatı sırasıyla % 2,6 ve % 0,44 oranında artırmaktadır. Öte yandan yabancı sermayeli kuruluşlarda aktif büyüklüğünün % 1'lik artışı, ihracatı % 0,56 oranında artırmaktadır. R² ve F değerleri istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.

Bu denklemde yabancı sermayeli şirket sayısı ve aktif büyüklüğü katsayılarının t istatistik değerine göre % 90 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Öz sermaye değişkeninin katsayısı ise %85 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu sonuca göre, yabancı sermayeli şirketlerde; şirket sayısı, aktif büyüklük ve sermaye arttıkça ihracatın da arttığı ve Türkiye'de yabancı sermayeli firmaların özellikle ihracata olan katkılarının yadsınamayacağı vurgulanabilmektedir.

Tablo 3.6'da yer alan Denklem 2, yabancı sermayeli kuruluşların katma değere olan katkılarını ortaya koymak amacıyla oluşturulmuştur. Söz konusu tablodan da görüleceği gibi 2 no'lu denklem aşağıdaki gibidir:

$$\ln \text{Ka.Değ.} = -9,699 + 2,589 \ln \text{Ya.Ser.Şir.Sayısı} + 0,381 \ln \text{Özsermaye} + 0,485 \ln \text{Ak.Büy.}$$

(1,188) (1,187)

$$R^2 = 0,99 \quad F = 338,06$$

Denklem 2, yabancı sermayeli şirketlerde, şirket sayısı, sermaye ve aktif büyüklüğü ile katma değer arasındaki ilişkiyi sorgulamaktadır. Bu denklemde, R² ve F istatistikleri yüksek olmakla beraber katsayıların t değerleri % 90 anlamlılık düzeyindeki 1,393 değerinden düşük olduğu için anlamlılık % 90'ın altındadır. Bu

sonuçlara göre yabancı sermayeli şirketlerde; şirket sayısı, sermaye, aktif büyüklüğü arttıkça katma değer de artacağı hipotezi % 90 önem düzeyi için doğrulanmamaktadır.

Yabancı sermaye karşıtları tarafından sıkça vurgulanan bir nokta, bu şirketlerin sayıca gelişmelerinin ve büyümelerinin kârlılıklarının en önemli belirleyicisi olduğu görüşüdür. Denklem 3, bu görüşü sınamak amacıyla oluşturulmuştur. Başka bir deyişle, bu denklemlerle, yabancı sermayeli şirketlerde şirket sayısı, sermaye ve aktif büyüklüğü arttıkça kârın düzeyinin de artıp artmadığı sorgulanmıştır. Elde edilen denklem aşağıda sunulmaktadır:

$$\ln Kâr = 5,329 + \underset{(-0,728)}{-1,111} \text{Yab.Ser.Şir.Sayı} + \underset{(2,668)}{0,856} \text{Özsermaye} - \underset{(-0,072)}{0,025} \text{Akt.Büy.}$$

$$R^2 = 0,99 \quad F = 328,03$$

Denklemden görüleceği gibi, yabancı sermayeli şirket sayısı ve aktif büyüklüğü değişkenlerinin t değerleri istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Buna karşın, Öz sermaye değişkeni % 90 önem düzeyinde anlamlı çıkmıştır. Bu da, yabancı sermayeli şirket sayısı ve aktif büyüklüğünden çok, söz konusu kuruluşlarda öz sermayenin toplam kâr üzerinde daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Nitekim buna göre, yabancı sermayeli şirketlerde öz sermayede meydana gelecek % 1'lik bir artışın, kârı % 0,86 oranında artıracığı belirtilebilmektedir.

Ülkemizde yabancı sermayeli şirketlerin gelişiminden beklenen en önemli katkı, kuşkusuz istihdam artışıdır. Bu olguyu sınamak için Denklem 4 oluşturulmuştur. Denklem 4'ün sonuçları aşağıdaki gibidir:

$$\ln \text{İstihdam} = 17,159 - \underset{(-2,064)}{1,576} \ln \text{Yab.Ser.Şir.Sayı} + \underset{(1,016)}{0,163} \ln \text{Özsermaye} + \underset{(1,218)}{0,038} \ln \text{Akt.Büy}$$

$$R^2 = 0,90 \quad F = 34,13$$

Oluşturulan denklemin hipotezine göre yabancı sermayeli Şirket sayısı, aktif büyüklüğü ve sermaye arttıkça istihdamın da artacağı beklenmelidir. Oysa elde edilen sonuçlara göre yabancı sermayenin istihdam katkısı çok sınırlı görünmektedir. Bu denklemde R^2 değeri % 90 düzeyinde anlamlı, ancak F değeri anlamlı değildir.. Ayrıca t istatistiği açısından tek anlamlı değişken yabancı sermayeli Şirket sayısıdır ve bu deđiŐkenin iŐareti “—“ olup, istihdam düzeyi ile ters yönde bir iliŐkinin varlığına işaret etmektedir. Buna göre, yabancı sermayeli Şirketlerde Şirket sayısı arttıkça istihdamın da artacağı söylenememektedir. Başka bir ifadeyle, yabancı sermayeli Şirketlerin lkemizde istihdama katkısının beklendiği gibi olmadığı belirtilebilecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1990'lı yıllardan itibaren küreselleşme olgusunun hızlanması ile birlikte, dünya genelinde yabancı sermaye akımları büyük önem kazanmış, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermayeye bakış açısında önemli değişimler yaşanmıştır. Başlangıçta, yabancı sermaye spekülatif nitelikli sıcak para şeklinde gelişen piyasalara giriş yapmış ve bu girişler ağırlıklı olarak özel sektör kanalıyla gerçekleşmiştir. Yabancı sermaye akımlarının dünya genelindeki dağılımına bakıldığında, 1990'lı yıllardan sonra gelişmekte olan ülkelere yönelik doğrudan yatırımların giderek arttığı, buna karşılık net portföy yatırımlarının giderek azaldığı gözlenmektedir.

Günümüzde yabancı sermayenin yerli bir şirketle ortaklığı veya katılımının artması, kurumsal yönetim, pazarlama ağı, ölçek ekonomisi ve teknoloji alanlarında bir avantaj olarak yorumlanabilmektedir.

Türkiye ise, küreselleşme trendine uyarak, 1980 yılında ekonomik liberalizasyon sürecini başlatmış ve 1989 yılında kambiyo kısıtlamalarını kaldırarak sermaye hareketlerini serbestleştirmiştir. Türkiye'nin yabancı sermaye profiline bakıldığında, sermaye girişlerinin ağırlıklı kısmının portföy yatırımları ve dış krediler yoluyla elde edildiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık, doğrudan yatırımların payı çok düşük düzeylerde kaldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'ye giren yabancı sermayenin volatilitelerini arttırmış ve ekonomiyi kırılgan bir yapıya götürmüştür. Türkiye'ye yabancı sermaye girişi özellikle 2000'li yıllardan sonra artmaya başlamış, 2004 yılında ise bir sıçrama yapmıştır.

500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun, Türkiye'de sanayi ve imalat sektörlerinde katma değer yarısından fazlasını yaratıyor olması ve ilk 500 Şirket ile ikinci 500 Şirket arasında ölçek açısından çok önemli farklılıkların bulunması, ISO 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'nun temsil gücünün oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. ISO çalışmasında kamuoyuna açıklanan veri kısıtı altında, ekonomide yaşanan faaliyetler

sekiz başlık altında toplanmıştır. Bu sekiz faaliyet türü, üretim, toplam satışlar, katma değer, öz sermaye, aktif büyüklüğü, kâr, ihracat ve istihdam olarak belirlenmiştir.

Yabancı sermayeli kuruluşların ekonomik göstergeleri incelendiğinde Öz Sermaye / Aktif, İhracat (TL) / Öz Sermaye ve İhracat (TL) / Satışlar oranlarının yıllar itibariyle iyileştiği ve özel ve kamu sermayeli şirketleri çok geride bıraktıkları görülmektedir. Yabancı sermayeli şirketler daha Türkiye pazarına daha büyük sermaye payları, daha güçlü bir yapı ve ihracata yönelik üretimleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Yıllar itibariyle yabancı sermayeli şirket sayısı artmakla birlikte özellikle % 100 ve % 99 yabancı sermaye paylı şirket sayısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu da yabancı sermayeli şirketlerin Türkiye pazarına daha güçlü girme isteklerinin arttığına bir göstergesidir. Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu içinde yabancı sermayeli kuruluşların payı artmaktadır. Hakim ortak konumunda olan (şirketin yüzde 50 ve üstünde sermaye payı olan) yabancı sermayeli şirketlerin, toplam yabancı sermayeli şirketler içindeki payı 1993 yılında yüzde 48,9 iken, bu oran 2003 yılında yüzde 64 olmuştur. 2007 yılında ise % 56 oranında olmuştur. Yabancı sermayeli kuruluşlar Türkiye'deki paylarını arttırmışlardır. Bununla beraber kamu sektörünün ekonomi üzerindeki ağırlığı gitgide azalmıştır.

Ancak Türkiye yatırım ortamı itibari ile, benzer özellikler taşıyan Arjantin, Meksika gibi ülkeler ve bölgede rakip sayılan Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya, İsrail, Yunanistan gibi ülkeler ile rekabet edememektedir. Nitelikli iş gücü, liberal mevzuat, büyük iç pazar gibi olumlu faktörler olmasına rağmen, siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizler ve ağır ve yorucu bürokrasi gibi olumsuz faktörler yabancı sermayenin önünde hep engel teşkil etmiştir. Türkiye'de her yıl gerçekleşen yatırımlar, o yıl için izin verilen yatırımların çok altında kalmıştır. Fakat kısa süre önce başlayan reformlar sayesinde, Türkiye'ye önümüzdeki yıllarda çok daha yüksek miktarda yabancı sermayenin girmesi beklenmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'deki yabancı sermaye önündeki en büyük engeller şöyle sıralanabilmektedir;

- Yabancı yatırımcıların siyasi ve ekonomik yapıya yeteri kadar güven duymaması,
- Yüksek vergi oranları,
- Mali sistemin özel sektörü yeteri kadar destekleyememesi,
- Bürokrasi,
- Yatırım tanıtım ajansının olmaması ve tanıtım faaliyetlerinin sınırlı kalması,
- Kayıt dışı ekonomi ve korsan üretim,

Türkiye yukarıda belirtilen koşullarda iyileşme sağlayamadıkça, çok uluslu şirketlerin yatırım projelerinden yeteri kadar faydalanamayacaktır. Yapılması gereken, kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik ve siyasi hedeflerin belirlenmesi ve o hedeflere doğru taviz verilmeksizin ilerlenmesidir.

Elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de yabancı sermayeli şirketler hem diğer özel sektör şirketlerinden, hem de kamu şirketlerinden daha fazla katma değer yaratmaktadırlar. Bu şirketlerin finansal yapılarının diğer iki gruba göre çok daha sağlam olduğu görülmektedir. Ayrıca yabancı sermayeli bir şirkette çalışan bir işçi, bir özel sektör veya kamu çalışanının yarattığının da yaklaşık iki katı bir katma değer yaratmaktadır.

Türkiye Ar-Ge, işgücünün kalitesinin yükseltilmesi, uygun vergi ortamının sağlanması ve ulusal rekabet gücünün artırılması, kaynak kapasitesinin güçlendirilmesi gibi tüm sektörleri etkileyen siyasi, hukuki ve ekonomik konularda çalışmalar yapılmalı ve bunu sürdürülebilir kılma yoluna gitmelidir. Bununla birlikte dünyadaki yeni eğilimler ve politikalar dikkate alınarak yabancı yatırım stratejisinde de düzenlemeler yapılmalıdır. Bu bağlamda yabancı yatırımların yerli şirketler ile ortaklıklar kurarak faaliyetlerde bulunmaları özendirilmelidir. Buna ek olarak, daha çok imalat sanayi ürünlerine yönelik olarak yabancı yatırım çekmek için çaba gösterilmelidir. Dünyanın ilk 100 büyük kuruluşu arasında hiçbir Türk kuruluşunun olmadığı dikkate alındığında yapılması gerekenlerin çok olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR, İbrahim Atilla ve YAVUZ, Ali, “Küreselleşme Olgusunun Finans Piyasaları Üzerine Etkisi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, Isparta, 1998.

AÇIKALIN, Sezgin ve ÜNAL, Seyfettin, **Doğrudan Yatırımlar ve Portföy Yatırımları**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2008.

AITKEN, Brian J., “Wages and Foreign Ownership: A Comparative Study of Mexico, Venezuela and the United States”, **Journal of International Economics**, Washington, 1999.

KEARNEY, Andrew Thomas (A.T. Kearney), **New Concerns in an Uncertain World**, A.T Kearney Research Reports, Virginia, 2008.

BALAY, Refik, Küreselleşme, “Bilgi Toplumu ve Eğitim”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Ankara, 2004.

BALKANLI, A. Osman, “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXI, Sayı:1, Bursa, 2002.

BLOMSTRÖM, Magnus, **Foreign Investment and Spillovers**, Routledge Publications, Londra, 1983.

BORENSZTEIN, Eduardo, **How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?**, NBER Working Paper, No: 5057, Cambridge, USA, Mart 1995.

BROWN, Drusilla K.; DEARDORFF, Alan V. and STERN Robert M., **The Effects of Multinational Production on Wages and Working Conditions in Developing Countries**, NBER Working Paper Series, No: 9669, Cambridge, USA, Nisan 2003.

BÜYÜKDENİZ, Adnan, “Bankacılıkta Yabancı Sermaye Payı”, **Ekonomist Dergisi**, Sayı 87, İstanbul, 2007.

Central Intelligence Agency (CIA), **The World Factbook, Rank Order - GDP (Purchasing Power Parity)**, CIA Publications, Washington, 2007.

COHN, Theodore H. **Global Political Economy, Theory & Practice**, Pearson Education Publications, Londra, 2005.

ÇEKEN, Hüseyin, “Küreselleşme”, **Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003.

DEMİRCAN, Hayrettin, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, **Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No:35, Ankara, 2003.

DESAI, Mihir Arvind, **International Joint Ventures and the Boundaries of the Firm**, NBER Working Papers, No:9115, Cambridge, USA, 2002.

Devlet İstatistik Kurumu, **Nüfus İstatistikleri Araştırması 2007**, DİT Yayınları, Ankara, 2008.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, **Temel Ekonomik Göstergeler**, [http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC90748F8888CFBDA9\(03.05.2009\)](http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC90748F8888CFBDA9(03.05.2009)), 2008.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, Nisan 2005.

Devlet Planlama Teşkilati Müsteşarlığı, **Türkiye Ekonomisinde Son Gelişmeler ve Bekleyişler**, AB Sunumları, 26.07.2007, Ankara, 2008.

DİCLE, Atilla “Küreselleşme: Nedenler, Sonuçlar, Tepkiler 1-2”, **Ekonomik Forum Dergisi**, İstanbul, 2000.

Economist Intelligence Unit (EIU), **Harnessing The Potential of Globalisation Conference**, EIU Publications, Davos, Ocak 2009.

Ernst & Young, **Birleşme ve Satın Alma İşlemleri 2007 Raporu**, Ernst & Young Publications, New York, 2008

Euromoney A.T. Kearney Analizleri, **Global Rekabet Raporu 2005-2006**, Euromoney Publications, Londra, 2007.

Globalization 101, “Investment - Differences Between Portfolio And Direct Investment”, **A Students Guide To Globalization**, Levin Institute Publications, New York, 2009.

GÖRGÜN, Tahsin, “Kültür Komisyonu Müzakereleri 2007”, **Küreselleşme**, İstanbul Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.

GRIMWADE, Nigel, **International Trade:New Patterns of Trade, Production & Investment**, Routledge Publishing, Londra, 2000.

GÜNEŞ, Canan, Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2006.

HaberX İnternet Haberleri, “Kişi Başına Gelirde Gerideyiz?”, <http://www.haberx.com/Yazarlar/Rauf-Atilla-Polat/Haziran-2007/KISI-BASINA-GELİRDE-GERİDEYİZ%E2%80%A6.aspx> (02.06.2007).

Institute of Management Development (IMD), **World Competiveness Yearbook 2007**, IMD Publications, Lausanne, Switzerland, 2008.

Internet Securities Inc. (ISI) Dealwatch, **Emerging Markets Turkey: Business, Company and Industry**, ISI Publications, Londra, 2008.

Invest In Turkey Website, Investor’s Guide, <http://www.invest.gov.tr/InvestorsGuide.aspx> (23.08.2009), s. 29

KARLUK, Rıdvan, **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, 5. Basım, Ankara, 2002.

KARLUK, Rıdvan **Uluslararası Ekonomi: Teori ve Politika**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2002.

Lehman Borthers & Eurasia Group, **Stability Index Report 2006-2007**, LB Publications, New York, 2008.

LIPSEY, Robert E., **Foreign Direct Investors in Three Financial Crises**, NBER Working Paper, No:8084, Cambridge, USA, 2008.

LIPSEY, Robert E., **Home and Host Country Effects of FDI**, NBER Working Paper Series, No:9293, Cambridge, USA, Ekim 2002.

LIPSEY, Robert E., **Outward Direct Investment and the U.S. Economy**, The Effects of Taxation on Multinational Companies, Chicago University Pres, Chicago, 1995.

LOEWENDAHL, Henry ve Ebru Ertugal Loewendahl, **Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment, Implications of EU Enlargement**, European Network of Policy Research Institutes (ENEPRI), Working Paper No:8, Paris, Kasım 2001.

MORISSET, Jacques and O. Lumenga Neso, “Administrative Barriers to Foreign Investment in Developing Countries”, **Policy Research Working Paper, No: 2848**, The World Bank and International Finance Corporation Publications, Geneva, 1999.

MORISSET, Jacques, “Does a Country Need a Promotion Agency to Attract Foreign Direct Investment?”, **Policy Research Working Paper No: 3028**, The World Bank Foreign Investment Advisory Service, Geneva, 2003.

MUTLU, Esin Can **Uluslararası İşletmecilik**, Beta Basım ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999.

OCO Monitor, **FDI Intelligence Report 2006-2007**, Financial Times Business Reports, London, 2008.

ODYAKMAZ, Nemci, “Bilgi Teknolojileri, Küreselleşme ve Kalkınma”, **Dış Ticaret Dergisi**, Yıl 5, Sayı 18, İstanbul, Temmuz 2000.

Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), **Benchmark Definition of Foreign Direct Investment**, OECD Publications, Paris, 1999.

Organization for Economic Co-Operation And Development (OECD), **Economic Outlook No:82**, OECD's iLibrary Publications, New York, 2007.

Organization for Economic Co-Operation And Development (OECD), **International Investment Perspectives 2007: Freedom of Investment in a Changing World**, OECD Publications, New York, 2007.

PDF Corporate Finance, **Foreign Direct Investment in Turkey – Mergers and Acquisitions and Private Equity**, PDF Publications, 2008.

Pricewaterhouse Coopers (PwC), **11th Annual Global CEO Survey**, PwC Publications, 2007.

ROOT, Franklin R., **International Trade and Investment**, South Western Publications, Cincinnati, 1997.

SALVATORE, Dominick, **International Economics**, John Wiley & Sons Publications, New York, 2001.

SAMUELSON, Paul and NORDHAUS, William, **Economics**, McGrawHill Publications, New York, 1998.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2003.

STIGLITZ, Joseph E. **Globalization and its Discontents**, Norton Publications, New York, 2002.

Strateji Geliştirme Başkanlığı Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi, **Haftalık Ekonomi Raporu**, Ankara, 28.01.2008.

SULLIVAN, John D., **Foreign Direct Investment**, Center for International Private Enterprise (CIPE) Publications, Washington, 2004.

SWEDENBORG, Birgitta, **Determinants and Effects of Multinational Growth: The Swedish Case Revised**, National Bureau of Economic Research Publications, Cambridge, USA, 2001.

ŞENEL, Ahmet ve GENÇOĞLU, Serhat, “Küreselleşen Dünyada Teknoloji Eğitimi”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl 11, Sayı 12, Ankara, 2003.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yıllar İtibariyle İç Borç Stoku**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Raporları, (10.10.2007), Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Yabancı Sermaye Raporu 2002**, , T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2003.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yabancı Sermaye Raporu 2007**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2008.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reformu**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 2006.

T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, **İstatistik Raporlar**, T.C. Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Mart 2008.

T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ekonomik ve Sektörel Analiz Dairesi, **Haftalık Ekonomi Raporu Sayı 24**, Ankara, 28.01.2008..

Telekom Resmi İnternet Sitesi, ‘Telekom’da Hedefler Büyük’,
<http://www.turktelekom.com.tr/telekomda-hedefler-buyuk/277175> (02.01.2007).

Transparency International, **Corruption Perceptions Index (CPI) 2007**, Transparency Publications, Berlin, 2008.

Türkan Ercan, **Türkiye’de Ekonomik Aktivite ve Yabancı Sermaye**, TCMB Yayınları, Ankara, 2005.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), **Ödemeler Dengesi İstatistikleri 2007**, TCMB Yayınları, Ankara, 2008.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **Aylık İstatistiki Raporlar**, TBB Yayınları, İstanbul, 2008.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), **İstatistiki Rapor Mart 2008**, TBB Yayınları, İstanbul, 2008.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), “Türkiye’de Bankaların 40 Yılı”, www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm (23.02.2008).

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **FDI Inflows 1980-2006**, United Nations Publications, Cenevre, 2007.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Investment Brief 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **Press Release on Preliminary Data for 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2006**, United Nations Publications, New York ve Cenevre, 2007.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), **World Investment Report 2007**, United Nations Publications, Cenevre, 2008.

United Nations Development Policy and Analysis Division (UNDPAD), **World Economic Stiuation and Prospects 2007**, UNDPAD Publications, New York, 2008.

US, Melek, **Removing Administrative Barriers to FDI: Particular Case of Turkey**, OECD Global Forum on International Investment Publications, New York, 2001.

Vikipedi, İnternet Ansiklopedisi, Küreselleşme, 2009, <http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BCreselle%C5%9Fme> (23.10.2009).

Vikipedi, İnternet Ansiklopedisi, Verimlilik, 2009, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Verimlilik> (18.10.2009).

WILKINS, Mira, **The Emergence of Multinational Enterprise**, Harvard University Pres, Cambridge, 1970.

WILKINS, Mira, **The History of Foreign Direct Investment in the United States to 1914**, Harvard University Pres, Cambridge, 1989.

World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2007-2008**, Geneva, 2009.

World Economic Forum, **Global Competitiveness Report 2006-2007**, Geneva 2008.

World Economic Forum, **Global Information Technology Report 2007-2008**, Geneva, 2009.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, Şubat 2008.

YEUNG, Henry Wai-chung, “The Limits to Globalization Theory: A Geographic Perspective On Global Economic Change”, **Economic Geography**, No 78/3, Singapur, Haziran 2002.

Ek 1. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Üretim Aktivitesi İçindeki Yabancı Sermaye Değişimi (Milyar TL)

Yıllar	Tutar (Milyar TL)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	246,3	350,8	55,9	653,0	37,7	53,7	8,6
1994	483,2	646,3	118,0	1.247,5	38,7	51,8	9,5
1995	769,8	1.298,5	270,2	2.338,5	32,9	55,5	11,6
1996	1.251,3	2.610,8	541,1	4.403,2	28,4	59,3	12,3
1997	2.843,4	5.097,8	1.200,8	9.142,0	31,1	55,8	13,1
1998	4.477,2	8.273,8	2.178,7	14.929,7	30,0	55,4	14,6
1999	4.078,4	12.723,0	3.091,4	19.892,8	20,5	64,0	15,5
2000	7.006,7	21.194,7	4.940,8	33.142,2	21,1	64,0	14,9
2001	13.716,7	33.937,1	8.650,1	56.303,9	24,4	60,3	15,4
2002	15.195,4	50.063,7	13.766,1	79.025,2	19,2	63,4	17,4
2003	16.082,2	65.696,1	20.013,6	101.791,9	15,8	64,5	19,7
2004	17.759,8	85.803,8	31.938,2	135.501,8	13,1	63,3	23,6
2005	10.251,1	108.236,0	29.851,9	148.339,0	6,9	73,0	20,1
2006	12.779,0	131.328,0	36.214,2	180.321,2	7,1	72,8	20,1
2007	14.197,5	144.623,0	41.683,4	200.503,9	7,1	72,1	20,8

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

Ek 2. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Aktif Büyüklük İçindeki Yabancı Sermaye Değişimi (Milyar TL)

Yıllar	Tutar (Milyar TL)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	320,1	252,1	64,5	636,7	50,3	39,6	10,1
1994	702,9	589,7	106,9	1.399,5	50,2	42,1	7,6
1995	1.048,5	1.140,9	206,1	2.395,5	43,8	47,6	8,6
1996	1.566,4	2.556,2	428,6	4.551,2	34,4	56,2	9,4
1997	3.352,5	4.723,8	928,9	9.005,2	37,2	52,5	10,3
1998	6.122,5	8.159,2	1.674,9	15.956,6	38,4	51,1	10,5
1999	8.996,0	13.998,2	2.837,0	25.831,2	34,8	54,2	11,0
2000	13.383,1	21.273,9	4.340,5	38.997,5	34,3	54,6	11,1
2001	25.568,0	33.732,6	7.613,5	66.914,1	38,2	50,4	11,4
2002	23.427,3	51.831,9	12.506,2	87.765,4	26,7	59,1	14,2
2003	26.340,1	62.580,6	16.590,4	105.511,1	25,0	59,3	15,7
2004	30.911,0	87.140,5	22.338,3	140.389,8	22,0	62,1	15,9
2005	29.364,3	104.877,0	21.750,1	155.991,4	18,8	67,2	13,9
2006	7.995,2	118.266,0	45.690,3	171.951,5	4,6	68,8	26,6
2007	39.115,9	132.295,1	30.561,5	201.972,5	19,4	65,5	15,1

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

Ek 3. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Toplam Sermaye İçindeki Yabancı Sermaye Değişimi (Milyar TL)

Yıllar	Tutar (Milyar TL)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	79,3	60,5	11,5	151,3	52,4	40,0	7,6
1994	164,1	163,9	29,9	357,9	45,9	45,8	8,4
1995	376,6	479,5	85,1	941,2	40,0	50,9	9,0
1996	665,1	974,3	174,6	1.814,0	36,7	53,7	9,6
1997	1.294,9	1.853,6	359,4	3.507,9	36,9	52,8	10,2
1998	2.588,2	3.184,1	654,3	6.426,6	40,3	49,5	10,2
1999	3.698,1	4.955,7	1.058,8	9.712,6	38,1	51,0	10,9
2000	5.234,5	7.644,3	1.779,1	14.657,9	35,7	52,2	12,1
2001	5.835,8	10.769,3	2.568,5	19.173,6	30,4	56,2	13,4
2002	10.104,6	18.952,4	4.349,3	33.406,3	30,2	56,7	13,0
2003	13.745,0	26.906,2	7.043,7	47.694,9	28,8	56,4	14,8
2004	19.569,4	45.533,2	11.768,7	76.871,3	25,5	59,2	15,3
2005	17.314,8	54.464,6	10.978,1	82.757,5	20,9	65,8	13,3
2006	5.036,7	63.565,2	23.361,9	91.963,8	5,5	69,1	25,4
2007	25.742,7	69.336,6	15.707,8	110.787,1	23,2	62,6	14,2

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

Ek 4. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Toplam Satışlar İçindeki Yabancı Sermaye Payı (Milyar TL)

Yıllar	Tutar (Milyar TL)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	310,9	382,4	114,4	807,7	38,5	47,3	14,2
1994	592,8	719,3	189,5	1.501,6	39,5	47,9	12,6
1995	964,6	1.475,9	422,3	2.862,8	33,7	51,6	14,8
1996	1.694,3	3.036,1	855,1	5.585,5	30,3	54,4	15,3
1997	3.600,7	5.880,5	1.720,4	11.201,6	32,1	52,5	15,4
1998	5.473,9	9.401,8	2.821,3	17.697,0	30,9	53,1	15,9
1999	6.228,4	14.578,1	4.165,1	24.971,6	24,9	58,4	16,7
2000	10.140,8	25.112,2	7.271,5	42.524,5	23,8	59,1	17,1
2001	16.402,1	40.476,0	11.645,9	68.524,0	23,9	59,1	17,0
2002	16.155,8	61.102,2	20.804,6	98.062,6	16,5	62,3	21,2
2003	18.145,1	80.300,1	29.942,9	128.388,1	14,1	62,5	23,3
2004	17.691,1	104.779,0	44.543,5	167.013,6	10,6	62,7	26,7
2005	11.101,9	130.192,0	43.954,9	185.248,8	6,0	70,3	23,7
2006	12.898,1	170.724,0	42.068,3	225.690,4	5,7	75,6	18,6
2007	14.659,2	171.198,0	63.419,3	249.276,5	5,9	68,7	25,4

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

**Ek 5. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda İhracat İçindeki
Yabancı Sermaye Payı (Milyon \$)**

Yıllar	Tutar (Milyon \$)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	1.149,9	3.993,8	699,0	5.842,7	19,7	68,4	12,0
1994	1.184,5	5.974,2	975,6	8.134,3	14,6	73,4	12,0
1995	1.076,3	6.736,5	1.268,7	9.081,5	11,9	74,2	14,0
1996	954,3	7.215,4	1.620,4	9.790,1	9,7	73,7	16,6
1997	1.249,5	8.170,0	1.668,3	11.087,8	11,3	73,7	15,0
1998	1.057,5	8.189,6	2.013,3	11.260,4	9,4	72,7	17,9
1999	739,2	8.174,8	2.286,4	11.200,4	6,6	73,0	20,4
2000	750,1	8.636,8	2.363,7	11.750,6	6,4	73,5	20,1
2001	956,7	10.104,3	3.209,4	14.270,4	6,7	70,8	22,5
2002	884,6	11.722,6	4.191,0	16.798,2	5,3	69,8	24,9
2003	1.142,0	16.114,3	6.026,7	23.283,0	4,9	69,2	25,9
2004	1.183,0	22.114,6	9.262,2	32.559,8	3,6	67,9	28,4
2005	577,6	25.858,9	10.018,0	36.454,5	1,6	70,9	27,5
2006	4.282,9	29.318,7	9.446,2	43.047,8	9,9	68,1	21,9
2007	866,6	36.450,4	16.121,8	53.438,8	1,6	68,2	30,2

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

**Ek 6. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda İstihdam İçindeki
Yabancı Sermaye Payı (Adet)**

Yıllar	Kişi (Ortalama)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	311.607	249.308	37.264	598.179,0	52,1	41,7	6,2
1994	291.348	248.456	39.485	579.289,0	50,3	42,9	6,8
1995	220.683	268.676	40.066	529.425,0	41,7	50,7	7,6
1996	162.541	327.496	42.834	532.871,0	30,5	61,5	8,0
1997	206.455	311.913	47.710	566.078,0	36,5	55,1	8,4
1998	207.456	310.932	54.843	573.231,0	36,2	54,2	9,6
1999	188.825	298.279	51.978	539.082,0	35,0	55,3	9,6
2000	188.879	304.420	53.134	546.433,0	34,6	55,7	9,7
2001	173.930	277.290	56.389	507.609,0	34,3	54,6	11,1
2002	140.049	289.828	57.171	487.048,0	28,8	59,5	11,7
2003	121.755	315.275	69.149	506.179,0	24,1	62,3	13,7
2004	109.090	330.265	73.681	513.036,0	21,3	64,4	14,4
2005	74.383	347.513	76.974	498.870,0	14,9	69,7	15,4
2006	28.064	369.929	101.420	499.413,0	5,6	74,1	20,3
2007	86.410	348.192	98.325	532.927,0	16,2	65,3	18,4

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

Ek 7. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Kâr İçindeki Yabancı Sermaye (Milyar TL)

Yıllar	Tutar (Milyar TL)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	-20,5	30,9	10,1	20,5	-100,0	150,7	49,3
1994	-25,1	84,9	17,6	77,4	-32,4	109,7	22,7
1995	38,5	169,4	32,9	240,8	16,0	70,3	13,7
1996	74,8	292,5	74,6	441,9	16,9	66,2	16,9
1997	101,8	575,9	164,1	841,8	12,1	68,4	19,5
1998	199,4	511,5	218,5	929,4	21,5	55,0	23,5
1999	89,7	594,5	258,2	942,4	9,5	63,1	27,4
2000	-157,6	1.062,3	492,4	1.397,1	-11,3	76,0	35,2
2001	-975,2	391,4	404,1	-179,7	542,7	-217,8	-224,9
2002	1.425,6	3.424,1	808,7	5.658,4	25,2	60,5	14,3
2003	1.427,0	5.040,6	1.619,9	8.087,5	17,6	62,3	20,0
2004	918,6	8.418,0	1.888,1	11.224,7	8,2	75,0	16,8
2005	584,4	5.899,7	1.835,2	8.319,3	7,0	70,9	22,1
2006	442,1	9.923,7	2.709,9	13.075,7	3,4	75,9	20,7
2007	1.041,6	12.555,2	3.549,7	17.146,5	6,1	73,2	20,7

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

Ek 8. Yıllar İtibariyle İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşunda Katma Değer İçindeki Yabancı Sermaye (Milyar TL)

Yıllar	Tutar (Milyar TL)				Yüzde Pay (%)		
	Kamu	Özel	Yabancı	Toplam	Kamu	Özel	Yabancı
1993	98,9	105,9	24,6	229,4	43,1	46,2	10,7
1994	202,0	191,5	31,8	425,3	47,5	45,0	7,5
1995	336,2	415,9	95,1	847,2	39,7	49,1	11,2
1996	664,3	910,6	194,7	1.769,6	37,5	51,5	11,0
1997	1.585,7	1.649,6	447,9	3.683,2	43,1	44,8	12,2
1998	2.173,3	2.418,1	816,2	5.407,6	40,2	44,7	15,1
1999	3.063,4	3.970,4	1.111,3	8.145,1	37,6	48,7	13,6
2000	4.673,0	6.323,9	2.041,8	13.038,7	35,8	48,5	15,7
2001	6.694,6	9.361,1	2.668,8	18.724,5	35,8	50,0	14,3
2002	13.189,7	18.650,9	5.219,7	37.060,3	35,6	50,3	14,1
2003	16.648,8	21.077,6	7.829,5	45.555,9	36,5	46,3	17,2
2004	12.241,3	26.271,7	14.771,2	53.284,2	23,0	49,3	27,7
2005	8.616,2	40.185,1	8.628,2	57.429,5	15,0	70,0	15,0
2006	1.753,0	53.151,5	10.572,5	65.477,0	2,7	81,2	16,1
2007	8.661,0	48.853,9	18.088,2	75.603,1	11,5	64,6	23,9

Kaynak: İSO İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Yayınları'ndan kendi hesaplamalarımız. (Rakamlar kamu, özel ve yabancı sermaye paylarına göre ağırlıklandırılarak hesaplanmıştır.)

Ek 9. Yabancı Sermayeli Şirketlerin Ekonomik Göstergeleri (Milyon TL)

Yıllar	YABANCI SERMAYELİ ŞİRKET SAYISI	ÜRETİM DEĞ.	AKTİF BÜY..	SERMAYE	SATIŞLAR	İHRACAT	İSTİHDAM	KAR	KD	İHR. (TL.)	YIL ORT. DÖV.KURU (TL)
1993	100	55,9	64,5	11,5	114,4	699,0	37.264,0	10,1	24,6	7,7	10.986,00
1994	110	118,0	106,9	29,9	189,5	975,6	39.485,0	17,6	31,8	29,0	29.704,00
1995	116	270,2	206,1	85,1	422,3	1.268,7	40.066,0	32,9	95,1	58,0	45.705,00
1996	113	541,1	428,6	174,6	855,1	1.620,4	42.834,0	74,6	194,7	131,5	81.137,00
1997	120	1.200,8	928,9	359,4	1.720,4	1.668,3	47.710,0	164,1	447,9	252,6	151.428,00
1998	129	2.178,7	1.674,9	654,3	2.821,3	2.013,3	54.843,0	218,5	816,2	523,5	260.040,00
1999	138	3.091,4	2.837,0	1.058,8	4.165,1	2.286,4	51.978,0	258,2	1.111,3	954,8	417.581,00
2000	131	4.940,8	4.340,5	1.779,1	7.271,5	2.363,7	53.134,0	492,4	2.041,8	1.473,6	623.419,00
2001	138	8.650,1	7.613,5	2.568,5	11.645,9	3.209,4	56.389,0	404,1	2.668,8	3.917,0	1.220.463,00
2002	140	13.766,1	12.506,2	4.349,3	20.804,6	4.191,0	57.171,0	808,7	5.219,7	6.305,8	1.504.598,00
2003	147	20.013,6	16.590,4	7.043,7	29.942,9	6.026,7	69.149,0	1.619,9	7.829,5	9.011,8	1.495.307,00
2004	149	31.938,2	22.338,3	11.768,7	44.543,5	9.262,2	73.681,0	1.888,1	14.771,2	13.985,9	1,51
2005	136	29.851,9	21.750,1	10.978,1	43.954,9	10.018,0	76.974,0	1.835,2	8.628,2	13.724,7	1,37
2006	140	36.214,2	45.690,3	23.361,9	42.068,3	9.446,2	101.420,0	2.709,9	10.572,5	14.925,0	1,58
2007	143	41.683,4	30.561,5	15.707,8	63.419,3	16.121,8	98.325,0	3.549,7	18.088,2	21.119,6	1,31

Ek 10. Özel Sermayeli Şirketlerde Ekonomik Göstergeler (Milyon TL)

Yıllar	ÖZEL SERMAYELİ FİRMA SAYISI	ÜRETİM DEĞ.	AKTİF BÜY..	SERMAYE	SATIŞLAR	İHRACAT	İSTİHDAM	KAR	KD	İHR. (TL.)	YIL ORT. DÖV.KURU (TL)
1993	417	350,8	252,1	60,5	382,4	3.993,8	311.607	30,9	98,9	43,9	10.986,00
1994	412	646,3	589,7	163,9	719,3	5.974,2	291.348	84,9	202,0	177,5	29.704,00
1995	428	1.298,5	1.140,9	479,5	1.475,9	6.736,5	220.683	169,4	336,2	307,9	45.705,00
1996	428	2.610,8	2.556,2	974,3	3.036,1	7.215,4	162.541	292,5	664,3	585,4	81.137,00
1997	444	5.097,8	4.723,8	1.853,6	5.880,5	8.170,0	206.455	575,9	1.585,7	1.237,2	151.428,00
1998	444	8.273,8	8.159,2	3.184,1	9.401,8	8.189,6	207.456	511,5	2.173,3	2.129,6	260.040,00
1999	453	12.723,0	13.998,2	4.955,7	14.578,1	8.174,8	188.825	594,5	3.063,4	3.413,6	417.581,00
2000	453	21.194,7	21.273,9	7.644,3	25.112,2	8.636,8	188.879	1.062,3	4.673,0	5.384,3	623.419,00
2001	451	33.937,1	33.732,6	10.769,3	40.476,0	10.104,3	173.930	391,4	6.694,6	12.331,9	1.220.463,00
2002	449	50.063,7	51.831,9	18.952,4	61.102,2	11.722,6	140.049	3.424,1	13.189,7	17.637,8	1.504.598,00
2003	445	65.696,1	62.580,6	26.906,2	80.300,1	16.114,3	121.755	5.040,6	16.648,8	24.095,8	1.495.307,00
2004	447	85.803,8	87.140,5	45.533,2	104.779,0	22.114,6	109.090	8.418,0	12.241,3	33.393,0	1,51
2005	447	108.236,0	104.877,0	54.464,6	130.192,0	25.858,9	74.383	5.899,7	8.616,2	35.426,7	1,37
2006	450	131.328,0	118.266,0	63.565,2	170.724,0	29.318,7	28.064	9.923,7	1.753,0	46.323,5	1,58
2007	445	144.623,0	132.295,1	69.336,6	171.198,0	36.450,4	86.410	12.555,2	8.661,0	47.750,0	1,31

Ek 11. Kamu Sermayeli Şirketlerin Ekonomik Göstergeleri (Milyon TL)

Yıllar	KAMU SERMAYELİ FİRMA SAYISI	ÜRETİM DEĞ.	AKTİF BÜY..	SERMAYE	SATIŞLAR	İHRACAT	İSTİHDAM	KAR	KD	İHR. (TL.)	YIL ORT. DÖV.KURU (TL)
1993	95	246,3	320,1	79,3	310,9	1.149,9	311.607	-20,5	98,9	12,6	10.986,00
1994	88	483,2	702,9	164,1	592,8	1.184,5	291.348	-25,1	202,0	35,2	29.704,00
1995	73	769,8	1.048,5	376,6	964,6	1.076,3	220.683	38,5	336,2	49,2	45.705,00
1996	64	1.251,3	1.566,4	665,1	1.694,3	954,3	162.541	74,8	664,3	77,4	81.137,00
1997	62	2.843,4	3.352,5	1.294,9	3.600,7	1.249,5	206.455	101,8	1.585,7	189,2	151.428,00
1998	57	4.477,2	6.122,5	2.588,2	5.473,9	1.057,5	207.456	199,4	2.173,3	275,0	260.040,00
1999	46	4.078,4	8.996,0	3.698,1	6.228,4	739,2	188.825	89,7	3.063,4	308,7	417.581,00
2000	43	7.006,7	13.383,1	5.234,5	10.140,8	750,1	188.879	-157,6	4.673,0	467,6	623.419,00
2001	42	13.716,7	25.568,0	5.835,8	16.402,1	956,7	173.930	-975,2	6.694,6	1.167,6	1.220.463,00
2002	43	15.195,4	23.427,3	10.104,6	16.155,8	884,6	140.049	1.425,6	13.189,7	1.331,0	1.504.598,00
2003	35	16.082,2	26.340,1	13.745,0	18.145,1	1.142,0	121.755	1.427,0	16.648,8	1.707,6	1.495.307,00
2004	27	17.759,8	30.911,0	19.569,4	17.691,1	1.183,0	109.090	918,6	12.241,3	1.786,3	1,51
2005	20	10.251,1	29.364,3	17.314,8	11.101,9	577,6	74.383	584,4	8.616,2	791,3	1,37
2006	20	12.779,0	7.995,2	5.036,7	12.898,1	4.282,9	28.064	442,1	1.753,0	6.767,0	1,58
2007	24	14.197,5	39.115,9	25.742,7	14.659,2	866,6	86.410	1.041,6	8.661,0	1.135,2	1,31